

ผลการพิจารณาผลงานซึ่งรางวัลใหญ่หตุภูมิพล

ประจำปีการศึกษา 2539

สถาบันวิจัยประชากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ช
หตุภูมิพล
2539

ประกาศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เรื่อง ผลการพิจารณาผลงานชิงรางวัลในเงินทุนภูมิพล
ประจำปีการศึกษา 2539

ตามที่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ประกาศให้นิสิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในระดับปริญญาตรีและระดับบัณฑิตศึกษา นำเสนอผลงานประเภทเรียงความและประเภทบทความวิชาการส่งเข้าประกวด ชิงรางวัลในเงินทุนภูมิพล ประจำปีการศึกษา 2539 นั้น โดยกำหนดให้นิสิตรายบุคคลสามารถนำเสนอผลงานเรียงความส่งเข้าประกวดในหัวข้อเรื่อง

“เพียงหวังจะเฟื่องฟูง ฤาจึงมุ่งมาศึกษา
เพียงเพื่อปริญญา เอาตัวรอดเท่านั้นฤา”

และกำหนดให้ผู้เสนอผลงานบทความวิชาการเข้าประกวดเป็นการเสนอจากกลุ่มนิสิตต่างคณะวิชา รวม 3-5 คน ขึ้นไปในหัวข้อเรื่อง “วัดคุณิยมนำจิตใจในสังคมไทยจริงหรือ” นั้น และสำหรับการพิจารณาผลงานที่ส่งเข้าประกวดดังกล่าว มหาวิทยาลัยได้แต่งตั้งผู้มีรายนามต่อไปนี้เป็นกรรมการอ่านพิจารณาผลงาน คือ

1. นายชำนาญ แฉ้มผกา ผู้แทนสำนักราชเลขาธิการ
2. ศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา นาคสกุล (หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์)
3. ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนารถ บุนนาค
4. รองศาสตราจารย์สุณีย์ สิ้นธุเคชะ
5. รองศาสตราจารย์ ดร.สำลี ทองธิว
6. รองศาสตราจารย์ ม.ร.ว.พฤษวิธาน ชุมพล
7. รองศาสตราจารย์ธงทอง อินทรางสุ
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สวางค์ คำเนินสวัสดิ์

บัดนี้คณะกรรมการฯ ได้พิจารณาผลงานประกวดชิงรางวัลในเงินทุนภูมิพล ประจำปีการศึกษา 2539 เรียบร้อยแล้ว ผลการตัดสินเป็นดังนี้

ประเภทรางวัลเรียงความ

รางวัลที่ ๒ จำนวนเงิน 8,000 บาท ได้แก่

1. นายพรเทพ รุ่ง कुमार /
นิติชั้นมหาบัณฑิต
คณะครุศาสตร์
เลขประจำตัว 3971134827
2. นางสาวจินตนา หัวใจเพชร /
คณะครุศาสตร์
เลขประจำตัว 3970284027
3. นางสาววรรณวิสาข์ สุสุภอรรถ /
คณะวิศวกรรมศาสตร์
เลขประจำตัว 3619767

รางวัลชมเชย จำนวนเงิน 1,000 บาท ได้แก่

- นางสาวภัทรา วงสารักษ์ /
คณะรัฐศาสตร์
เลขประจำตัว 3733269

ประเภทรางวัลบทความวิชาการ

รางวัลที่ ๑ จำนวนเงิน 10,000 บาท ได้แก่ผลงานของกลุ่มนิสิตประกอบไปด้วย

1. นายนฤพล สวัสดิ์สินกิจ /
คณะวิศวกรรมศาสตร์
เลขประจำตัว 3970773621
2. นางสาวภัทรา วงสารักษ์ /
คณะรัฐศาสตร์
เลขประจำตัว 3733269
3. นางสาวนาคยา เมราชวกิจ /
คณะแพทยศาสตร์
เลขประจำตัว 3646879

รางวัลที่ ๒ จำนวนเงิน 8,000 บาท ได้แก่ผลงานของกลุ่มนิสิตประกอบด้วย

1. นายกิตติพันธ์ ธรรมประคิมฐ์

คณะรัฐศาสตร์

เลขประจำตัว 3633335

2. นายพงษ์ศักดิ์ เทพนะชัยชาญ

คณะรัฐศาสตร์

เลขประจำตัว 3532356

3. นายสัญญา ภาวครานนท์

คณะวิทยาศาสตร์

เลขประจำตัว 3626293

4. นางสาวสุพัตรา เลิศยงผาคี

คณะอักษรศาสตร์

เลขประจำตัว 3611948

ทั้งนี้ ให้นิสิตผู้ได้รับรางวัลที่ 1 และ 2 มารายงานตัวเพื่อการช้อมรับพระราชทานรางวัล ที่งานบริการ และสวัสดิการ กองกิจการนิสิต อาคารจุลจักรพงษ์ ชั้น 3 ภายในวันอังคารที่ 17 มิถุนายน 2540 และสำหรับนิสิตที่ได้รับรางวัลชมเชยให้นิสิตมารับเงินรางวัลได้ที่กองคลัง สำนักงานอธิการบดีตั้งแต่วันพฤหัสบดีที่ 10 กรกฎาคม 2540 เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๒1 พฤษภาคม พ.ศ. 2540

(รองศาสตราจารย์ศรีวงศ์ สุมิตร)

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต

ปฏิบัติราชการแทนอธิการบดี

เรียงความทุนภูมิพล ประจำปี 2539

เรื่อง

“เพียงหวังจะเฟื่องฟูง ฤาจึงมุ่งมาศึกษา
เพียงเพื่อปริญญา เอาตัวรอดเท่านั้นฤา ”

โดย

นายพรเทพ รุ่งคุณากร

เลขประจำตัวนิสิต 3971134827

สาขาจิตวิทยาการปรึกษา คณะจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“เพียงหวังจะเฟื่องฟู ฤาจึงมุ่งมาศึกษา
เพียงเพื่อปริญญา เอาตัวรอดเท่านั้นฤา”

ในการดำเนินชีวิต มนุษย์ต่างมี “ความประสงค์เฉพาะตน” เป็นที่ตั้ง ก่อให้เกิดความต้องการที่แตกต่าง และแสดงพฤติกรรมไปตามมูลเหตุหรือเจตนาที่ต่าง ๆ ดังเช่น การเรียนเพื่อรู้ตามแนวคิดพุทธิปัญญา (Cognitionism) ผู้เรียนขอมยินดีในการเรียนแม้ไม่ได้นำผลไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ใด เพราะผลของการเรียนได้สนองวัตถุประสงค์เพื่อความรู้โดยสมบูรณ์แล้ว ซึ่งแตกต่างจากการเรียนเพื่อนำไปใช้งานหรือประกอบอาชีพอย่างสิ้นเชิงแม้จะเรียนในสาขาวิชาเดียวกันก็ตาม ดังนั้นวัตถุประสงค์ของบุคคลจึงเป็นเครื่องกำหนดรูปแบบทางความคิดและถ่ายทอดออกมาเป็นการกระทำในทุกขณะ ตั้งแต่เรื่องสามัญตามปกติวิถีปुरुชน เช่น “กิน กาม เกียรติ” ตลอดจนถึงเรื่องสำคัญอย่าง การศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องของอุดมการณ์ในการยกระดับชีวิตจาก “คน” ให้งอกงามไปสู่ความเป็น “มนุษย์” ที่แท้จริง แต่ทว่า “ความประสงค์เฉพาะตน” ได้ปิดกั้นการรับรู้โลกตามความเป็นจริง ยิ่งกว่านั้นยังบิดเบือนคุณค่าและความหมายของชีวิตไปอย่างบิดเบี้ยวอีกด้วย ประเด็นที่ชัดเจนที่สุดและเป็นปัญหาสากลประการหนึ่ง ได้แก่ การทรุดตัวของอุดมคติทางการศึกษา ที่นับวันจะยิ่งคลอนแคลนและอ่อนแอลงทุกที ขณะเดียวกัน ความหมายแท้จริงของการศึกษาได้เลือนสลายไปอย่างรวดเร็ว

ในสภาพการณ์ปัจจุบัน ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเผด็จกโยอยู่เหนือกลไกของรัฐและครอบงำกระบวนการจัดเกล้าทางสังคม(Socialization) ให้คนมีความต้องการบริโภคเกินความจำเป็นและเกิดเป็นแรงผลักดันให้คนอยากมีอยากเป็นไม่มีที่สิ้นสุด การศึกษากลายเป็นเพียงเครื่องมือ “เพาะ เพิ่ม และพอกพูน” ผลประโยชน์ตามความประสงค์เฉพาะตน ด้วยอุกฤษเจตนาเพียงประการเดียว คือ “อุปาทาน” หรือความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวกู-ของกู ...รากเหง้าที่ยังลึกมาจาก ความเห็นแก่ตัว การศึกษาจึงเป็นเรื่องที่พึงสงสัยในยุคแห่งความสับสน ดังที่ จิตพุ กฤษณมูรติ เขียนไว้แต่หนุ่มสาวว่า

“ฉันยังสงสัยอยู่ว่า เราจะเคยถามตัวเองหรือไม่ว่า การศึกษานั้นหมายถึงอะไร ทำไมเราจะต้องไปโรงเรียน ทำไมจะต้องเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ มากมาย ทำไมจะต้องสอบแข่งขันเพื่อให้ได้คะแนนดี ๆ สิ่งที่เราเรียกว่า การศึกษานั้นหมายถึงอะไร คือสิ่งใดกันแน่ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นคำถามที่สำคัญมาก มิใช่มีความสำคัญสำหรับตัวนักเรียนเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงบรรดาผู้ปกครอง ครูและทุกคนที่มีความรักต่อโลกนี้อีกด้วย” * 1

ในการพิจารณาเจตคติและความมุ่งหมายของปัจเจกชนต่อการศึกษา ดังคำประพันธ์กาพย์ยานี 11 ที่ตั้งขึ้นเป็นชื่อเรื่องจึงจำเป็นต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจความหมายของการศึกษาโดยเนื้อแท้และศึกษาสภาพการณ์ของปัญหาตามความเป็นจริง เพื่อการตรวจสอบเจตคติและความมุ่งหมายดังกล่าวจะได้เป็นไปอย่างไม่ลำเอียง

*1 จิตพุ กฤษณมูรติ, แค่หนุ่มสาว, พงนา จันทรสันติ แปล (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2533) หน้า 1.

ความหมายของการศึกษา

ตามความหมายของการศึกษาโดยเนื้อแท้ ได้มีผู้นิยามความหมายในแง่มุมต่าง ๆ ดังพรรณนะของ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ที่เน้นโลกุตระธรรมว่า เป็นเป้าหมายของชีวิต และเป็นเป้าหมายของการศึกษาพร้อมกันไป มีใจความว่า

“ ถ้าเราเข้าใจแก่นของพระพุทธศาสนาถูกต้อง เป้าหมายของการศึกษาของสังคมไทย ที่มีพุทธศาสนา เป็นหลักคู่บ้านคู่เมืองมา ก็คือ เป้าหมายหรืออุดมคติของพุทธศาสนา อันได้แก่ โลกุตระธรรมนั้นแล และจากถ้อยคำที่ขกมาเมื่อข้างต้น โลกุตระธรรมเป็นเรื่องอันเนื่องด้วยโลก อันผู้รู้เท่าทันคนและรู้เท่าทันโลกจะพึงประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง และการประพฤติปฏิบัติในทางพุทธศาสนา เป็นการบำเพ็ญบารมี คือ การสะสมคุณความดีเป็นขั้น ๆ ไป เพื่อเอาชนะความเป็นปุถุชน คือ คนที่มีสัญชาตญาณอย่างสัตว์นั่นเอง”^{*1}

ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ ในประเด็นที่ว่า

“การศึกษานั้น เพื่อการประหารเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ ถ้าไปพูดกับเขาบ้าง ก็จะพูดอย่างนี้ หรือ ได้มีใครพูดอยู่แล้วอย่างนี้ก็เห็นด้วยเต็มที การศึกษาเพื่อจะปราบปรามเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ คือ animal-instinct เพราะว่าสัญชาตญาณอย่างสัตว์นี้แหละอันตราย มันไม่ตาย มันรอดชีวิตอยู่ได้ แต่มันมี สัญชาตญาณอย่างสัตว์ ทำไปตามความรู้สึกอย่างเคร่งครัดกันไป”^{*2}

นอกจากนี้ก็มีผู้ให้ความหมายของการศึกษาในฐานะกระบวนการเรียนรู้ ดังเช่น อาจารย์แสง จันทร์งาม อธิบายแนวคิดนี้ว่า “การศึกษา คือ กระบวนการเรียนรู้ความจริงระดับต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางดี ในตัวผู้รู้เอง ในคนอื่น และในสิ่งแวดล้อม”^{*3}

เช่นเดียวกับความคิดเห็นของ ประเวศ วะสี ที่ว่า

“การศึกษาไม่ใช่การสอนทางเทคนิคเท่านั้น แต่ควรเป็นระบบที่ปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาพหรือ การหลุดพ้นจากความบีบคั้น ทั้งทางกาย ทางสังคม ทางจิต และอวิชชา” และ“ยิ่งไปกว่านั้น ชีวิตจริงสอนเรา ยิ่งกว่า การศึกษานอกชั้นเรียนก็เป็นการศึกษาที่สำคัญยิ่งยวด เป็นการศึกษาลดชีวิต เป็นการสร้างเครือข่าย และขบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม”^{*4}

*1 สุลักษณ์ ศิวรักษ์, “อุดมคติทางการศึกษาของไทย,” วรรณไวทยากร เล่ม 1. (พระนคร : โครงการตำราสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2514), หน้า 52.

*2 พุทธทาสภิกขุ, “บรมธรรมกับการศึกษาของโลกปัจจุบัน,” ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาของไทย, ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช 2513), หน้า 42

*3 แสง จันทร์งาม, “วิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์,” ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 2 ระบบการเรียนการสอน. (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2526) หน้า 27.

*4 ประเวศ วะสี, “ศตวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาไทยกับโลกาภิวัตน์,” ใน สยามอารยะ, ฉบับที่ 39 / พฤษภาคม 2539 (กรุงเทพฯ : สยามสมาคม) หน้า 45, 52

ส่วนประเด็นที่เกี่ยวกับหน้าที่ของการศึกษา จิตพ กฤษณมูรติ สรุปไว้ว่า

“หน้าที่ของการศึกษาก็คือการช่วยให้เราแต่ละคนมีชีวิตอย่างอิสระเสรี และปราศจากความหวาดกลัว ซึ่งการสร้างบรรยากาศที่ปราศจากความหวาดกลัวนั้นต้องผ่านการใช้ความคิดอย่างมากมาย ทั้งด้วยตัวของตนเอง และในส่วนของผู้เป็นครูและผู้ให้การศึกษาทั้งหลายด้วย” และ “หน้าที่ประการสำคัญของการศึกษา ได้แก่ การช่วยให้เราเข้าใจกระบวนการของชีวิตในส่วนตัวทั้งหมด มิใช่เครื่องมือสำหรับเตรียมให้เรามีความสามารถในการประกอบอาชีพเท่านั้น”*1

แม้เมื่อพิจารณาความหมายรากศัพท์ในภาษาลาติน ก็พบว่า Educare นั้นแปลว่า ‘นำออกมาสู่’ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการศึกษามีหน้าที่ในการพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาออกมาให้ประจักษ์มากกว่าการยึดเหนี่ยวแนวความคิด ทฤษฎี ให้ท่องจำ ดังที่ปรากฏในบทกวีชุด ปรัชญาชีวิต ของ คาลิล ยิบราน ว่า

“ไม่มีมนุษย์ใด อาจเปิดเผยสิ่งใดแก่เธอได้ นอกจากสิ่งที่ได้นอนซบเซาอยู่ก่อนแล้ว ในขณะที่รุ่งอรุณแห่งปัญญาของเธอเอง ครูผู้เดินอยู่ภายใต้ร่มเงาโบสถ์ ในท่ามกลางศาสนิกชน มิได้ให้ปัญญาของท่าน แต่ให้ความเชื่อมั่นและความรักแก่ศิษย์ ถ้าท่านเป็นนักปราชญ์อย่างแท้จริงแล้ว ท่านจะไม่นำเธอก้าวเข้าสู่เคหาสน์แห่งปัญญาของท่าน แต่จะนำเธอไปสู่แทมบรณีแห่งดวงจิตของเธอเอง เพราะว่าการเห็นของบุคคลหนึ่ง ไม่อาจให้ปีกแก่บุคคลอื่นยืมได้”*2

ทว่า การจัดการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันนี้น่าจะเรียกได้ว่า เป็นการจัดโดยยึดแนวปรัชญาการศึกษาแบบสารัตถนิยม (Essentialism) โดยให้การศึกษาเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม (Cultural Transmission) และการฝึกอบรมเยาวชน ซึ่งเน้นหนักไปในทางที่จะทำให้เยาวชนเป็นสมาชิกที่ดีตามแบบอย่างของผู้ใหญ่ที่เขาประพฤติปฏิบัติกัน เข้าทำนองการศึกษาแบบสังคมประกิต เป็นทัศนคติของ สารัตถนิยม*3 อีกทั้งการศึกษาไทยเป็นการศึกษาเพื่อสนองตอบต่อกลุ่มผู้นำในการถ่ายทอดแนวคิด ค่านิยม และรูปแบบต่าง ๆ ที่กลุ่มผู้นำเห็นว่าเหมาะสมดีงาม โดยประชาชนทั่วไปมีส่วนและมีบทบาทน้อย หรือ ไม่มีเลย เป็นการศึกษาแบบกระแสธารทางเดียว จากเบื้องสูงสู่เบื้องล่าง จากส่วนกลางสู่ส่วนนอก จากเมืองหลวงสู่ชนบท เป็นต้น แม้เมื่อมีการปรับปรุงประเทศครั้งใหญ่สมัยรัชกาลที่ 5 และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สภาพนี้ก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง และยังดำเนินมาทุกยุคทุกสมัย เราจึงพบแต่คนที่คิดตามผู้อื่นบอกอย่างไม่สงสัยได้ตามเสมอมา*4

*1 กฤษณมูรติ, “กบฏความคิด,” จุดสาร บิน (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531) หน้า 24, 25.

*2 คาลิล ยิบราน, จุดสาร บิน (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531) หน้า 8.

*3 วิจิตร ศรีสอ้าน, “คำอภิปราย คตินิยม และแนวทางการศึกษาของไทยในอนาคต,” ใน บทเรียนจากการจัดการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา, รายงานการประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ 3 สิงหาคม 2512, กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2513, หน้า 351.

*4 ไพฑูรย์ สินการัตน์, “ระบบการศึกษาไทยในรอบสามทศวรรษ (2490-2520) การศึกษาเพื่อสนองตอบและเป็นตัวของตัวเอง” ใน รายงานการวิจัยระบบการศึกษาใหม่ในรอบ 200 ปี, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2526, หน้า 57.

จากปัจจัยดังกล่าวทำให้การศึกษาและนักศึกษาไทยถูกบงการด้วยความเห็นแก่ตัวที่ปรากฏขึ้นในรูปลักษณะแห่งกลไกทางเศรษฐกิจได้อย่างง่ายดาย นอกจากนี้การพัฒนาการศึกษาไทยโดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา มักได้รับอิทธิพลและแรงผลักดันจากประเทศทางตะวันตกเป็นอย่างมาก จึงประสบปัญหาการตามอย่างฝรั่ง และตามอย่างลำเอียง คือ เน้นหนักในทางทุนนิยมเป็นส่วนใหญ่ การศึกษาในปัจจุบันจึงไม่สามารถผลิตคนที่มีอุดมการณ์เพื่อประเทศชาติได้อย่างแท้จริง แต่กลับสร้างอภิสิทธิ์ชนผู้ล้มตัวและทอดทิ้งสังคมไว้เบื้องหลัง*1

ดังนั้นการศึกษาจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงสถานการณ์ทางเศรษฐกิจไปได้ เนื่องจากเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างแน่นแฟ้น อีกทั้งยังทรงอิทธิพลต่อ วิธีการดำเนินชีวิต รวมทั้งรูปแบบความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ และค่านิยมของสมาชิกในสังคม โดยเฉพาะเมื่อย้อนกลับไปศึกษาเหตุการณ์สำคัญทางเศรษฐกิจในอดีตร่วมกับการพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยทางการเมืองและปัจจัยการช่วยเหลือการศึกษาจากต่างชาติที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการทางการศึกษาตามที่ปรากฏ ข่อมทำให้เราเข้าใจความเป็นไปของปัจจุบัน อีกทั้งยังส่งเสริมวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในอนาคตด้วย เพราะอดีตก็คือเงาของปัจจุบันและเป็นที่มาของอนาคต

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจต่อระบบการศึกษาไทย

เป็นเวลากว่า 30 ปี นับแต่รัฐบาลไทยได้ริเริ่มวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามสภาพการขยายตัวของอุตสาหกรรมในสมัยนั้น เศรษฐกิจยังทวีการขยายตัวจนถึงปัจจุบันและวงล้อแห่งการศึกษาก็ดำเนินมาด้วยแรงผลักดันของระบบเศรษฐกิจยิ่งไปกว่าปัจจัยอื่นใด สุดท้ายที่มีอุดมการณ์ทางการศึกษาจะจุดรั้งและตัดทานไว้ได้

เมื่อมองย้อนหลังกลับไปพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจครั้งสำคัญของไทย ในสมัยก่อนการปฏิวัติในปี พ.ศ. 2490 ประเทศไทยอยู่ในฐานะสงคราม เศรษฐกิจของไทยไม่มีการปรับปรุงและการพัฒนาเป็นพิเศษ ต่อเมื่อระบบเศรษฐกิจของไทยหันมาเป็นอุตสาหกรรมตามแนวทางของต่างประเทศ ประเทศไทยจึงมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและได้มีการลงทุนในโครงการสำคัญต่างๆ*2 การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศครั้งนี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำงานและกิจกรรมทางเศรษฐกิจสาขาต่างๆ มีความต้องการกำลังคนระดับกลางเพิ่มขึ้น เช่น สาขาเกษตรกรรม มีความต้องการกำลังคนระดับกลางเพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับ การจัดสถานีทดลองเกษตรกรรม การจัดสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น สาขาอุตสาหกรรม ต้องการกำลังคนระดับกลาง เพื่อการประกอบ การซ่อมแซม การควบคุม การบำรุงรักษาเครื่องจักร รวมถึงงานที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง การสำรวจ การทำถนน การขนส่ง การขนถ่ายสินค้า เป็นต้น*3

*1ปฏิวัติการศึกษา , สภาหน้าโคม กรกฎาคม 2515 , หน้า 3.
 *2สมภพ มานะรังสรรค์, การขยายตัวของระบบทุนนิยมในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ 2524), หน้า 85-86
 *3กิริศักดิ์ ฉันทจรสวรรค์, “การพัฒนากำลังคนระดับกลางในประเทศไทยโดยโครงการเงินกู้เพื่อพัฒนาอาชีวศึกษา พ.ศ. 2510-2514” วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515.

ความต้องการกำลังคนได้นำไปสู่นโยบายการพัฒนาากำลังคน (Man Power Requirement) อีกทั้งกระทรวงศึกษาธิการก็จัดตั้งสำนักงานวางแผนการศึกษาขึ้นในปี พ.ศ. 2506 เพื่อรับผิดชอบในการวางแผนผลิตกำลังคนสนองความต้องการของระบบเศรษฐกิจ ตลอดระยะเวลาดังกล่าวมีการส่งเสริมการลงทุนที่เน้นการแข่งขันกันอย่างสูง ส่งผลให้ต้องใช้เงินเพื่อการพัฒนาอย่างมหาศาล กิจกรรมต่าง ๆ จึงถูกกำหนดโดยอาศัยตัวเงินเป็นหลักและสร้างค่านิยมของการใช้เงิน คือ วัตถุนิยมขึ้น พร้อม ๆ กับการศึกษาที่ด้อยหันมาเน้นอุตสาหกรรมตามไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะการจัดการศึกษานั้นต้องสอดคล้องกับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละแผนพัฒนา *1 การจัดการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือส่งเสริมการแข่งขันสร้างค่านิยมในเชิงวัตถุนิยมมากขึ้น เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของทุนนิยมมีผลต่อการศึกษาของไทย 3 ประการ ได้แก่ การศึกษาเพื่อพัฒนาากำลังคน การศึกษาเพื่อพัฒนาค่านิยมของผู้บริโภค และการศึกษาเพื่อตัวเมืองมากกว่าชนบท ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเพื่อพัฒนาากำลังคน

เพื่อให้ตอบสนองต่อเป้าหมายกำลังคนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติเป็นหลัก กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มีโครงการส่งเสริมทางด้านนี้หลายโครงการด้วยกัน เช่น โครงการเงินกู้เพื่อพัฒนาอาชีวศึกษา โครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสม เป็นต้น เพื่อผลิตกำลังคนระดับกลาง ปลุกฝังความสนใจและความชำนาญในทางวิชาชีพให้กับผู้เรียน

ในระดับอุดมศึกษาเองก็เช่นกัน ในปี 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เริ่มกำหนดให้มหาวิทยาลัยต้องผลิตคนให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ ดังข้อความของ ดร. วิจิตร ศรีสอ้าน ตอนหนึ่งว่า

“โดยถือว่าสถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งผลิตกำลังคนระดับสูงตามความต้องการของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม สถาบันอุดมศึกษาในยุคที่มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จึงมักจะได้รับการสนับสนุนให้ขยายงานในสาขาวิชาที่มีความจำเป็นรีบด่วน ที่มีความต้องการกำลังคนมาก และประเทศอยู่ในภาวะที่ขาดแคลนกำลังคนในสาขานั้นๆ ในแต่ละระยะของแผนพัฒนาก็มักจะมีการระบุนสาขากำลังคนที่มีความต้องการ สาขาที่ได้รับการเน้นเสมอมาตั้งแต่เริ่มมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระยะที่ 1 ได้แก่ สาขาแพทยศาสตร์ เกษตรศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สามสาขานี้เป็นหลักที่โดยผลประเมิณของทางฝ่ายพัฒนาเศรษฐกิจได้ชี้ให้เห็นเสมอมาว่า มีความต้องการกำลังคนในสาขาเหล่านี้เป็นหลัก” *2

*1 สมชัย วุฒิปรีชา, “สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการด้านการศึกษาของประเทศไทย”, ในเอกสารประกอบการสัมมนาการวางแผนการศึกษาระดับชาติ 7-11 กรกฎาคม 2512, (กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรื, 2521,) หน้า 28

*2 วิจิตร ศรีสอ้าน หลักการอุดมศึกษา, (กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2518), หน้า 31

หลังจากนั้นการจัดและดำเนินการศึกษาก็เดินตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเรื่อยมา ลักษณะดังกล่าวชี้ให้เห็นบทบาทของการศึกษาไทยในฐานะเป็นเครื่องมือของการพัฒนาเศรษฐกิจตลอดมา การศึกษาไม่มีบทบาทในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางของตนเองอย่างชัดเจนพอ

2. การศึกษาเพื่อพัฒนาค่านิยมของผู้บริโภค

เมื่อระบบการศึกษาหันมาเน้นตามรูปแบบ แนวทาง และความต้องการของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเน้นหนักไปทางอุตสาหกรรมเช่นนี้ ระบบและกระบวนการก็ย่อมจะส่งเสริมแนวทางของอุตสาหกรรมตามไปด้วย นั่นคือ ส่งเสริมค่านิยมของผู้บริโภค แบบตัวใครตัวมัน และยึดติดกับวัตถุนิยม

การที่มีความต้องการกำลังคนระดับกลางและระดับสูงมากขึ้นนี้ ทำให้บทบาทของมัธยมศึกษาและอุดมศึกษามีมากขึ้น แต่มัธยมศึกษาและอุดมศึกษาเป็นการศึกษาที่ไม่ได้จัดให้กับทุกคน เลือกรับเฉพาะที่ตรงกับสาขาความต้องการ ทำให้เกิดการคัดเลือกและแข่งขันกันสูง ดังจะเห็นได้จากการสอบคัดเลือกในทุกระดับของการศึกษา จากสถิติปี พ.ศ. 2539 พบว่า เด็กอายุ 0 - 25 ปี มีจำนวนทั้งสิ้น 30 ล้านคน แต่ที่มีโอกาสเรียนทั้งในระบบและนอกระบบมีเพียง 16 ล้านคน และมีคนไทยอายุ 15 - 17 ปี เรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลายเพียงร้อยละ 34 และระดับปริญญาตรีเหลือเพียงร้อยละ 18 ในขณะที่ญี่ปุ่นมีถึงร้อยละ 40 (*1) ระบบการคัดเลือกส่งผลให้คนเห็นแก่ตัวในที่สุด ดังคำวิจารณ์การศึกษาในปัจจุบันตอนหนึ่งว่า

“ คนทุกคนอาจจะมีโอกาสเท่าเทียมกันได้บ้างในแง่ของการศึกษาภาคบังคับ แต่พ้นจากระดับนี้ไปคืออะไร คือ การสอบแข่งขันตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 6 ขึ้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ขึ้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และขึ้นชั้นมหาวิทยาลัย (ยกเว้นเสียซึ่งรามคำแหง) ระบบสอบแข่งขันสอนอะไรแก่นักเรียน ถ้าไม่ใช่ระบบเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง เมื่อเป็นเช่นนี้จะไม่ให้การสอนคุณค่าของประโยชน์ส่วนรวมในโรงเรียน ล้มเหลวได้อย่างไร ”* 2

ความพยายามที่จะมีการศึกษาให้สูงด้วยการสมัครสอบและแข่งขันกันอย่างเอาเป็นเอาตาย ก็ด้วยความต้องการที่จะได้รับการศึกษาให้มากที่สุด พยายาม “บริโภคการศึกษา” ให้มากที่สุด ด้วยหวังว่าเมื่อมีการศึกษาสูงแล้วก็จะประสบความสำเร็จในชีวิตได้ดี ในขณะที่เดียวกันระบบของสังคมเองก็ให้รางวัลกับผู้บริโภคการศึกษาในระบบของโรงเรียนอย่างมากด้วย เกิดการตีราคาและประเมินค่าจากวุฒิบัตรหรือปริญญาบัตร ถ้ามีวุฒิบัตรหรือใบปริญญาในระดับที่สูงขึ้นก็จะตีราคาให้สูงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่ความสามารถและแรงงานทั่วไปถูกจัดไว้พิจารณาเป็นอันดับรองๆ โดยเหตุนี้แทบจะทุกประเทศในโลกนี้จึงอ้างว่าจัดการศึกษาประถมต้นก็เพื่อให้โอกาสแก่เด็ก ในอันที่จะได้เข้าไปสู่การศึกษาระดับสูงขึ้นไป และหากว่าเขาโชคดีก็จะได้ทำงานสบาย รายได้ดีและมั่นคง

*1 สุทธิวิธ รังสิตพล “การปฏิรูปการศึกษา,” กรุงเทพฯธุรกิจ ฉบับวันที่ 14 มกราคม 2540, หน้า 5.

*2 ไพฑูรย์ สนิทรัตน์, “การศึกษาในปัจจุบัน : แนวโน้มแห่งการทำลายบุคคลและสังคม” ใน ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาของไทย, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2523, หน้า 61.)

นอกจากนี้ระบบการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษายังมีลักษณะเน้นให้มีการแข่งขันกันภายในสูงขึ้นอีกด้วย เช่น การสอบ การวัดผล การให้คะแนน มีลักษณะส่งเสริมให้เด็กเป็นปัจเจกชนสูง รู้สึกแปลกแยกต่อสรรพสิ่ง ทำอะไรเพื่อตนเองและเอาอย่างคนอื่น ๆ อย่างปราศจากการไตร่ตรองเท่าที่ควร วิธีการและเนื้อหาของศึกษามีได้ส่งเสริมให้มีการวิพากษ์วิจารณ์สังคม แต่สอนเน้นให้ยอมรับสภาพที่เป็นอยู่เนื่องจากงานในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นงานราชการและตามบริษัทใหญ่ ๆ ของเอกชน ผู้เรียนระดับมัธยมและอาชีวศึกษาจึงไม่อาจหาญวิพากษ์วิจารณ์ชั้นสูงทางสังคมและเศรษฐกิจได้ ยิ่งกว่านั้นผู้เรียนที่เรียนระดับอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยก็มักจะเป็นลูกหลานของตระกูลที่มั่งคั่ง ร่ำรวย เนื่องจากการศึกษาระดับนี้มีค่าใช้จ่ายสูง จึงกล่าวได้ว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยเป็นชนชั้นอภิสิทธิ์ชนชั้นหนึ่งในสังคมไทย ส่วนการศึกษาก็เป็นการปลูกฝังค่านิยมในการแข่งขันและความสำเร็จส่วนตัวเป็นสำคัญ*1

ลักษณะของการศึกษาในรูปแบบบันไดคาราที่จะเป็นเส้นทางให้คนได้เข้าไปสู่ชนชั้นสูงขึ้นไปนั้นเห็นได้จากระบบการศึกษาประมไปสู่มัธยม จากมัธยมไปสู่อุดมศึกษา “เป็นการกระพือค้นหาของผู้เรียนในระดับหนึ่งให้ต้องการเรียนในระดับสูงขึ้นไปอย่างไม่สิ้นสุด”*2 ในขณะที่เดียวกันระบบการศึกษาที่เน้นอุตสาหกรรมก็มักพ่วงลัทธิสุขนิยมที่มุ่งบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยมาด้วย ทำให้ระดับจริยธรรมของประชาชนตกต่ำเห็นได้จากสภาพการแก่งแย่งแข่งขันของคนในสังคมมีสูงขึ้น ค่านิยมแบบตัวใครตัวมันแพร่ระบาดไปทั่ว การช่วยเหลือกัน โดยปราศจากสิ่งตอบแทนแทบไม่มี เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงระบบการศึกษาส่งเสริมให้คนมีค่านิยมและสังคมที่เห็นแก่ตัวนับแต่เศรษฐกิจได้เข้ามาครอบงำการจัดการศึกษาไทย ดังทรรศนะ ของ สุกฤษณ์ ศิวรักษ์ ประกาศไว้ใน อนาคตและอุดมคติสำหรับไทย มีใจความสำคัญว่า

“การศึกษาเป็นการผลิตคนให้ออกมารับใช้ระบบ ให้มาเป็นข้าราชการให้มาก เป็นคนมีอาชีพจะเป็นมิงฉาชีพหรือสัมมาชีพไม่คำนึงเท่าที่ควร คุณธรรมและจริยธรรมเป็นสิ่งที่สอนกันโดยทางทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัติ เน้นที่ความสำเร็จทางด้านเงินทองอำนาจ การได้มีสมบัติและเครื่องแสดงอิศฐานะต่างๆ”*3

เห็นได้อย่างชัดเจนว่าระบบการศึกษาได้ส่งเสริมค่านิยมการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือย และการแก่งแย่งชิงดีกัน โดยมุ่งเน้นที่คุณค่าของวัตถุมากกว่าจิตใจ ตามแนวทางของลัทธิทุนนิยมที่รับเอาแบบอย่างมาจากตะวันตก

*1 บัญฑูร อ่อนคำ, “โครงสร้างอำนาจในสังคมไทย” เศรษฐกิจไทย: โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง. รวมบทความจาก 16 นักวิชาการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2525), หน้า 44-45.

*2 รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, ทัศนะทางการศึกษา. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2518), หน้า 10.

*3 สุกฤษณ์ ศิวรักษ์, อนาคตและอุดมคติสำหรับไทย. (กรุงเทพฯ: เซ็นเตอร์พับลิเคชั่น, 2527), หน้า 32-37.

3. การศึกษาเพื่อตัวเมืองมากกว่าชนบท

ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา รัฐบาลไทยมิได้ให้ความสนใจที่จะพัฒนาการเกษตรและชนบทเท่าที่ควร หากแต่ส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของภาคอุตสาหกรรมในเขตเมืองมาก อีกทั้งมิได้กระตือรือร้นที่จะขยายความเจริญออกไปสู่ชนบทอย่างจริงจัง เงินงบประมาณจำนวนมากถูกนำมาทุ่มเทในการทำให้กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม กรุงเทพมหานครจึงเป็นที่รวมของทุกสิ่ง การศึกษาก็เช่นกัน โดยเฉพาะการอุดมศึกษาเป็นสิ่งที่เอื้อต่อสังคมเมืองมาโดยตลอด ทั้งหลักวิชาการและการผลิตบัณฑิตออกมารับใช้สังคมเมืองมากกว่า ดังที่ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล กล่าวไว้ใน การศึกษาไทยวันนี้ ว่า

“ระบบการศึกษาไทย ไม่ว่าจะพิจารณาจากประวัติศาสตร์ หรือพิจารณาจากลักษณะที่เป็นอยู่ก็ทำหน้าที่สร้างคนมารับใช้ระบบสังคมใหม่ซึ่งรับมาจากตะวันตก ระบบเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งคือ มีศูนย์กลางอยู่ในสังคมเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งศูนย์กลางสูงสุดจะอยู่ที่กรุงเทพมหานคร เมื่อเริ่มต้นด้วยจุดมุ่งหมายสร้างคนมาอยู่ในเมืองเสียแล้ว ระบบการศึกษาไทยจึงทอดทิ้งสังคมดั้งเดิมของเราอันได้แก่สังคมชนบท” *1

นอกจากนี้ หลักสูตรและเนื้อหาวิชาการที่สอนก็เหมาะสมสำหรับเด็กที่อาศัยอยู่ในเมืองหรือภาคอุตสาหกรรมและมิได้มุ่งให้เป็นประโยชน์แก่ประชากรส่วนใหญ่ของชาติ ซึ่งอาศัยในชนบทเป็นที่น่าสังเกตว่า แม้จะมีนักศึกษาที่มาจากชนบทบ้างแต่ชุมชนชนบทก็มิอาจคาดหวังนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาเหล่านี้ว่าจะนำความรู้กลับไปพัฒนาบ้านเกิดหรือไม่ ดังที่มีคำเสียดสีนักศึกษาที่ถ่มถื่นฐานบ้านเกิดของตนเสียสิ้นว่า “หน้านาปีนี่ตาสี่ขาขว้างควายเรียน” หรือ ข้อคิดสะกิดใจบัณฑิตใหม่ที่ว่า “มีก็ครูที่ลุยโคลน” ทั้งนี้เป็นเพราะว่าเด็กชนบทที่ประสบความสำเร็จทางการศึกษาจะถูกกระตุ้นให้ชิงชังสังคมเดิม และถือว่าการหนีพ้นจากสังคมเดิมมาสู่สังคมเมืองเป็นสิ่งเชิดหน้าชูตาวงศ์ตระกูล สภาพเช่นนี้เองจุดชนวนหิวกระหายทางการศึกษาของคนไทยขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่มิใช่ความต้องการทางการศึกษาอันเนื่องมาจากความรักในวิชาการความรู้มากเท่าที่ควร หากเป็นความต้องการศึกษาในฐานะเป็นเครื่องนำปัจเจกบุคคลไปสู่สถานภาพแห่งชนชั้นนำในสังคมเท่านั้น ในทำนองเดียวกันระบบโรงเรียนก็เข้าสู่วิกฤตการณ์ที่เห็นการศึกษาเป็นเพียงการขยายระบบการผลิตชนชั้นนำขึ้นมาใหม่เท่านั้น*2 จึงกล่าวได้ว่าเท่าที่แล้วมานับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ระบบการศึกษาไทยมุ่งรับใช้คนส่วนน้อย มุ่งรับใช้ทุนนิยมมากกว่ามวลชน มุ่งรับใช้ภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม และมุ่งรับใช้ตัวเมืองมากกว่าชนบท

*1 เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “การศึกษาไทยในวันนี้” ใน การศึกษาเพื่อมวลชน, รวบรวมโดย สมาน เสือดวงหัด และ เริงไชย พุทธาโร. (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2517), หน้า 34.

*2 นิโคลัส เบนเนต, การศึกษาในประเทศด้อยพัฒนา, อรรถพ พงษ์วาท แปล (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2518), ในคำนำ.

กว่า 3 ทศวรรษแล้วที่ระบบการศึกษาไทยดำเนินมาด้วยแรงผลักดันของระบบเศรษฐกิจทั้ง 3 ประการ คือ การศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคน การศึกษาเพื่อพัฒนาค่านิยมของผู้บริโภค และการศึกษาเพื่อสังคมเมือง หากจะนับไปก็ถือได้ว่าประสบผลสำเร็จพอสมควรทีเดียว หลังปี 2520 เป็นต้นมา รูปแบบของสังคมไทยเป็น สังคมอุตสาหกรรมมากขึ้นทุกที มีนิคมอุตสาหกรรมและโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากมาย การศึกษาผลิต คนเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ อย่างเต็มที่ และทำงานได้ดีพอสมควร คนส่วนใหญ่หนีชนบทเข้าสู่ตัวเมืองท่ามาหาเงินกับระบบอุตสาหกรรมได้ค่าแรงเป็นรายวันหรือรายเดือนก็แล้วแต่ อุตสาหกรรมทำเงินให้ รัฐได้เป็นอย่างดี จนประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (New Industrial Country)*1 แต่มีผลข้างเคียงเกิดขึ้นตามมามากมายเช่นกัน เช่น เกษตรกรรมถูกละเลย คนชนบทหนีเข้าเมืองหลวง ทำให้เมือง ขยายใหญ่เกิดปัญหาในเมืองขึ้นอีก ในขณะที่ชนบทก็เกิดปัญหาความยากจนติดตามมา นักเรียนและประชาชน ในเมืองมีนิสัยและพฤติกรรมแบบตัวใครตัวมันเห็นแก่ได้และรักษาผลประโยชน์ของตนมากกว่าเสียสละและ เห็นอกเห็นใจ คนหวังที่จะใช้การศึกษาแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและเป็นสะพานดวงดาวยกระดับเศรษฐกิจ จึงเรียนให้มากและคาดหวังสูงขึ้นทุกที แต่แล้วก็ยังทำให้ตกงานมากขึ้นเนื่องจากมีความคิดเช่นเดียวกัน ทำให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขันโดยปริยาย ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกการศึกษาในปัจจุบันนี้ว่า การศึกษาชนิดที่ ให้แต่ความฉลาด และ เป็นการศึกษาที่ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาเป็นสิ่งที่นำชีวิตของ คนแต่ละคน แต่เมื่อจัดขึ้นโดยผู้เห็นแก่ตัว หรืออาจกล่าวได้ว่า มีความเห็นแก่ตัวเป็นผู้จัดการศึกษา จัดๆไปก็มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น และปราศจากสิ่งควบคุมความฉลาดนั้น เป็นอันว่าได้ส่งเสริมความสำเร็จตามที่กิเลส ต้องการ ตามความอำนวยการของเสรีภาพแห่งความเห็นแก่ตัว มีผลทำให้จิตเดินลงต่ำในการประกอบกิจการ เศรษฐกิจ การเมือง การสังคม การสหกรณ์ มีผลทำให้เกิดสงครามร้อนเย็นทั่วทุกห้วงแห่งของโลก ความเสียหายทางนิเวศน์วิทยา การรักษาทรัพยากรของธรรมชาติ การทำลายสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์ กระทั่งการคอร์รัปชัน เต็มบ้านเมืองหรือเต็มโลก มีสิ่งที่ไม่ควรมีขึ้นมา เช่น ยาเสพติดและโรคใหม่ๆที่กำลังเป็น ปัญหา เรือนจำ สถานีดำรง ศาล โรงพยาบาลโรคประสาทและโรคจิต ไม่ลดลง มีแต่การเพิ่มเกินกว่าส่วน การเพิ่มของพลเมือง เรื่องทางวัตถุเจริญจนเพื่ออย่างที่กำลังเป็นปัญหาอยู่ ซึ่งเป็นเหตุให้ต้องหาทางเอาเปรียบ หรือแก้ไขความเสียหายเปรียบก็ตาม อยู่ทั่วโลก*2

ในข้อนี้ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ แสดงความเห็นที่ “สังคมไทยกำลังขาดศักยภาพอย่างรุนแรง ด้านการเมือง เศรษฐกิจ ส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาการศึกษา”*3 นั้นย่อมแสดงว่า เศรษฐกิจ และการศึกษามี ผลต่อกัน ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีความเกี่ยวพันขึ้นเกี่ยวกับการเมืองและสังคมอีกด้วย ดังรายงานการวิจัย ระบบการศึกษาไทยในรอบสามทศวรรษ (2490-2520) การศึกษาเพื่อสนองตอบและเป็นตัวของตัวเอง โดย ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ได้ฉายภาพความสัมพันธ์ของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม กับการศึกษาไว้ว่า

*1 ไพฑูรย์ สินลารัตน์, อ้างแล้ว, หน้า 30.

*2 พุทธทาสภิกขุ, สังฆสารจากสวนโมกข์ (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ใจสบาย, 2531), หน้า 51- 55.

*3 เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “ปฏิรูปการศึกษา”, กรุงเทพธุรกิจ, 14 มกราคม 2540, หน้า 5.

“ระบบการศึกษาในสังคมใดสังคมหนึ่งย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะไปจากระบบอื่น ๆ ในสังคมนั้นได้ ได้แก่ ระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ย่อมจะต้องมีผลกระทบต่อการศึกษาหรือแปรเปลี่ยนไปตามกระบวนการศึกษาเช่นกัน”*1

ปัจจัยทางการเมืองและการช่วยเหลือการศึกษาจากต่างชาติ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ปัจจัยทางการเมืองและการช่วยเหลือการศึกษาจากต่างชาติก็มีอิทธิพลต่อการศึกษาไทย ทั้ง 2 ปัจจัยนี้ได้ผสมผสานและปรุงแต่งอยู่ในระบบการศึกษาไทยตามที่อภิปรายไว้ข้างต้น แต่ในหัวข้อนี้จะได้นำมาแยกแยะและขยายความเพิ่มเติมให้เห็นชัดเจนขึ้น โดยอาศัยข้อสรุปการวิจัยระบบการศึกษาไทยในรอบสามทศวรรษ (2490-2520) การศึกษาเพื่อสนองตอบและเป็นตัวของตัวเอง ของไพฑูรย์ สินลารัตน์ ปี พ.ศ. 2526 เป็นข้อมูลสำคัญ

1. ปัจจัยทางการเมือง เรื่องการศึกษาเป็นไปเพื่อชนชั้นผู้นำกลุ่มน้อย

ในสมัยโบราณ การศึกษาจำกัดอยู่ในชนชั้นผู้นำกลุ่มน้อย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพศชาย โดยสังเกตได้ว่าในประเพณีการถ่ายทอดการศึกษาจะเริ่มตั้งแต่ที่วัดและในวัง นอกจากนี้จะเป็นการถ่ายทอดอาชีพและงานฝีมือ ซึ่งจะกระทำกันเฉพาะในครอบครัว ต่อมาได้มีการปฏิรูปการศึกษาตามแบบอย่างตะวันตกเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่บ้านเมือง ดังการพัฒนาประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ที่มุ่งเน้นการสร้างคนเพื่อพัฒนาประเทศเป็นหลัก โดยเฉพาะเพื่อให้เป็นผู้ดูแลอาณาจักรต่างพระเนตรของพระมหากษัตริย์ แม้ในสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชในปีพ.ศ. 2475 แล้ว แนวคิดเรื่องการศึกษาเพื่อเป็นชนชั้นผู้นำชนนี้ก็ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลง ทั้งที่ยืนยงคงกระพันมาจนปัจจุบันนี้ เพียงแต่ในสมัยหลัง สฤษดิ์ - ถนอม - ประภาส หรือหลังสมัยปฏิวัติ 2501 มีการเปิดโอกาสให้ชนชั้นนายทุนเข้ามาบริหารประเทศอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า ชนชั้นปกครองคือนายทุนนั่นเอง โดยบทบาทของนักการเมืองมักมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของธุรกิจการค้าและการอุตสาหกรรม อาจแบ่งในนาม กรรมการและผู้ถือหุ้น ที่มีภารกิจ “ รับเชิญ ” ไปปฏิบัติงานอยู่เป็นประจำ *2 ดังกรณีพิพาทในรัฐสภาแทบทุกสมัย ซึ่งสะท้อนว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจได้ถ่วงเทียงเหนืออำนาจของรัฐและส่งผลกระทบต่อวงการศึกษาก็ขั้นหนึ่งเพื่อชูขบเลี้ยงผู้ตามที่ดีและสะดวกในการปกครอง ขณะเดียวกันก็ยึดครองอำนาจเฉพาะอยู่ในกลุ่มคนดังวาทีของนักรัฐศาสตร์ท่านหนึ่งว่า

“การศึกษาในสังคมไทยเน้นที่ส่งเสริมหลักทางวัฒนธรรมและสังคม กล่าวคือ ผลิษฐ์เชื่อฟัง 2 จำพวกคือ ผู้ไม่รู้ จึงไม่ขัดขืนผู้ปกครอง และผู้รู้แต่รู้เพื่อรับราชการ หรือเป็นบริวารของผู้ปกครอง”*3

*1 ไพฑูรย์ สินลารัตน์, อ้างแล้ว. หน้า 1.

*2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 6-14.

*3 เสน่ห์ จามริก, การเมืองกับการศึกษาของไทย (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2523,) หน้า 84.

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2494 รัฐบาลยุคนั้นได้เพิ่มแผน “เตรียมอุดมศึกษา “ เข้ามาเป็นพิเศษ ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้ไม่เคยมุ่งเน้น ซึ่งให้เห็นถึงเจตนาให้ความสำคัญกับการอุดมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาสำหรับคนกลุ่มน้อยของประเทศ การศึกษาจึงถูกใช้เป็นอุปกรณ์เพื่อผลทางการเมืองไปโดยปริยาย

จากข้อมูลที่ยกมาแสดงนี้ เห็นได้ว่าการเมืองการปกครองก็ตกอยู่ใต้อาณัติของเศรษฐกิจที่ขาดสมดุลย์ และมีความเหลื่อมล้ำในโอกาสต่างๆทางสังคม โดยเฉพาะ โอกาสทางการศึกษาระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ อันเป็นเครื่องยืนยันถึงกิเลสและความหลงผิดเป็นมิจฉาปฏิฐิของมนุษย์ ดังที่ท่านพุทธทาสเคยดำริว่า “ ความเห็นแก่ตัวจะสร้างรัฐบาลที่เห็นแก่ตัว และรัฐบาลที่เห็นแก่ตัวจะสร้างการศึกษาที่เห็นแก่ตัว การศึกษาที่เห็นแก่ตัวก็จะสร้างประชาชนที่เห็นแก่ตัว ”

2. การช่วยเหลือการศึกษาจากต่างชาติ

การช่วยเหลือการศึกษาจากต่างชาติเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญประการหนึ่ง เพราะเป็น กระบวนการหล่อหลอมความเชื่อ แนวคิด และค่านิยมของชาติที่ให้การช่วยเหลือนั้นมาสู่ นักการศึกษาไทยที่ไปรับมาหล่อหลอมแก่นักศึกษาไทยอีกทอดหนึ่ง

ในช่วง 40 ปีมานี้ ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นประเทศที่ให้การช่วยเหลือการศึกษาแก่นักการศึกษาไทยมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2495 - 2505 ซึ่งตรงกับช่วงกลางของแผนพัฒนาการศึกษาของไทย แผนที่ 1 เป็นการช่วยเหลือที่มุ่งปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาให้ได้มาตรฐานตะวันตก หลังจากนั้นมาการช่วยเหลือก็เน้นหนักไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเน้นการจัดการด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก

ความช่วยเหลือของต่างชาติในด้านการศึกษาเน้นแบ่งเป็น 2 แบบ ได้แก่ การให้เปล่า (Grant) และการให้ยืม (Loan) โดยมีวัตถุประสงค์หลัก กับวัตถุประสงค์ย่อยแอบแฝงอยู่ อีก 3 ประการ คือ

1. มูลเหตุทางมนุษยธรรมในฐานะประเทศที่ร่ำรวยกว่า ปรารถนาที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์
2. มูลเหตุทางการเมืองและยุทธศาสตร์ สิ่งที่กำหนดคือผลประโยชน์ทางการเมือง เช่น นโยบายสัมพันธมิตร เพื่อใช้เป็นฐานเสียงสนับสนุนในองค์การสหประชาชาติและองค์การระหว่างชาติอื่นๆ
3. มูลเหตุด้านเศรษฐกิจและการค้า ประเทศที่ให้การช่วยเหลือศึกษามักให้เงินกู้เพื่อพัฒนาประเทศ. โดยทำสัญญาผูกขาดการรับซื้อสินค้าของตน ซึ่งถือเป็นอาวุธสำคัญให้เกิดความได้เปรียบในการทำธุรกิจระหว่างประเทศ *1

จากความช่วยเหลือดังกล่าว ย่อมต้องมีวัตถุประสงค์ย่อยอย่างหนึ่งอย่างใด หรือทุกข้อรวมกันเป็นแน่ แต่เมื่อคำนึงว่า เป็นส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศแล้ว ประเทศไทยจึงยินดีรับความช่วยเหลือดังกล่าวและได้รับผลพวงที่ประเทศกำลังพัฒนาทุกประเทศที่รับความช่วยเหลือจากชาติตะวันตกพึงได้รับ

*1 ไพฑูรย์ สินถรณ์ , อ่างแก้ว . หน้า 31-40.

คือ การเป็นอาณานิคมทางปัญญาที่เข้ามาครอบงำภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยไม่รู้ตัว ดังที่ ดร. สาโรช บัวศรี ได้เล่า เหตุการณ์ การรับแนวคิดปรัชญาทางการศึกษาตามแบบอเมริกันมาว่า

“ ครูไทยจำนวนมากเดินทางไปยังประเทศตะวันตก โดยมากไปสหรัฐอเมริกา เพื่อเรียนวิชาการและ ร่วมในกิจกรรมการศึกษาต่างๆ ครูไทยเหล่านี้ตั้งความมุ่งหมายว่า เมื่อกลับมาจะใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ ในการเปลี่ยนและปรับปรุงการศึกษาในประเทศบ้านเกิดเมืองนอนของตน”^{*1}

การนำแนวคิดทางการศึกษาที่พัฒนาดีแล้วกลับมาขอมไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการถอยร่นทางปัญญา ทว่าน้อยสิ่งนักที่จะดีสมบูรณ์แบบ การศึกษาแบบอเมริกันก็เช่นกันที่มีการวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่นักการศึกษา อเมริกันเองว่า

“ วัตถุประสงค์เบื้องต้นของการศึกษาอเมริกัน ก็คือ การผลิตพลเมืองดี แต่ไม่ใช่ คนดี และบทบาทในการผลิตคือการบังคับยึดเย็ดของรัฐ ดังที่เราใช้กันอย่างโก้หรูว่า กระบวนการสังคมประคอง การปลูกฝัง ยึดเย็ด และการล้างสมองของโรงเรียนที่ผมพูดถึงนี้ มันชั่วร้ายมิใช่เพราะมันทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่าย อ่อนเปลี้ย หรือมิใช่ว่ามันผลิตแค่มนุษย์ยี่ง่า เหลวแหลก และสิ้นหวัง แต่ส่วนที่ร้ายกาจที่สุดก็คือว่า พวกเขา ต้องเติบโตขึ้นมาเป็นบุคคลที่ไร้สมรรถภาพทางจริยธรรม พวกเขาเหล่านี้ได้เป็นกลุ่มคนที่กำลังจะก้าวไปเป็น นักบินที่ขับเครื่องบินทิ้งระเบิด นักวางแผนในเพนตากอน (กองบัญชาการทหารสูงสุดของสหรัฐอเมริกา) เป็น นายแพทย์ นักกฎหมาย เจ้าของที่ดิน ผู้ประกอบการ ตลอดจนผู้กดขี่ต่างหาก”^{*2}

ยิ่งไปกว่านั้นกระแสแฟชั่นและรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยในสังคมการบริโภคแบบตะวันตกก็ ไหลบ่ามาอย่างท่วมท้นพร้อมๆกับการศึกษาตามมาตรฐานตะวันตก ในขณะที่วัฒนธรรมอันดีงามและ เหมาะสมกับสังคมไทยพร้อมจะจมหายไปนพริบตา

อย่างไรก็ตาม การช่วยเหลือทางด้านการศึกษาจากต่างชาติ ก็นับว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีและ ได้เผยแพร่แนวคิดเหล่านี้ไปอย่างกว้างขวาง สร้างความเจริญด้านวัตถุได้ภายในเวลาไม่นานนัก เป็นไปตามข้อ สรรพของ พระราชวรมณี ตอนหนึ่งว่า

“ ประเทศไทยมีศึกรามใหญ่โตหรรษา สิ่งของเครื่องใช้ฟุ่มเฟือย ความสะดวกสบายแทบทุกอย่าง ประเทศฝรั่งมีอะไร อเมริกามีอะไรญี่ปุ่นเดียว ไทยก็มีมีมี มีสถาบันสังคม สถาบันการเมืองที่ทันสมัย ...” แต่ยังมีภาพอีกด้านหนึ่งที่ไม่อาจละเลยเพิกเฉยไปได้ คือ

“ แต่พอมองดูสภาพเนื้อหา มองดูด้านเศรษฐกิจ มองสภาพความแร้นแค้นไม่ดีขึ้น ช่องว่างทางสังคม ทางฐานะ ทางเศรษฐกิจ เหมือนกับว่ากว้างออกไปทุกที ที่นี้ทางด้านสังคมทั่วไป ก็เต็มไปด้วยความขาด-

*1สาโรช บัวศรี, “ ปัญหาและความหวังในพัฒนาการของการศึกษาในประเทศไทย.” ศูนย์ศึกษา (2 กรกฎาคม 2500) : 11-12

*2โจนาธาน โคโซล, เนื้อแท้ของการศึกษาอเมริกัน, อรรถนพ พงษ์สวาท แปล, (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์ จุฬา, 2538.)

ระเบียบวินัย ขาดเสถียร สถานอบายมุข โอกาสในสังคมยังไม่เสมอภาค การพัฒนายังไม่สมดุลระหว่างชนบท กับในเมือง”*1

ข้อสรุปนี้ได้แสดงภาพตามความเป็นจริงในสังคมไทยอย่างกระจ่างแจ้งอันเนื่องมาจากเหตุปัจจัยทุก ประการที่กล่าวมาผนวกกับผลข้างเคียงจากการช่วยเหลือจากต่างชาติ ประกอบกันขึ้นเป็นภาพสังคมไทย ด้านร้ายที่น่าชิงชัง ดูเหมือนจะยากแก่การเยียวยาตราบที่อกุศลมูลยังครอบครองจิตใจให้ยึดมั่นถือมั่น เห็นแก่ตนอยู่เช่นนั้น เมื่อได้ศึกษาปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกันประหนึ่งเงื่อนงำที่ร้อยรัดเป็นเหตุปัจจัยตามกฎ อิททัปปัจจยตาเช่นนี้ จึงไม่บังเกิดความสงสัยอีกต่อไปว่า โยบันชาติใหม่และนักศึกษาไทยผู้ถูกหล่อหลอมด้วย กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อผลประโยชน์ตลอดมาจึงมีค่านิยม

“เพียงหวังจะเฟื่องฟูง ฤาจึงมุ่งมาศึกษา
เพียงเพื่อปริญญา เอาตัวรอดเท่านั้นฤา ”

ดังที่ จิตพุก กฤษณมูรติ กล่าวไว้ “ ทั้งหมดนี้เป็นคำถามที่สำคัญมาก มิใช่มีความสำคัญสำหรับตัว นักเรียนเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงบรรดาผู้ปกครอง ครูและทุกคนที่มีความรักต่อโลกนี้อีกด้วย ” จึงมี นักการศึกษาจำนวนไม่น้อยช่วยกันแสดงความคิดเห็นและเหนี่ยวรั้งสังคมจากความฟุ้งเฟ้อ และความเห็นแก่ตัว ทั้งในระดับโลกุตตระอันเป็นธรรมชั้นสูงที่มุ่งหมายการศึกษาไปในการดับทุกข์สิ้นเชิง และระดับโลกิยะที่มี เป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิต แต่ไม่ว่าจะแตกต่างแนวทางแห่งความคิดกันอย่างไรก็ตาม โดยเนื้อแท้ แล้ว การศึกษาพึงส่งเสริมผู้ศึกษาให้ศึกษาว่า ตนศึกษาเพื่ออะไร เพราะการศึกษาข่อมเป็นอะไรไปไม่ได้ นอกจากเป็นการศึกษา และ การศึกษาที่สำคัญยิ่งใหญ่นี้ คือ การศึกษาตนเอง

การศึกษาแบบทวนกระแส

“ ใ้หวังจะเฟื่องฟูง ฤาจึงมุ่งมาศึกษา
ใ้เพื่อปริญญา เอาตัวรอดเท่านั้นเลย ”

ตลอดระยะเวลาแห่งการดำเนินชีวิต บางคนเพียงคิดว่าการศึกษาก่อขึ้นและจบสิ้นลงที่โรงเรียนภาย ในเวลาที่คาดหมายได้ และคาดหวังต่อไปว่าชีวิตหลังการศึกษจะเป็นอย่างไร บางคนก็คิดถึงอาชีพการงาน และความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพนั้น ดูเหมือนว่าการศึกษเป็นเพียงกิจกรรมหนึ่งของชีวิตที่ต้องเป็นไป เพื่อการมีอาชีพและมีความสำคัญเพียงแค่งขณะสวมชุดนักศึกษา เมื่อถอดชุดนักศึกษาไปสู่วุ่ชุดทำงาน การศึกษา ได้จบสิ้นไปพร้อมกับชุดนักศึกษาที่บริจาคไปหรือที่เก็บไว้ในตู้เสื้อผ้าเพื่อเป็นอนุสรณ์ หรือพร้อม ๆ กับคำพูด ที่ว่า “ คีนวิชาให้อาจารย์ไปหมดแล้ว ” แท้จริงแล้วการศึกษานั้นคืออะไร หากการศึกษาคือชีวิต ชีวิตก็คือ...การศึกษา ... การศึกษาทุกขณะของชีวิตนั่นเอง

*1 พระราชวรมุนี, “ พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาการศึกษาของสังคมไทยในอนาคต,” วารสารเศรษฐศาสตร์ (11 ตุลาคม-ธันวาคม 2525) : 8.

ดังที่กล่าวมาแล้วในด้านต่างๆ นับตั้งแต่ ความหมายของการศึกษา กิเลสและปัจจัยอันเกี่ยวข้องกับชีวิต และร้อยรัดเป็นเหตุแห่งความพึงเพื่อ ตลอดจนโลกทัศน์ของนักการศึกษาที่มีต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ท้ายที่สุด จะเกิดอะไรขึ้นหากเราเข้าใจและรู้จักการศึกษาผิดพลาดหรืออย่างคับแคบ

อันดับแรกสุด คือ การขาดทุนคุณภาพชีวิต พลาดที่จะรู้จักชีวิตตามความเป็นจริง เพราะในการดำเนินชีวิตมีความมั่งคั่งอยู่ทุกขณะ เมื่อได้ศึกษาชีวิตตามที่ปรากฏ ณ ปัจจุบัน ย่อมได้สัมผัสความเบิกบานที่ชีวิตมอบให้ แม้ในโมงยามแห่งความทุกข์เศร้า ชีวิตก็ให้การศึกษาและเกิดการเรียนรู้ที่จะมีสติปัญญาในการแก้ปัญหาชีวิตอย่างรู้เท่าทัน ในประการนี้การศึกษาชีวิตคือการเรียนรู้ และได้สัมผัสทุกๆ ส่วนของชีวิตอย่างเต็มที่ การศึกษาจะช่วยให้ดำเนินชีวิตไปได้อย่างน้อยก็คุ้มทุนที่มีชีวิต เหนือยิ่งกว่านั้น คือ กำไรที่ชีวิตพึงมีพึงได้รับการเข้าใจการศึกษาผิดพลาด ชีวิตย่อมพลาดความหวานล้ำ ขาดกำไร และไร้ความหมาย ดังนั้น การเรียนในห้องเรียนจึงเป็นเพียงส่วนเล็กของการศึกษาทั้งหมด

อันดับที่สอง คือ การยับยั้งความเจริญงอกงามจากคนไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ภารกิจในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การวิวัฒนาการไปสู่ภาวะที่ดีกว่าเท่าที่ศักยภาพของตนจะเอื้ออำนวยและมีอิสระเหนือพันธนาการที่ร้อยรัดทั้งปวง การศึกษาในที่นี้คือการวิวัฒนาการสู่เสรีภาพแห่งความเป็นมนุษย์ที่จะตระหนักในศักยภาพแห่งการงอกงามภายในตนเอง การเข้าใจการศึกษาผิดพลาด ความงอกงามของชีวิตย่อมถูกยับยั้งเหมือนกิ่งก้านที่กำลังแตกหน่อออกช่อกงอกงามต้องถูกฉีกรอนด้วยโรคร้ายของดิน หรือเช่นเดียวกับนกที่ปีกถูกขาคีมืออาจโฉบบิน

อันดับสุดท้าย คือ การปล่อยให้อิทธิพลแบ่งตัวครอบครองจิตใจ กลายเป็นคนภูมิคุ้มกันใจบกพร่อง ไม่อาจปกป้องจิตวิญญาณจากภัยของความเห็นแก่ตัวได้ เมื่ออยู่ใกล้ผู้ใดก็เบียดเบียนทำร้ายกัน เมื่ออยู่ลำพังก็กัดกร่อนบ่อนทำลายตนเองโดยไม่รู้ตัว ดังนั้น การศึกษาคือ เม็ดเลือดขาวคอยกำจัด “ ความเห็นแก่ตัว ” เพื่อคืนคุณค่าที่แท้จริงแห่งชีวิตและการดำรงอยู่อย่างรื่นรมย์ คู่เคียงกับ สายฝนที่พราสาชคืนกลับห้วงน้ำบนแผ่นดิน ที่สุดแล้ว การศึกษาดำเนินไปเพื่อเสริมธุรกิจและความเห็นแก่ตัวในลัทธิทุนนิยมอันพึงเพื่อ ฤาจะยืนยันหรือรับประกันได้ว่า เพียงมีปริญญาบัตร จะเอาตัวรอดได้ แม้กระทั่งผู้ที่ถือตนว่ามีภูมิความรู้สูงส่ง หากภูมิความรู้นั้นกลายเป็นเครื่องบดบังปัญญา ก็จะเข้าตำราว่า “ ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด ” เพราะชีวิตคือปฏิสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งและส่งผลกระทบต่อการเคลื่อนต่อกันไปของลูกตุ้มโมเมนตัม ดังนั้น การอยู่ร่วมกันของคนเห็นแก่ตัวย่อมทำให้สังคมมีมลทิน และทุกคนในสังคมที่เสื่อมทรามด้วยความเห็นแก่ตัว ย่อมจะได้รับผลกระทบโดยถ้วนทั่ว จนกว่าชีวิตจะได้รู้จักและมีการศึกษาที่แท้จริง

บรรณานุกรม

วิทยานิพนธ์

จิรศักดิ์ ฉันททรงสวัสดิ์วัฒน์, “การพัฒนากำลังคนระดับกลางในประเทศไทยโดยโครงการเงินกู้เพื่อพัฒนาอาชีวศึกษา พ.ศ. 2510-2514” วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515.

หนังสือ

จิตพุก กฤษณมูรติ, แค่หนุ่มสาว, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2533.

โจนาธาน โคโซล, เนื้อแท้ของการศึกษาอเมริกัน, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬา, 2538.

นิโคลัส เบนเนต, การศึกษาในประเทศด้อยพัฒนา, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2518

พุทธทาสภิกขุ, สังขสารจากสวนโมกข์, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ใจสบาย, 2531.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, ทัศนะทางการศึกษา, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2518.

วิจิตร ศรีสอ้าน หลักการอุดมศึกษา, กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2518.

สมภพ มานะรังสรรค์, การขยายตัวของระบบทุนนิยมในประเทศไทย กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ 2524.

สุทัศน์ ศิวรักษ์, อนาคตและอุดมคติสำหรับไทย, กรุงเทพฯ : เซ็นเตอร์พับลิคเคชั่น, 2527.

เสน่ห์ จามริก, การเมืองกับการศึกษาของไทย, กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2523.

บทความ

กฤษณมูรติ, “กบฏความคิด” อุลสาร บิน, (2531), หน้า 24-25.

คาลิด ฮิบราน, อุลสาร บิน, (2531), หน้า 8.

บัญญัติ อ่อนคำ, “โครงสร้างอำนาจในสังคมไทย” เศรษฐกิจไทย: โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง. รวมบทความจาก 16 นักวิชาการ (2525), หน้า 44-45.

ประเวศ วสี, “ศตวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาไทยกับโลกาภิวัตน์,” สยามอารยะ, 39 (พฤษภาคม 2539) หน้า 45, 52

พระราชวรมนี, “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาการศึกษาของสังคมไทยในอนาคต,” วารสารคุรุศาสตร์ 11 (ตุลาคม-ธันวาคม 2525) : 8.

พุทธทาสภิกขุ, “บรมธรรมกับการศึกษาของโลกปัจจุบัน,” ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาของไทย, (2513), หน้า 42.

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, “การศึกษาในปัจจุบัน : แนวโน้มแห่งการทำลายบุคคลและสังคม” ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาของไทย. (2523), หน้า 61

สถาหน้าโดม “ปฏิวัติการศึกษา.” สถาหน้าโดม (กรกฎาคม 2515.) หน้า 3.

สาโรช บัวศรี, “ปัญหาและความหวังในพัฒนาการของการศึกษาในประเทศไทย.” ศูนย์ศึกษา 2 (กรกฎาคม 2500) : 11-12

สุขวิช รังสิตพล “การปฏิรูปการศึกษา,” กรุงเทพธุรกิจ (14 มกราคม 2540,) หน้า 5.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ “อุดมคติทางการศึกษาของไทย,” วรรณไวทยากร เล่ม 1. (2514), หน้า 52.

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “การศึกษาไทยในวันนี้” การศึกษาเพื่อมวลชน (2517), หน้า 34.

แสง จันทร์งาม, “วิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์,” ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 2 ระบบการเรียนการสอน. (2526) หน้า 27.

รายงานสัมมนา

นายกรัฐมนตรี, สำนัก เอกสารประกอบการสัมมนาการวางแผนการศึกษาระดับชาติ เรื่องสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการด้านการศึกษาของประเทศไทย, กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ 2521,

นายกรัฐมนตรี, สำนัก รายงานการวิจัยระบบการศึกษาใหม่ในรอบ 200 ปีเรื่องระบบการศึกษาไทยในรอบสามทศวรรษ (2490-2520) การศึกษาเพื่อสนองตอบและเป็นตัวของตัว กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2526 .

สามัญศึกษา, กรม รายงานการประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ 3 บทเรียนจากการจัดการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา, พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2513.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพียงหวังจะเพียงฟัง

ถาจึงมุ่งมาศึกษา

เพียงเพื่อปริญญา

ประดับตนเท่านั้นถา

ในโลกนี้ สิ่งที่มีคุณค่ามากที่สุด ก็คือ มนุษย์ มนุษย์เป็นทรัพยากรทรงคุณค่า เป็นผู้สร้างที่ยิ่งใหญ่ที่สุด และขณะเดียวกันก็อาจจะเป็นผู้ทำลายที่ยิ่งใหญ่ที่สุดได้เช่นกัน หากว่ามนุษย์นั้นไม่ได้มีสติปัญญา ขาดความรู้รอบลึกซึ้ง ไร้ซึ่งคุณธรรม มองเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตนเพียงอย่างเดี๋ยว ไม่ได้มีความเข้าใจและเห็นคุณค่าของทรัพยากรรอบตัวทั้งสิ่งที่เป็นสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ อันได้แก่ ดิน น้ำ พืช สัตว์ สภาวะสมดุลอันเป็นสิ่งที่กำเนิดมาคู่โลก และมีจิตวิญญาณที่มีคุณค่า มองไม่เห็นคุณค่าของมนุษย์ร่วมโลก ไร้ความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ ส่งเสริมศักยภาพ และคุณค่าของกันและกัน สิ่งที่จะเป็นแสงสว่างส่องนำจิตวิญญาณของมนุษย์ให้พ้นจากความมืดมนได้นั้น คือ คุณงามความดีของการศึกษา ดังนั้น ผลสัมฤทธิ์ของการแสวงหาความรู้ การตั้งใจเล่าเรียนศึกษา การยอมเสียสละเงินภาษีจากหยาดเหงื่อ น้ำตาประชาชน การระดมสมองจากภาครัฐและเอกชนจึงมิใช่เพียงเพื่อกระดาษาใบหนึ่งซึ่งประกาศศักดิ์ศรีของตัวตนเท่านั้น แต่เป็นการมุ่งสู่ระบบซึ่งจะขัดเกลาหล่อหลอมจิตวิญญาณมนุษย์ ให้มีสำนึกในบุญคุณของแผ่นดิน ช่วงเวลาจากครรภ์มารดาสู่เชิงตะกอนนั้นสั้นยิ่งนัก ถ้าเทียบกับการตอบแทนพระคุณของแผ่นดิน เมื่อผ่านกระบวนการขัดเกลาทางการศึกษาแล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้ที่เป็บบัณฑิตจะมีศักยภาพสมบูรณ์เพียงพอที่จะเป็นผู้ให้และตอบแทนพระคุณของแผ่นดินได้มากที่สุด ก่อนเดินทางเข้าสู่เชิงตะกอน ตัวมนุษย์นั้นมีค่ามากที่สุด มนุษย์เกิดและเรียนรู้ตลอดชีวิตแม้มิได้เข้าสู่ระบบการศึกษา ทุกคนย่อมหวังให้ตัวเองมีความสุข ประสบความสำเร็จในชีวิตด้วยกันหมดทุกคน แต่ชีวิตแต่ละคนนั้นย่อมมีความหลากหลาย

ทางเดินแต่ละคนย่อมไม่เหมือนกัน น่าเสียดายที่บางคนเป็นคนดี และมีความสามารถอยู่แล้ว แต่ไม่ได้รับการขัดเกลาจากระบบการศึกษาจึงได้แต่ดำเนินชีวิตไปตามอึดภาพของตน ไม่สามารถนำศักยภาพของตนเองขึ้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวมได้อย่างเต็มที่ ซึ่งถ้าหากเขาได้รับการศึกษาพอเพียงแก้สติปัญญาของเขาแล้ว เขาย่อมจะทำประโยชน์ได้มากกว่าวิถีชีวิตซึ่งปล่อยให้เร้นรู้ไปตามครรลองของธรรมชาติ

บางคนมีสติปัญญาน้อย จิตใจไม่ดีพอ หากปล่อยให้เร้นรู้เองตามสภาพแวดล้อม หากเขาอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี ถูกชักจูงจากสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ก็เล็ดเข้าครอบงำ อาจทำให้หลงผิด ประพฤติในสิ่งที่สังคมไม่พึงปรารถนาได้ ดังนั้น ผู้ที่มีสภาพจิตใจที่มีคุณธรรม หรือไร้คุณธรรมหากขาดการศึกษาแล้วย่อมไม่ใช่ว่าผลดีทั้งสิ้น เพราะการศึกษาเป็นการขัดเกลาคนให้เป็นคนดี มีจิตสำนึก มีแนวปฏิบัติที่เป็นที่ต้องการของสังคม และพัฒนาคนให้มีความสามารถ ทำกิจการใด ๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อตัวเองและสังคมให้ได้มากที่สุด แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า คนที่มีความรู้ผ่านกระบวนการศึกษาแล้วจะดีตราได้ว่าเป็นคนดีมีคุณธรรม และเป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองเสมอไป คนมีความรู้สูงแต่จิตใจต่ำเป็นอันตรายต่อตัวเองและสังคมส่วนรวม ส่วนคนที่มีคุณธรรมสูงแต่ความรู้ต่ำต้อย ก็ไม่สามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพอาจตกเป็นเหยื่อของคนชั่วซ้ำสามานย์ได้ ดังนั้น ความรู้กับคุณธรรมนั้นถ้าหากผสมผสานกันอย่างเหมาะสมในตัวบัณฑิตย่อมเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชาติบ้านเมือง ดังคำสอนของท่านศาสตราจารย์ อ่ำไพ สุจริตกุล ที่ได้กล่าวไว้ว่า

"เมื่อความรู้ยอดเยี่ยมสูงเทียมเมฆ
 แต่คุณธรรมต่ำแจกยอดหญ้า
 อาจเสกสร้างมัจฉาสารพัน
 ด้วยจิตอันไร้อายในโลกา
 แม้คุณธรรมสูงเยี่ยมถึงเทียมเมฆ
 แต่ความรู้ต่ำแจกเพียงยอดหญ้า
 ย่อมเป็นเหยื่อทรชนจนลุ่มรา
 ด้วยปัญญาอ่อนด้อย น่าน้อยใจ
 หากความรู้สูงล้ำคุณธรรมเลิศ
 แสนประเสริฐ กอปรกิจ วินิจฉัย
 จะพัฒนาประชาราษฎร์ทั้งชาติไทย
 ต้องฝึกให้ความรู้คู่คุณธรรม"

ในแต่ละปีนั้นรัฐต้องให้ความสำคัญสนับสนุนการศึกษาปีละไม่น้อย ตั้งแต่
 ประถมจนถึงระดับอุดมศึกษา ซึ่งในระดับอุดมศึกษานั้นรัฐลงทุนให้มากกว่าตัวผู้เรียน
 เองมากมายนัก และด้วยจำนวนที่สามารถรับได้มีไม่มากนัก บัณฑิตและว่าที่บัณฑิต
 ทั้งหลายที่ได้เข้านั่งเรียนจึงควรใช้เวลาเรียนให้เต็มที่ และเต็มกำลังความสามารถ
 ของตนเอง ซึ่งเป็นคุณธรรมข้อแรกที้นิสิตพึงตระหนัก ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อ
 การเรียน ต่อหน้าที่ของนิสิต เป็นสิ่งที่ต้องซึมซับเข้าสู่จิตวิญญาณของผู้เรียนโดย
 ธรรมชาติ หากว่าไม่มีจิตสำนึกตรงส่วนนี้แล้วจิตสำนึกต่อสังคม ประเทศชาติคงไม่
 อาจเกิดขึ้นได้ ในด้านสำนักทางวิชาการนั้นนอกจากจะเรียนอย่างเต็มที่ ได้รับความรู้
 จากครูอาจารย์ ตำราเรียนแล้ว มีสิ่งใดบ้างที่นิสิตได้ให้ไว้กับวิชาการ นิสิต

สามารถเรียนรู้ เรียนรู้ที่นั่นหรือ มีสิ่งใดที่เป็นความคิดของนิสิตที่สร้างสรรค์
 ขึ้นมาเพื่อประโยชน์ทางวิชาการแตกยอดออกมาจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว มีสิ่งใด
 ที่นิสิตนำมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สิ่งใดที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา
 ในการแก้ปัญหาของสังคม การมีส่วนร่วมในการรับใช้ประชาชนเป็นเกียรติของนิสิต
 ทุกคน การมีสำนักปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อม และผลประโยชน์ของแผ่นดินในฐานะ
 พลโลก การมุ่งพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์เพื่อพร้อม เพื่อให้มีศักยภาพเพียงพอที่จะ
 เป็นผู้ให้จึงเป็นคุณธรรมอันประเสริฐที่มีรากฐานมาจากการรับผิดชอบต่อตัวเอง

"ชชะในมือท่าน ลงถึงเถอะครับ" เป็นประโยคที่แนะนำกิ่งร้องขอให้
 คนรักษาความสะอาด ไม่ทิ้งเกลื่อนกลาด รกพื้นที่ หากเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษามา
 ดิแล้ว ขณะที่ทิ้งเพียงหนึ่งชั้นย่อมรู้ดีว่าควรจะเป็นเช่นไร และไม่ได้ทำเพราะ
 ถูกร้องขอหรือบังคับ จับ ปรับ แต่ทำเพราะได้คิดเชื่อมโยงถึงสภาพแวดล้อม
 อากาศบริสุทธิ์ น้ำใส อากาศดี อันเป็นมรดกที่ควรจะสืบทอดต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน
 ชชะหนึ่งชั้นจากบิลิตติย้อมอยู่ถูกที่ถูกทางของมัน หากเป็นบิลิตติเพียงเพราะปริญญา
 แผ่นเดียว ไร้คุณธรรม ความคิด ตัวบิลิตตินั้นก็ไม่ต่างอะไรจากชชะหนึ่งชั้นที่อยู่
 นอกถึง อันจะก่อให้เกิดมลภาวะต่อประเทศชาติ ต่อสังคม และเป็นชชะที่กำจัดได้
 ยาก เพราะได้ใช้ความรู้เป็นอาวุธป้องกันตัว หลบหลีกได้เก่ง ชชะที่ลอยไป ลอย
 มา รกสังคมนั้นจะมีความรู้สึกพอที่จะเตือนตัวเองได้บ้างไหมว่า มนุษย์นั้นหายใจ
 เข้าออกก็ถึงเชิงตะกอนแล้ว

จากการที่ได้เข้าสู่ระบบการศึกษา ทำให้ได้เห็นตัวอย่างของคนมากมาย
 ที่เรียนรู้เพื่อพัฒนาตน แล้วขยายผลไปสู่การพัฒนาผู้อื่น พัฒนาสังคม ชชาติ บ้านเมือง
 ซึ่งการกระทำดังกล่าว ต้องกอปรด้วย เมตตา กรุณา และเสียสละที่ยิ่งใหญ่ เช่น
 การมุ่งศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการนำพาสรรพสัตว์ทั้งหลายพ้นจากความทุกข์ พ้น

จากการเวียนว่ายตายเกิดของเจ้าชายลัทธิตถะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ การมุ่งศึกษาทั้ง
จากอาจารย์สำนักต่าง ๆ และการเรียนรู้ด้วยพระองค์เอง ต้องใช้ระยะเวลายาว
นานกว่าจะสำเร็จ แต่ผลที่ได้มาจากความทุกข์ยาก และเสียดสีของพระองค์ก็ได้
นำความสุข ความจริงแท้ ความดี ความงามมาสู่สรรพสัตว์ สืบทอดเป็นมรดกให้กับ
คนรุ่นหลัง ๆ ต่อมาได้สิ้นสุด แม้องค์พุทธะจะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปหลายพันปี
แล้วก็ตาม ผลงานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้ปรากฏเลื่องลือมาจน
ปัจจุบัน เป็นแสงเทียนธรรมนำชีวิตแก่สัตว์ผู้ทุกข์ยากตลอดมาหลายยุคหลายสมัย

ในความเป็นนิสิต นักศึกษา การเล่าเรียนยาวนานจากเด็กจนเติบโตใหญ่
ใช้เวลาเกือบครึ่งหนึ่งของชีวิต ถ้าพูดถึงการศึกษาในระบบ ความทุกข์ยากนั้นไม่ได้
เกิดจากตัวผู้เรียนเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความทุกข์ยากของพ่อแม่ผู้ปกครอง
ครูอาจารย์ ประชาชนผู้ซึ่งทำงานตรากตรำเพื่อปากท้อง เพื่อมีรายได้ และเสีย
ภาษีให้ประเทศชาติอันเป็นหน้าที่ซึ่งได้มีต่อสังคม เมื่อผู้เรียนได้มองให้ลึกถึงราก
ฐานที่ทำให้เราได้ศึกษามาจนถึงขั้นนี้ ผู้เรียนมีอะไรจะตอบแทนสังคมบ้าง ต้นไม้
ที่เฝ้าประคบประหงม รดน้ำพรวนดิน ตั้งแต่ใบวัยพุ่มจนใบเสียดฟ้า ยิ่งให้ดอกผล
ร่มเงา แก่เจ้าของและความชื่นตา ชื่นใจ หล่อเลี้ยงชีวิตชีวาของผู้สร้างให้มัน
เติบโต ดังนั้น นิสิตผู้ซึ่งได้รับการพุ่มพักเลี้ยงดู สร้างเสริมจากครูบาอาจารย์
บิดามารดา มีสิ่งใดที่จะนำความชื่นตาชื่นใจฝากไว้บ้าง

หลังจากการมองตนเองแล้ว สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา ปัญหาต่าง ๆ
ที่เกิดขึ้นมาในสังคม เราเห็น รับรู้ และเข้าใจได้มากนักขอเพียงใจ เมื่อเป็นเด็ก
ข้าพเจ้าได้อ่านพบกลอนบทหนึ่งซึ่งส่งเข้าประกวดในหนังสือฟ้าเมืองไทย ซึ่งปัจจุบัน
นี้นิตยสารชื่อนี้ไม่ได้มีวางขายแล้ว ข้าพเจ้าจำชื่อคนแต่งไม่ได้ว่าชื่ออะไร แต่จำ
บทกลอนได้ ขออภัย ณ ที่นี้ด้วย บทกลอนนั้นกล่าวไว้ว่า

คนจนหรือกริบบู้ดูร้อน

คนรายนอนห้องแอร์แลไม่เห็น

พื้นที่อ่อนช้อนระแหง แล้งล่าเค็ญ

คนจึงเป็นช่องว่างระหว่างคน

ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความแตกต่าง ความไม่เสมอภาคของสังคมได้เป็นอย่างดี ข้าพเจ้า
 มิได้เรียกร้องอยากให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียม เพราะจากชีวิตและวัยที่ผ่าน
 ร้อน ผ่านหนาวมามากพอสมควร ทำให้รู้ว่าคนเรานั้น เริ่มต้นของชีวิตก็ไม่เท่ากัน
 แล้ว บางคนนอนเปลทอง ในขณะที่อีกคนอาจนอนเปลที่ทำจากผ้าขาวม้า แต่อย่าง
 จะชี้ให้เห็นถึงช่องว่างในสังคม คุณภาพของชีวิตของคน ความทุกข์ยากในสังคมซึ่งมี
 อยู่และเมื่อเราได้รับรู้ และมองเห็นแล้วเราจะทำอย่างไร จะดำเนินชีวิตของ
 ตนอย่างไรโดยที่เราสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไปพร้อม ๆ กันด้วย
 ข้าพเจ้ายังแอบชื่นชมนิสัยกลุ่มหนึ่งซึ่งไปออกค่ายพัฒนาชาวเขาอยู่ในใจ ซึ่งก่อนจะ
 ไปนั้นนิสัยกลุ่มนี้ได้มีการประชุมวางแผนกันหลายครั้ง หลายขั้นตอน โดยใช้เวลา
 หลังเลิกเรียน หลังจากนั้นก็ออกค่ายในช่วงปิดภาคเรียนฤดูร้อน แล้วแบ่งงานกัน
 ทำเป็นฝ่ายต่าง ๆ การทำงานก็ทำอย่างตั้งใจ ตามที่ได้วางแผนไว้ สิ่งที่น่าฮันดี
 สำหรับนิสัยกลุ่มนี้ก็คือ ความสำนึก และความมีมนุษยธรรม พวกเขาจะไม่นำเสื้อ
 ผ้าสวย ๆ หรือของใช้ ชนมต่าง ๆ ที่เป็นของผลได้จากอุตสาหกรรม เช่น ของ
 ขบเคี้ยวต่าง ๆ ติดไปด้วย เพราะเกรงผลเสียจากการที่ชาวเขาจะติดค่านิยมใน
 ของเหล่านั้น และเห็นว่าเป็นสิ่งดี ติดค่านิยมสิ่งฟุ่มเฟือย ซึ่งข้าพเจ้าก็เคยอ่าน
 เรื่องสั้นเรื่องหนึ่งที่แสดงแนวคิดดังกล่าวนี้ คือ ในเรื่องนั้น นักศึกษามาออกค่าย
 แล้วล้มลิบตาปากไว้ ชาวเขาก็เอาไปทาแล้วนั่งแต่งหน้าทั้งวัน การมองเห็นใน

จุดเล็กจุดน้อยนี้ผู้ศึกษาเล่าเรียนจนถึงระดับนี้ควรจะตระหนักถึง และประพฤติปฏิบัติ โดยนึกถึงผู้อื่นด้วย การมีความคิดกว้างไกล คิดถึงคนอื่นในสังคมเป็นคุณสมบัติที่ผู้ได้รับการศึกษาควรมี

ความทุกข์ยากของคนในสังคมที่เราได้พบเห็นโดยตรง หรือจากการได้รู้เห็นโดยผ่านสื่อต่าง ๆ นั้น เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และทำความเข้าใจ ปัญหาต่าง ๆ ที่ประสบ เด็กถูกทอดทิ้ง ปัญหาแรงงาน การเอาเปรียบเอาเปรียบในสังคม การแก่งแย่งแข่งขันปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศของเรา และในส่วนอื่น ๆ ของโลก ย่อมส่งผลกระทบต่อกระเทือนถึงกัน การได้เข้ามาเรียนในร่วมหาวิทยาลัยมิใช่สนุก สบาย เลข เป็นการเรียนที่หนัก นอกจากตำราเรียนแล้ว จะต้องมอง ค้นหา แสวงหา เรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในโลก และจะหนักยิ่งกว่าถ้าผู้เรียนมองเห็น และร่วมรับรู้ความรู้สึก มีจิตสำนึกร่วมกัน ในการมุ่งสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในโลก เป็นโอกาสอันดีที่เราจะได้ใช้เวลาในร่วมหาวิทยาลัย แสวงหา และสร้างสรรค์ด้วยวิธีการที่ถูกต้อง

ปัญหาสำคัญของสังคมไทยในตอนนี้อย่างไรก็ตาม ชาวชนของชาติพึงพาอาศัยพิศดาร ลุ่มหลง มัวเมาอบายมุข เรามองเห็นแล้วจะทำอย่างไร จากข่าวหนังสือพิมพ์ นักศึกษาพัวพันค้ายาบ้า มองแล้วคิดอย่างไร ความเป็นผู้มีการศึกษา ได้รับการอบรมขัดเกลามาแล้ว ทำไมเป็นแบบนี้ ด้วยวิญญูติ และคุณญูติ การทำอย่างนี้สมควรหรือไม่ จะมองบนพื้นฐานอะไร ใช้อะไรเป็นเกณฑ์วัด จะมองว่าเพราะสิ่งแวดล้อมของสังคมที่เป็นผู้ใหญ่อื่น ๆ ก็ทำ ก็เลขทำบ้าง จะถูกหรือผิด แต่ถ้ามองในแง่ของการเป็นผู้มีการศึกษา สิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ มอมเมาได้เฉพาะคนที่โง่เขลา เบาปัญญาเท่านั้น สำหรับผู้เป็นบัณฑิตย่อมรู้ว่าอะไรควรอะไรไม่ควร สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด ปัญญาย่อมพาดนให้รู้แจ้งเห็นแจ้ง คุณธรรมนำจิตใจให้ใฝ่ดี ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดี

คนเป็นบัณฑิตควรทำแต่ความดีเท่านั้น ไม่ควรทำชั่วแม้เพียงครั้งเดียว เหมือนกับ
ที่ได้มีผู้เปรียบไว้ว่า

ความดี เหมือน น้ำใส บริสุทธิ์

ความชั่ว เหมือน น้ำเน่า

น้ำที่เป็นน้ำใส หากนำน้ำเน่าปนลง

ย่อมไม่มีผู้ใดกล้านำน้ำนั้นไปดื่ม

การทำความชั่วแม้เพียงครั้งเดียวก็เหมือนการนำน้ำเสียไปใส่ลงใน
น้ำบริสุทธิ์ย่อมไม่มีผู้ใดอยากจืดเพราะเกรงพิษและเชื้อโรคต่าง ๆ ที่อาจมีอยู่
ดังนั้นจึงชื่อว่าความชั่วไม่ทำเสียเลยจะดีกว่า

ในโลกวัตถุนิยม ชีวิตของคนมองในภาพรวมแล้วความทุกข์น่าจะมีมากกว่า
ความสุข การแก่งแย่งแข่งขัน เอาวัดเอาเปรียบในสังคม สังคม จะอยู่ได้อย่าง
มั่นคง และมีความสุข หากคนในสังคมร่วมมือกัน ส่งเสริมคนดี มีความสามารถ
กลมเกลียว สามัคคีกัน แต่ถ้าหากว่าบัณฑิตตกอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี สังคมแข่งขัน
เอาเปรียบซึ่งกันและกัน เบียดเบียน มุ่งร้ายต่อกัน เชื่อว่าความเป็นบัณฑิตย่อมพา
ตนเองพ้นจากความมืดมัว ใช้แสงสว่างแห่งธรรมเห็นปัญหา แก้ปัญหาและสร้าง
สันติสุขให้เกิดขึ้นได้ โลกของบัณฑิตนั้นเป็นโลกที่อิสระจากวัตถุ สิ่งล่อลวงทั้งปวง
ไม่ยึดมั่น ถ้อยมั่น มีความกว้างไกลและอิสระทางความคิด แต่ก็มีได้ไร้ขอบเขต
เพราะอยู่ภายใต้ขอบเขตของจริยธรรม สร้างสรรค์ แต่ไม่ทำลาย ผู้เป็นบัณฑิตที่
สามารถอยู่ได้ในสังคมอย่างเป็นอิสระ หลุดพ้นจากค่านิยมฉาบฉวยของสังคม มี
ความรู้รอบ สามารถแก้ปัญหาให้กับตัวเองและผู้อื่น และมีศักยภาพเพียงพอที่จะชี้แนะ

สังคมได้ เป็นบัณฑิตที่ควรได้รับการยกย่อง

นิสิตในอดีตนี้มีหลายคนได้มองเห็นภาพลักษณ์ของสังคม กล้าแสดงออกทางความคิด เห็นโดยใช้งานเขียนเป็นสิ่งถ่ายทอดทัศนะของตน เป็นการเตือนสติคนในสังคมของตน จุ๊กคิดถึงคุณค่าที่แท้จริงของนิสิต นักศึกษา เป็นเหมือนกระจกส่องให้เห็นพฤติกรรม ความคิดของนิสิตถูกหรือผิดไม่ได้กล่าวถึง เป็นกระจกสะท้อนให้เห็นเท่านั้น ข้าพเจ้าเป็นนิสิตในยุคปัจจุบัน ก็ได้เรียนรู้สังคม ความรู้สึกนึกคิดของนิสิตในยุคนี้โดยผ่านบทกวีนิพนธ์นี้ ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่า ด้วยความเป็นนิสิตนักศึกษาในยุคนี้ เมื่อนิสิตร่วมสมัยได้อ่าน ย่อมสามารถคิดเองได้ตามสติปัญญาและคุณธรรมของแต่ละคนที่พึงมีตามธรรมชาติของการเป็นผู้ที่ได้รับการเรียนรู้ และสิ่งสมประสงค์ปรารถนามานาน

กูเป็นนิสิตนักศึกษา

กูเป็นนิสิตนักศึกษา

วาสนาส่งส่งสโมสร

ย่ำค่ำนี้จะย่ำไปงานบอลล์

เสฟเส้นที่เกสรสุมาลี

กูเป็นนิสิตนักศึกษา

พริ้งสง่างามผสดเพ็ญราชสีห์

มันสมองของสยามธานี

ค่านักจะนาบให้หน้าใจ

กูเป็นนิสิตนักศึกษา

เจ้าชู้เจ้ารั้จักกูหรือไหม

หัวเข็มขัด กัดกระดุม ปุ่มเน็ตไทร์

หลีกไป หลีกไป ออย่ากีดทาง

กูเป็นนิสิตนักศึกษา

มหาวิทยาลัยอันกว้างขวาง

ศึกษาสรรพธรรมไว้เนือง

เมืองกว้างขวางหลายสภายดี

กูเป็นนิสิตนักศึกษา

เดินเห็นดู่สง่ามีราศี

ข้าค่ากูจะข้าทั้งราตรี

กรุงศรีอยุธยาอาราธนา

เฮ้เฮ้ กูเป็นนิสิตนักศึกษา

มีสติปัญญา เข้มแข็งขร

ให้พระอินทร์เอาพระขรรค์มาปั้นรอน

อเมริกามาสอนกูเขี้ยวชาญ

กูเป็นนิสิตนักศึกษา

ทรูทรานหลวมหลักอักษรฐาน

พรุ่งนี้ก็ต้องไปร่วมงาน

สังสรรค์ระดับปริญญา

ได้โปรดฟังกูเถิดสักนิด

กูเป็นนิสิตนักศึกษา

แจ๊สบ๊วย-ฟังกู-ปรัชญา

กูอยู่มหาวิทยาลัย.....

กุ่มฮุ่มหาวิทยาลัย

ฮู่ใหม่ เห็นใหม่ ดีใหม่

อีกไม่นานเราก็ต่างจะตายไป

กอบโกยใส่ตัวเองเสี่ยก่อนเอย

สุจิตต์ วงษ์เทศ (จากชุดวรรณกรรมบุกเบิกเรื่อง "กูเป็นนิสิตนักศึกษา")

เมื่อได้อ่านกวีนิพนธ์นี้ข้าพเจ้านึกถึงคำคำหนึ่ง "ทาสใจทิ้ง" ถ้านิสิต
นักศึกษาเป็นแบบนี้หน้าเศร้าใจ เกิดมาเป็นคนที่เรียนหรือไม่เรียนมีค่าเท่ากัน
จากวรรณคดี

"อีกไม่นานเราก็ต่างจะตายไป

กอบโกยใส่ตัวเองเสี่ยก่อนเอย"

ข้าพเจ้าคิดว่าไม่เรียนจะดีกว่า จะได้ไม่ต้องใช้วิชาเป็นอาวุธ ปลิ้นปล้อน การศึกษา
แม้จะไม่สามารถทำคนทุกคนให้เป็นคนดีได้ แต่ก็ประเสริฐในแง่ที่ว่าทำคนดีให้มี
ศักยภาพที่จะสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ เพื่อสังคมที่ดีกว่าได้ นิสิตนักศึกษาในอดีตมีคนที่ดี
มีจิตสำนึกทางสังคมที่ดีก็มีมาก มีนิสิตที่ "คอยขึ้นนำชาวประชาสู่เสรี" หรือ "หากฉัน
เกิดเป็นเม็ดทราย จะถมกายเป็นทางเพื่อมวลชน ชีวี ยอมพล้ให้ มวลชนผู้ทุกข์ทน
ขอพล้ตนไม่ว่าจะตายก็จริง"

สำนึกทางสังคมและการเมืองของนิสิตนักศึกษานั้น ในอดีตก็มีให้เห็นบ่อย
ส่วนนิสิตนักศึกษาปัจจุบันสำนึกทางการเมืองจะมากขึ้นเพียงใดนั้น อย่างน้อยก็ดูได้
จากการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การรักษาสีทิวของตนเอง การทันต่อข้อมูลข่าวสาร
การรู้จักคิดวิเคราะห์ พิจารณาอย่างถี่ถ้วน เป็นการรักษานานาชาติไว้โดย
ตระหนักและเห็นคุณค่าของประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

นิสิตนักศึกษาในวันนี้ เป็นคนรุ่นใหม่ที่จะช่วยสืบทอดเจตนารมณ์ของคนรุ่น
เก่า ที่สานต่อขึ้นมาด้วยความยากลำบาก พิทักษ์ รักษา และคงไว้ และมุ่งคิด
วิเคราะห์ แนวโน้มอนาคต เพื่อการสานต่อที่มีประสิทธิภาพต่อไป

ปัจจุบันนี้เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร ความเจริญทางเทคโนโลยี ช่วยให้ นิสิต
ได้แสวงหาข้อมูลได้หลากหลาย และสามารถวิเคราะห์ ทำนายอนาคตได้ถูกต้อง
มากขึ้น การเรียนรู้และรับข้อมูลจากซีกโลกต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น ทำให้
วัฒนธรรมจากต่างประเทศได้หลั่งไหลเข้ามาพร้อมความเจริญทางเทคโนโลยี
ด้วยคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิต ข้าพเจ้าคิดว่านิสิตย่อมใช้วิจารณญาณในการเลือก
รับ ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวิถีของความเป็นไทย ไม่หลงเป็นทาสวัฒนธรรม แต่เป็น
นายที่เลือกใช้วัฒนธรรมได้ถูกต้องกับกาลเทศะและโอกาส วัฒนธรรมความเป็น
ไทยนั้นย่อมซึมซาบอยู่ในสายเลือด วิถีต่างชาติเป็นเพียงสิ่งที่ผ่านเข้ามาเหมือนกับ
ข้อมูลต่าง ๆ ถ้าเหมาะสมตรงกับงานที่เรากำลังทำอยู่ก็เลือกไว้เป็นข้อมูลชั้นหนึ่ง
สิ่งใดไม่ตรงกับงานของเรา ก็เพียงรู้แล้วผ่านไป

การเลือกรับวัฒนธรรมจากต่างชาตินั้นจะต้องใช้วิจารณญาณมองให้
ลึกซึ้งถึงแก่นแท้ของวัฒนธรรม จากแนวคิดของศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์
ในเรื่อง การก้าวรุกและปะทะทางวัฒนธรรม ที่ให้เห็นถึงการรับวัฒนธรรม
ต่างชาติมาโดยมิได้พิจารณาถึงแก่นแท้ของวัฒนธรรม ไม่ได้ก่อให้เกิดผลดีเลย เช่น
วัฒนธรรมในการกินฟาสต์ฟู้ด แก่นแท้อยู่ที่การกินง่าย อย่ง่าย กินให้ได้สารอาหาร
ที่ถูกส่วน รวดเร็ว และประหยัด เพื่อว่าจะได้มีเวลาทำงานต่อไป แต่เรากลับรับ
วัฒนธรรมมาแบบฉาบฉวย ขอมเสี้ยเงินแพง ๆ ในการเข้าร้านฟาสต์ฟู้ด ซึ่งของกิน
ราคาแพงและเสียเวลานั่งกินเป็นชั่วโมง ๆ กลายเป็นค่านิยมฟุ่มเฟือย แสดงความ
โก้เก๋ แต่ไร้ปัญญา

วัฒนธรรมของไทยเรานั้นมีสิ่งที่ตั้งถามมากมาย ซึ่งผู้เขียนควรตระหนัก และเห็นคุณค่า จากข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ แสดงให้เห็นถึงความเห็นต่างของคน ในครอบครัว ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ปัญหาเด็กขาดความอบอุ่น ครอบครัวแตกแยก คนแก่ถูกทอดทิ้ง หากย้อนดูวัฒนธรรมของไทย ความใกล้ชิดชิด พู่กันของคนในครอบครัว เป็นวิถีของไทย ความกตัญญูรู้คุณของบิดามารดา การ เลี้ยงดูท่านเมื่อแก่ชรา วัฒนธรรมเหล่านี้เป็นความร่วมมือเห็นของชีวิต ช่วยแก้ปัญหา ของสังคมได้ ผู้เขียนขอมเลือกรับวัฒนธรรม จากยุคโลกไร้พรมแดนได้อย่างเหมาะสม กลมกลืน โดยผ่านการพิจารณาถึงแก่นแท้ และปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับสังคม ไทย รักษาวัฒนธรรมเก่าแก่ที่ก่อให้เกิดความร่วมมือเห็นในสังคม วัฒนธรรมบางอย่าง หากเป็นสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดการพัฒนา ปิดกั้นความเจริญของอนาคต ผู้เขียนควร พิจารณาเลือกใช้หรือไม่ใช้ เช่น การรักในพวกพ้อง ที่ก่อให้เกิดการช่วยเหลือ กันในทางที่ผิด

ความคิด วิถีชีวิตที่เป็นภูมิปัญญาไทย เป็นวัฒนธรรมที่ตั้งถาม ภูมิปัญญา- ชาวบ้านเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมสนับสนุน คนในท้องถิ่นที่ไม่ได้เข้ารับการศึกษาระบบ แต่เรียนรู้จากธรรมชาติ รู้จักต้นไม้ทุกต้น แมลงทุกตัวในสิ่งแวดล้อมของเขา ตัดต้นไม้จนสามารถใช้วิถีธรรมชาติ เพิ่มผลผลิตในไร่ของตัวเอง เป็นสิ่งที่ ผู้มีการศึกษาคณะจะเรียนรู้แนวคิด วิถีทางของเขา เพื่อเป็นประโยชน์การเรียน และวิชาการของตน

การร่วมมือกันของชาวบ้านในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ ดังคำพูดที่ว่า "เป็นการคิดในระดับโลก แล้วทำในระดับท้องถิ่น" คือ รับรู้ถึงความ เป็นโลกเดียวกัน อากาศที่อยู่รอบโลกนั้นลมสามารถพัดพาไปถึงกันทั่วโลก หากที่ใด ที่หนึ่ง เกิดภาวะมลพิษจะส่งผลกระทบต่อคนในซีกโลกอื่น ๆ ได้ด้วย ดังนั้น จึง

ร่วมมือกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เริ่มต้นทำในท้องถิ่นของตนเองก่อน ทุกวันนี้ข่าวสารสามารถแพร่กระจายถึงกันได้รวดเร็ว ข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่าแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโลกนั้น เริ่มมีขึ้นในที่ต่าง ๆ แม้แต่ในหมู่บ้านเล็ก ๆ เช่น หมู่บ้านอนุรักษ์พันธ์สัตว์ หมู่บ้านอนุรักษ์แะ ซึ่งมีให้เห็นในหนังสือพิมพ์ จากข่าวเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสำนึกในความเป็นพลโลกของชาวบ้านไทยในถิ่นชนบท ผู้มีการศึกษามองดูตัวเองบ้าง แนวคิดเกี่ยวกับโลกเกิดขึ้นในตัวเราบ้างหรือไม่ เราจะทำอย่างไรในการสร้างสิ่งที่ดีงามให้กับโลก อันเป็นการแสดงออกถึงความตระหนักในการเป็นพลโลก อย่างน้อยในวันหนึ่งเราทำชยะให้เพิ่มขึ้นขึ้น สิ่งของใกล้ตัวของเรามีสิ่งใดบ้างที่ทำลายสิ่งแวดล้อม เราเรียนเคมี เราจัดสารพิษอย่างไร รถที่เราขับมาเรียนนั้นดูอากาศดี แล้วไปไอร่อนให้กับส่วนกลางใช้หรือไม่ น้ำมันที่ใช้ไว้สารตะกั่วหรือเปล่า

การเป็นนิสิตนักศึกษาเป็นโอกาสอันงดงามของชีวิต มหาวิทยาลัยให้โอกาสได้เรียนรู้ แสวงหา พัฒนาตนเพื่อเป็นคนที่ดีของสังคม อยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข และทำงานรับใช้สังคมได้ตามศักยภาพของตนเองที่การศึกษาได้ขีดเกล้าเสริมแต่ง ความเป็นนิสิตนักศึกษามีใช่เป็นการประกาศตนเองว่าเหนือผู้อื่นในสังคม การดำเนินชีวิตโดยตั้งอยู่ในความซื่อสัตย์ การอยู่ในสังคมอย่างมีวัฒนธรรม การสร้างผลงานให้เป็นที่ปรากฏและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การเคารพและให้โอกาสแก่ผู้อื่นในการกระทำความคิดเป็นเกียรติของมนุษย์ผู้ได้รับการศึกษาแล้ว โดยจะมีความสงบสุขในชีวิตเป็นรางวัล มนุษย์เราแรกเกิดขึ้นมาจะไม่ได้ความเท่าเทียมกันในสภาพของครอบครัว แต่มนุษย์ก็มีโอกาสในการทำความดีได้เท่าเทียมกัน การศึกษาเป็นสิ่งที่ช่วยลดความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ผู้ที่ได้รับการศึกษาย่อมมีความคิด สติปัญญาที่จะมองเห็นได้ว่า โอกาสของการศึกษาของคนในสังคมนั้นไม่เท่า

เทียมกัน ผู้มีการศึกษาที่มีคุณธรรม มีเกียรติ และเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น ควร
จะศึกษา เพื่อที่จะแสวงหาหนทางในการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับผู้ด้อย
โอกาส เพื่อที่จะได้บุคลากรมาช่วยกันพัฒนาสังคมต่อไปในอนาคต

เราคือบัณฑิตนักศึกษา

แสวงหาอนาคตที่สดใส

พัฒนาตนเลือกหนทางที่กว้างไกล

มหาวิทยาลัย แหล่ง สร้างคน

ก้าวเดิน ก้าว ไปข้างหน้า

ฟันฝ่า สังคม สับสน

ไม่ทุกข์ ไม่ท้อ ต่อทรชน

ผจญความจริงสิ่งท้าทาย

แนวคิดใหม่ใหม่สรรค์สร้าง

เดินทางอย่างมีความหมาย

หลงทางชีวิตน่าอาย

เสียดายเวลาที่เร่ร่อน

เพียงหวังว่าจะเฟื่องฟู

ถามุงเข้ามาขีดเขียน

เรียนรู้ ทุกข์ยาก พากเพียร

ปรับเปลี่ยนชีวิต คิดดี

ปริญญาโทใช้กระดาษ

ประกาศเกียรติยศศักดิ์ศรี

หากกมลปรด้วยใจใฝ่ดี

พร้อมที่รับใช้ประชา

คุณธรรมความรู้คู่ชีวิต

เชิดชูบัณฑิตศึกษา

ความคิดมุ่งมั่นพัฒนา

ทดแทนคุณค่าแผ่นดิน

จินตนา ทวีใจเพชร

3970284027

สาขาวิชาพื้นฐานการศึกษา

ภาควิชาศิลปศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพียงหวังจะเฟื่องฟู
เพียงเพื่อปริญญา

ดาจึงมุ่งมาศึกษา
เอาตัวรอดเท่านั้นดา

เมื่อได้อ่านบทกวีบทนี้เป็นครั้งแรก มันทำให้ฉันรู้สึกสะกิดใจขึ้นมาทันทีว่าเหตุใด ตลอดเวลาที่ผ่านมามีฉันไม่เคยตั้งคำถามเช่นนี้กับตัวเองเลย สำหรับฉันแล้วการศึกษาเป็น เพียงหน้าที่ที่ฉันจะต้องปฏิบัติเท่านั้น ฉันต้องเรียน...เรียนให้สูงขึ้นเรื่อยๆ เพื่อว่าเมื่อฉัน เรียนจบแล้วจะได้ออกไปทำงานที่สบาย รายได้ดี และมีหน้ามีตาในสังคม หากสิ่งเหล่านั้น ไม่ใช่คำตอบที่สมบูรณ์ กลอนบทนี้พยายามจะสื่ออะไร นั่นจึงกลายเป็นคำถามที่ติดค้างอยู่ในใจของฉันว่า "เราศึกษาไปเพื่อสิ่งใดกัน"

ฉันใช้เวลาค้นหาคำตอบนานหลายปี ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านไปนั้นฉันพบคำตอบที่เป็น ถ้อยคำอันสวยงาม ซึ่งฉันอาจจะเอ่ยอ้างคำเหล่านั้นเพื่อบอกว่าฉันมีสาระ แต่จะมีประโยชน์ อันใดในเมื่อฉันมิได้รู้สึกเช่นนั้น แล้ววันหนึ่ง ฉันก็ได้ "ตระหนัก" ว่าฉันศึกษาไปเพื่ออะไร ฉันจึงอยากจะเล่าเรื่องราวและความคิดของฉันให้เธอฟัง เพราะอาจมีสักวันหนึ่งที่เธออยากจะได้ ค้นหาคำตอบให้กับตัวเธอเองบ้าง

การศึกษาในความคิดของฉัน : ก่อนเข้ามหาวิทยาลัย

ย้อนกลับไปในวันวัยเด็ก ชีวิตของฉันก็เหมือนกับเด็กคนอื่นๆ ในสังคมเมือง ที่จะต้อง แข่งขันแข่งขัน พวกเรามีคุณครูเป็นโค้ชและมีคุณพ่อคุณแม่เป็นเชียร์ลีดเดอร์ ต้องต่อสู้ในเกมส์ที่ไม่มีความจบ และถ้าหากฉันอยากจะชนะในเกมส์เหล่านั้น (ซึ่งใครๆ ต่างคาดหวังว่าจะชนะ) ฉัน ต้องมีความสามารถมากกว่าคนอื่น ด้วยวิธีการเพิ่มความสามารถ อันได้แก่ "การเรียนพิเศษ" พวกเราทุกคนต้องเรียนพิเศษทุกวันไม่เว้นวันเสาร์อาทิตย์ โดยเริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาล นอกจากจะ ต้องเรียนด้านวิชาการแล้ว ยังต้องเรียนความสามารถพิเศษอย่างอื่น ได้แก่ ดนตรี กีฬา ว่ายน้ำ และ บิลเลียด ฯลฯ

นอกจากนั้นเพื่อชีวิตที่ดีในอนาคต ฉันจะต้องศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนที่ดีที่สุด ซึ่ง กว่าที่จะเข้าเรียนได้ก็แสนยากเย็น ต้องมีการสอบ ต้องจ่ายเงินค่าเบิ่เงี้ยะแพงๆ ฉันเองก็ไม่เข้าใจ ว่าทำไมต้องดิ้นรนมากมายขนาดนั้น เมื่อฉันถามพ่อกับแม่ก็ได้คำตอบว่าถ้าเราเข้าเรียนชั้น ประถมที่นี่ โอกาสสอบเข้าโรงเรียนมัธยมที่นั่นก็จะมีมากขึ้น และถ้าเข้าโรงเรียนมัธยมโรงเรียนนี้ได้ ฉันก็จะสอบเข้ามหาวิทยาลัยในันได้ด้วย ในตอนนั้นฉันจึงสรุปว่าลักษณะการศึกษาที่คงจะ คล้ายๆ กับชั้นบันไดที่ฉันจะต้องก้าวไปที่ละขั้น โดยมีมหาวิทยาลัยอยู่บนขั้นที่สูงสุด

ยิ่งฉันเรียนในระดับที่สูงขึ้นสภาพการแข่งขันก็มากขึ้นด้วย จึงต้องเรียนพิเศษเพิ่มขึ้นอีก ดังนั้นเวลาส่วนตัวที่ฉันเคยมีก็กลับน้อยลง จนฉันไม่มีเวลาที่จะนั่งอ่านหนังสือพิมพ์ให้ครบ ทุกหน้าเหมือนแต่ก่อน ไม่มีเวลาดูทีวีเรื่องการเมืองกับคุณพ่อหรือพี่ชาย ไม่มี เวลาอ่านบทกวีที่เคยชอบ และไม่มีเวลาตั้งคำถามว่าเวลาของฉันหายไปไหนหมด

เมื่อเวลาของฉันท้น้อยลงฉันทก็จำเป็นต้องใช้มันให้คุ้มค่าที่สุด อะไรที่ไม่ได้อยู่ในตำราเรียน หรือสิ่งที่อาจารย์ไม่ได้ออกเป็นข้อสอบก็ไม่ต้องสนใจ รวมถึงไม่ควรสนใจวิชาที่ไม่ใช้ในการ สอบเข้ามหาวิทยาลัยให้มากนัก การใช้เวลาให้คุ้มค่าที่สุดคือการทำโจทย์ข้อสอบเก่าและหาวิธีที่จะ ทำให้เดาข้อสอบปรนัยได้ใกล้เคียงที่สุดแม้จะไม่รู้คำตอบก็ตาม ส่วนเรื่องเที่ยวเล่นนั้นงดไป ก่อน เมื่อเรียนมหาวิทยาลัยก็จะมีโอกาสเที่ยวเอง

วันหนึ่งฉันทก็ตามเพื่อนไปสมัครสอบเทียบ อย่าถามว่ามันดีอย่างไรเพราะฉันทเองก็ไม่รู้ ฉันทรู้ว่าใครๆเขาก็สอบกัน ถ้าไม่สอบเทียบจะกลายเป็นตัวประหลาด อีกทั้งพ่อแม่ก็สนับสนุน ฉันทคิดว่า การเรียนเร็วๆ คงจะดี เพราะคนที่สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ก่อนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 นั้นจะถูกมองว่าเป็นคนเก่ง ถ้าฉันทเรียนจบเร็วก็จะได้ออกมาทำงานเร็วๆด้วย ไม่มีใครพูดถึง ประสบการณ์ คุณวุฒิ หรือวัยวุฒิกันหรอก

การศึกษาที่ฉันทรู้จักในช่วงนั้นจึงเป็นการเรียนในห้องสี่เหลี่ยม มีตำรา และมีครูยืนสอน หน้าห้อง รวมทั้งเป็นการทุ่มเทเรียนพิเศษ โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการสอบเข้าเรียนใน มหาวิทยาลัยเท่านั้น

การศึกษาในความคิดของฉันท : ขณะเรียนในมหาวิทยาลัย

เมื่อผ่านการสอบเอนทรานซ์เข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยได้แล้ว ฉันทรู้สึกเหมือนกับว่า พันธะในการเรียนอย่างเอาเป็นเอาตายตลอดเวลาได้หมดไป พ่อแม่ก็เลิกบังคับเที่ยวเฮีย ในมหาวิทยาลัยมีอิสระ เสรี ซึ่งเป็นสิ่งที่ฉันทไม่เคยพบเจอ ดังนั้นชีวิตการเป็นนิสิตชั้นปีที่ 1 ในรั้วมหาวิทยาลัยจึงหอมหวานเหลือเกินสำหรับฉันท มีรุ่นพี่มาคอยดูแล พาไปเที่ยว และมีการเลี้ยงรื่นเริงอย่างไม่รู้จบ

ฉันทได้อินบทยเพลงแห่งการค้นหาความหมาย แต่ฉันทก็ผ่านมันไปอย่างไม่สนใจนัก มีใครบางคนบอกให้ฉันททำกิจกรรม เพื่อที่ฉันทจะได้รู้จักตัวเองและรู้จักคนอื่น เพื่อที่ฉันทจะได้เก่ง ขึ้นและเพื่ออะไรอีกมากมาย แน่นนอน...ฉันทเชื่อเขา ฉันทเริ่มทำสิ่งที่เรียกว่ากิจกรรม ต้องทำอะไร มากมายที่รุ่นพี่สั่งให้ทำ ซ้อมร้องเพลงคณะ เซียร์กีฬา ทำพานวันไหว้ครู ฯลฯ ฉันทได้แต่หวังว่า ฉันทจะเรียนรู้อะไรจากมันให้คุ้มค่าที่สุดกับสิ่งที่ฉันททุ่มเทลงไป

ในตอนนั้นฉันทเอาใจใส่การเรียนน้อยมาก จึงต้องรู้สึกใจหายเมื่อเห็นคะแนนที่ประกาศ ออกมา เพราะได้คะแนนไม่ดีเลยสักวิชาเดียว ความล้าพองใจที่มีเมื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัย ได้ใหม่ๆ ก็ลดลง ฉันทพยายามจะตั้งใจเรียนและอ่านหนังสือทบทวน แต่สิ่งที่น่าโมโหที่สุด คือฉันทอ่านหนังสือเองไม่เป็น คงเพราะความเคยชินกับการที่มีอาจารย์สอนพิเศษตลอดเวลา ดังนั้นฉันทจึงไม่แปลกใจเลยที่นิสิตในปัจจุบันไม่ว่าคณะใดก็ตาม เริ่มหาคนสอนพิเศษมากขึ้น แม้ผลการเรียนในปีแรกจะไม่ดีนัก ฉันทก็ยังภูมิใจว่าฉันทไม่ได้เอาแต่เรียนอย่างเดียว

การศึกษาในความคิดของฉันทตอนนั้นคือการมีทั้งความรู้ภายในตำราและนอกตำรา โดย วิธีที่จะได้ความรู้ภายนอกตำราคือการทำกิจกรรมควบคู่ไปกับการเรียน แต่พอผ่านไปฉันทเริ่ม ไม่สนุกกับการเรียนเสียแล้ว วิชาที่ต้องเรียนก็ยากขึ้นเรื่อยๆ หลายครั้งที่ฉันทถามตัวเองว่ากำลัง

ทำอะไรอยู่ ฉันชอบสิ่งที่เรียนอยู่นี้แน่หรือ การเรียนในความรู้สึกของฉันคล้ายเป็นการถูกกักขังในห้องเรียน และเป็นภาระที่จะต้องสอบเมื่อถึงปลายภาคการศึกษา เหมือนกับที่ใครบางคนเคยกล่าวไว้ว่า

‘จริงหรือเปล่าที่เมื่อเราเข้าไปทำหน้าที่นักศึกษาในห้องเรียน
ความยินดีของเราไม่ได้อยู่ที่การเปิดสมุดขึ้นเมื่อต้นชั่วโมงสอน
หากแต่อยู่ที่การได้ปิดสมุดลงเมื่อหมดชั่วโมงเรียน
ความรู้ทั้งหลายหลายที่อาจารย์ยัดเยียดให้
ไม่ใช่สิ่งที่เราชื่นชม
หากแต่คือ...ภาระของเราเมื่อเวลาปลายเทอมกรายมาถึง
เราไม่ต้องการเรียนรู้อะไรเยอะ ๆ แต่เราอยากได้คะแนนเยอะ ๆ
เราไม่ได้ต้องการความรู้
เราต้องการแต่เพียง...สอบผ่าน...จนได้ปริญญา
เราไม่ต้องการสาระ
เราต้องการเพียง...เครื่องหมายรับประกันคุณภาพว่าเรามีสาระ...เท่านั้น’

การตระหนักถึงภาระของตนเอง

ฉันใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัยเหมือนดังมีมุ่งจุดหมายในการศึกษา เพียงเพราะฉันสามารถเป็นแดงคำสวยๆมาพูดให้คนอื่นเชื่อ แต่ฉันมิได้ตระหนักว่าที่จริงแล้วจุดหมายในการศึกษาของฉันคืออะไร จนกระทั่งฉันได้ไปฝึกงานภาคฤดูร้อนที่โรงงานแห่งหนึ่ง ...

...วันนั้นฉันนั่งทำงานอยู่ในห้อง เกิดเสียงเอะอะขึ้นในบริเวณโรงงานจึงวิ่งออกมาดู ฉันเห็นคนงานคนหนึ่งกำลังร้องครวญคราง เอามือข้างหนึ่งกุมมืออีกข้างที่เต็มไปด้วยเลือดไว้ ใครหลายคนกำลังวิ่งว้ายห้ามเลือดให้ และหารถพาเขาไปส่งโรงพยาบาล ที่คนที่เห็นเหตุการณ์บอกฉันว่าคนงานคนนั้นถูกเครื่องตอกไม้กัตัดนิ้วขาด

คนงานคนนั้นไปโรงพยาบาลแล้ว ผู้คนที่มุ่งดูแต่แรกก็เริ่มทยอยกลับไปทำงานต่อ แต่ฉันยังยืนมองเครื่องจักรเครื่องนั้น มองเศษเนื้อ และรอยเลือดที่ติดอยู่ ฉันถามตัวเองซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่า ฉันต้องรับผิดชอบการเกิดอุบัติเหตุในครั้งนี้หรือไม่ การที่คนงานต้องสูญเสียนิ้วของเขาไปเป็นเพราะฉันบกพร่องหรือเปล่า ฉันคิดว่าฉันบกพร่องในฐานะวิศวกรคนหนึ่ง ฉันทารจะสังเกตเห็นอันตรายนี้และหาทางป้องกันได้ก่อนที่มันจะเกิดขึ้น เป็นครั้งแรกที่ฉันรู้สึกถึงความรับผิดชอบอันใหญ่หลวงในสาขาวิชาชีพที่ร่ำเรียนมา และเข้าใจว่าความลำบากยากเย็นที่ต้องประสบมาตลอดการศึกษาที่ผ่านมาอันเพื่ออะไร

วันต่อมา ฉันได้รับมอบหมายให้ออกแบบอุปกรณ์ป้องกันอันตรายของเครื่องจักรเครื่องนั้น ฉันทำด้วยความตั้งใจจนสำเร็จและภาคภูมิใจในสิ่งที่ทำอย่างเต็มที่ ฉันบอกตัวเองว่าฉันพบจุดมุ่งหมายในการเรียนแล้ว ต่อจากนี้ไปฉันจะตั้งใจศึกษาหาความรู้ให้มากกว่าแต่ก่อน

ไปบทของจากหนังสือ "บทกวีระทึก" ของคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

เมื่อเปิดเรียนฉันเล่าเรื่องนี้ให้ใครหลายๆคนฟัง มันเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ดีมากของฉันและเพื่อนๆ พวกเราเริ่มมองเห็นว่าความเหนื่อยยากในการเรียนตลอด 3 ปีที่ผ่านมาในช่วงคุ้มค่า เราต้องอดทนเพราะเมื่อออกไปทำงานแล้ว เราต้องใช้วิชาที่เรียนมาอย่างรอบคอบไม่ผิดพลาด เพราะเราต้องรับผิดชอบชีวิตของคนอื่นอีกมากมาย เวลาอีก 1 ปีที่เหลือเราจะตั้งใจเรียนให้มากกว่าเดิม ด้วยความภูมิใจในวิชาชีพวิศวกรของเรา

หลังจากนั้นฉันตั้งใจจะเรียนความรู้ทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ให้มากที่สุดเท่าที่จะเรียนได้ ทั้งที่แต่เดิมฉันมักจะเลือกลงวิชาที่ได้เกรดเองง่ายๆ เพื่อนหลายคนบ่นเสียดยศหน่วยกิตที่ลงไปแล้วไม่ตั้งใจเรียน เกิดเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในห้องเรียน คือ การเลือกเรียนวิชาต่างๆ ตามที่อยากเรียนไม่ใช่เพื่อเกรดที่จะได้ หลายวิชามีนิสิตเข้าไปขออาจารย์เรียนแม้ว่าจะไม่ได้ลงทะเบียนเรียนนับสิบคน และตั้งใจเรียนมากกว่าคนที่ลงทะเบียนเรียนเสียอีก ในบางวิชาฉันก็ขอร้องให้อาจารย์เปิดสอนด้วยความอยากเรียน ตอนนี้นั้นเริ่มรู้ว่าการเรียนเพราะอยากเรียนต่างจากการเรียนเพราะถูกบังคับอย่างไร แมว่ามันอาจจะหายไปบ้างแต่ฉันก็ตั้งใจว่าฉันได้รู้สึกเช่นนี้

สิ่งที่เกิดขึ้นฉันคิดว่าเป็นเพราะความรู้สึกว่าเรามีความสำคัญต่อคนอื่น มันแตกต่างกันมากระหว่างการได้ยินได้ฟังกับการลงไปสัมผัส จนนทุกวันนี้ภาพคนงานคนนั้นก็ยังคงติดตาฉันอยู่ และเป็นสิ่งที่ฉันใช้เตือนตัวเองถึงหน้าที่ความรับผิดชอบที่มี การศึกษาในทัศนะของฉันตอนนี้แตกต่างไปจากเดิม เป็นความตื่นตัวที่ในการที่จะรู้และเข้าใจให้มากขึ้น ตอนนี้ฉันถือว่าทั้งการเรียนและกิจกรรมต่างก็มีความสำคัญและเป็นหน้าที่ของฉันทั้งสองส่วน ดังนั้นฉันจะไม่หนีเรียนไปทำกิจกรรม แต่จะใช้เวลาอื่นและพยายามรักษาความสมดุลระหว่างทั้งสองสิ่งไว้

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

เธอกคงจะเห็นว่าความคิดของฉันเกี่ยวกับการศึกษาในแต่ละช่วงไม่เหมือนกัน เป็นเพราะประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นเพื่อขยายความคิดของฉันออกไปให้กว้างขวาง ฉันจึงลองรวบรวมแนวคิดของการศึกษาในแบบอุดมคติมาให้เธออ่านบ้าง

ดร.สมศักดิ์ ชูโต ได้สรุปจุดมุ่งหมายของการศึกษาไว้ 3 ประการ¹ คือ เพื่อเสริมสร้างความรู้และความคิด, เพื่อเสริมสร้างตนเองในความเป็นมนุษย์ (ความประพฤติ) และเพื่อเสริมสร้างตนเองในความเป็นมนุษย์ให้มีความสัมพันธ์กับผู้อื่น (การรับผิดชอบต่อสังคม)

ในประการแรก คือการศึกษาเป็นไปเพื่อเสริมสร้างความรู้และความคิดนั้น เธอกคงจะทราบหากคนเรายังไม่ได้รับการศึกษาก็จะมีสิ่งที่ทางพระท่านเรียกว่า อวิชชา คือความไม่รู้ การศึกษาจึงเป็นไปเพื่อขจัดความไม่รู้นั้นให้หมดไป หากเธอศึกษาศิลปวิทยาใดก็ตามเธอก็ควรจะศึกษาให้ถ่องแท้ ให้รู้จริงในสิ่งนั้น เพื่อที่จะสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ได้ สังคมของเรากำลังต้องการคนที่มีความรู้ความสามารถเพื่อไปพัฒนาประเทศ เธออย่ารู้แต่เพียง

¹ สังคมวิทยา, ดร.สมศักดิ์ ชูโต, จากหนังสือเรื่อง การสัมมนาเรื่อง การศึกษาเพื่อมวลมนุษยชาติ

ครึ่ง ๆ กลาง ๆ หรือรู้ผิด ๆ ต้องศึกษาให้แจ่มชัด เพราะการรู้แต่เพียงบางส่วนเป็นอันตรายกว่าความไม่รู้เลยเสียอีก

นอกจากนั้นอุปนิสัยที่สำคัญต่อการศึกษาคือเป็นผู้ที่ใฝ่รู้ เธอคงจะเคยคิดว่าการศึกษาต้องมาจากตำรา และอาจารย์เท่านั้น อันที่จริงแล้วการศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ไม่ว่าที่ใด เวลาใด เพราะการศึกษาคือชีวิตและชีวิตคือการศึกษา ขอให้คิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างและวิชาการทุกสาขาล้วนมีประโยชน์ เธอไม่ควรที่จะลบหลู่หรือดูแคลนวิชาการใด โดยเฉพาะภูมิปัญญาชาวบ้าน

เธอคงจะเคยได้ยินว่า "ปัญญาประจุกตั้ง อาวุธ" การที่จะมีอาวุธอันแหลมคมนั้น "เรียนรู้" อย่างเดียวไม่พอ ต้อง "เรียนคิด" ด้วย การคิดคือการวิเคราะห์ไตร่ตรองหาเหตุผลอย่างลึกซึ้งอย่าเชื่อสิ่งใดโดยไม่คิดเป็นอันขาด

ประการที่สอง การศึกษาเป็นไปเพื่อการเสริมสร้างตนเองในความเป็นมนุษย์ (ความประพฤติ) เมื่อเธอมีความรู้ความคิดที่เทียบคมแตกฉานแล้ว เธอยังต้องศึกษาแบบอย่างแนวการประพฤติที่ดี เพื่อที่เธอจะได้เป็นคนอย่างสมบูรณ์แบบ เธอต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต เมตตากรุณา ต้องมีธรรมะประจำใจด้วย ในข้อนี้เป็นการทำให้เธอเป็น "บัณฑิต" ที่สมบูรณ์ ฉะนั้นขออ้างถึงพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า "ข้าไม่ต้องการนักเรียนตัวอย่างที่สอบไล่ได้คะแนนชั้นเกียรตินิยมทุก ๆ ครั้ง ข้าไม่ต้องการตำราเรียนที่เดินได้ ข้าอยากได้เยาวชนที่เป็นสุภาพบุรุษ ซื่อสัตย์สุจริตมีอุปนิสัยใจคอดี... ข้าต้องการให้การศึกษากลายเป็นสิ่งซึ่งงดงาม จนทำให้เด็กที่ออกไปแล้วทวนกลับมาคิดถึงในวันข้างหน้าด้วยความภาคภูมิใจ"

อย่างที่กล่าวแล้วว่าข้อนี้คือ "การสร้างบัณฑิต" และความรู้ในข้อแรกเปรียบเสมือน "การสร้างเครื่องมือให้บัณฑิต" ถ้าหากสร้างแต่เครื่องมือไม่ได้สร้างบัณฑิต ก็อาจจะกลายเป็นว่าโจรหรือคนพาลจะได้เครื่องมือที่นั่นไปใช้ ข้อนี้เห็นได้ในปัจจุบันชัดเจนว่า ถ้าหากในระบบการศึกษา เราให้แต่ความรู้อย่างเดียวโดยไม่ได้สอดแทรกความประพฤติอันดีงามเข้าไปด้วย ก็จะกลายเป็นว่า คนที่เรียนสูงคือคนที่สามารถโกงได้แบบเนียนมากกว่า ไอ้สโตนบอกไว้ว่า "การสอนคนให้มีความรู้เชี่ยวชาญพิเศษอย่างเดียวนั้นไม่พอ ถ้าทำอย่างนั้นคนก็จะกลายเป็นเครื่องจักรกลที่มีประโยชน์ชนิดหนึ่ง แต่ไม่เป็นบุคลิกลักษณะที่ได้รับการพัฒนาอย่างประสานกลมกลืน... คนที่มีแต่ความรู้ที่เชี่ยวชาญพิเศษ จะคล้ายกับสุนัขมากกว่าจะเป็นบุคคล เต็มคน"

ประการที่สาม การศึกษาเป็นไปเพื่อเสริมสร้างตนเองในความเป็นมนุษย์ให้มีความสัมพันธ์กับผู้อื่น เธอจะต้องรับผิดชอบต่อสังคม หากจะทำอะไรก็จงคิดถึงส่วนรวมเป็นหลัก ข้อนี้เป็นแรงตลใจในการศึกษาที่ฉันอยากให้เธอมีก่อน เพราะถ้าไม่เช่นนั้นเธอก็จะผ่านข้อ 1 และข้อ 2 ไปเพิ่ม ช่องว่างให้กับสังคมมากยิ่งขึ้น เช่น ในปัจจุบันเราพูดกันว่าเราขาดแพทย์โดยเฉพาะ

แพทย์ในต่างจังหวัด แม้ว่าเราจะเร่งผลิตแพทย์เท่าใดก็ตาม ถ้าแรงจิตใจของผู้ที่จะไปสมัครเรียน แพทย์ยังเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัวเช่นนี้ ก็จะไม่สามารถแก้ปัญหาได้

อาจจะสรุปสั้นๆได้ว่า เธอจะต้องมีปัญญา(รู้) คือการสร้างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง หรือความเจริญงอกงามของชีวิตของตนเองที่พัฒนาสมบูรณ์จนเป็นอยู่ได้ด้วยดี และกรุณา(รัก) คือ การปฏิบัติตนเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น

สิทธิและหน้าที่ของผู้ที่ได้รับการศึกษา

ในตอนที่ดินเข้ามาเป็นนิสิตชั้นปีที่หนึ่งนั้น ฉันเคยได้รับหนังสือเล่มหนึ่งที่พี่ ๆ ทำแจก ในวันแรกพบของคณะวิศวกรรมศาสตร์ หน้าสุดท้ายของหนังสือเล่มนั้นเขียนไว้ว่า

ผู้ใดได้รับอภิสิทธิ์
ผู้นั้นต้องตอบแทนความเสียสละของคนอื่น
เพราะเขาเปรียบเหมือนผู้กินอาหารทั้งหมด
ซึ่งชาวบ้านที่หิวโหยมอบให้
ด้วยหวังว่าเขาจะเกิดกำลังดันดันไป
เพื่อหาอาหารจากแดนไกลมาเลี้ยงดูกัน
ถ้าเขากินอาหารของชาวบ้านหมด
แล้วไม่ช่วยอะไรเลย...เขาคือผู้ทรยศ
เช่นเดียวกัน
ถ้าคุณหนุ่มสาวผู้ได้รับการศึกษาสูง
โดยประชาชนช่วยกันเสียค่าใช้จ่าย
แล้วกรีดกรายนี้กว่าตนเองเหนือกว่าคนอื่น
หรือไม่พยายามนำความรู้ไปช่วยพัฒนาบ้านเมือง
เขาก็เป็นผู้ทรยศเช่นกัน

จูเลียส ไนเยเร

จพาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เธอคิดเหมือนฉันไหมว่าเรามักลืมนึกว่า หน้าที่ ซึ่งเป็นของคู่กันกับคำว่า สิทธิ คนเรามักจะเรียกร้องแต่สิทธิ โดยละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่ให้ครบถ้วน จำได้ว่าขณะที่ฉันเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์ พยายามเน้นกับนักเรียนทุกคน อาจารย์บอกว่ายังมีสิทธิมากเท่าไร หน้าที่ ที่มีก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น

เธอรู้อไหมว่า ในแต่ละปี รัฐได้ออกค่าใช้จ่ายให้กับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาประมาณ 90 - 95 % ของค่าใช้จ่ายของการศึกษาในระดับนี้ทั้งหมด¹ หรือถ้าจะเปรียบเทียบให้ชัดเจนก็คือ รัฐเสียค่าใช้จ่ายให้กับผู้เรียนในระดับอุดมศึกษามากกว่าที่ผู้เรียนจ่ายเองประมาณ 3 เท่า

¹ หนังสือ "การศึกษาที่สากล" มูลนิธิเพื่อเด็ก มูลนิธิเพื่อเด็ก (กรุงเทพฯ) (ประมุข ปยุตโต) , พ.ศ. 2532

² หนังสือ "การศึกษากับสังคมไทย" อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทั่วประเทศ ปัญหาของการศึกษาในปัจจุบันของไทย

ในขณะที่ระดับประถมศึกษาซึ่งมีผู้เรียนจำนวนมาก ผู้เรียนกลับต้องรับภาระค่าใช้จ่าย มากกว่ารัฐ
ลงทุน¹ เธอคิดเหมือนฉันใหม่ที่เรากำลังเป็นอภิสิทธิ์ชน เพราะเราได้รับการศึกษาเหนือผู้อื่น
โดยที่อภิสิทธิ์นั้นเพิ่มขึ้นตามระดับการศึกษา ประชาชนกำลังลงทุนด้วยการจ่ายเงินจำนวนมาก
มาให้เราใช้เล่าเรียน

ดังนั้นฉันจึงคิดว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อทดแทนเงินภาษี
อากรของประชาชน เธอไม่มีสิทธิ์หยิ่งผยองแต่ประการใดเลย ยิ่งเธอได้รับการศึกษาสูงขึ้นเท่าใด
เธอยิ่งเป็นหนี้บุญคุณของประชาชนมากขึ้นเท่านั้น

ภาระ-หน้าที่ ซึ่งผู้ที่ได้รับการศึกษาจะต้องปฏิบัติ นั้น ได้แก่

หน้าที่ที่จะศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้แตกฉานที่จะไปประกอบอาชีพ หรือสร้างสรรค์สังคมได้
วัตถุประสงค์หลักของสังคม คือการที่ให้เธอมาเรียนรู้อาชีพการเพื่อจะใช้พัฒนาสังคมต่อไป
ในตอนนี้อะไรจะรู้แล้วว่านอกจากพ่อแม่ของเธอได้จ้างเธอมาเรียนแล้ว เงินที่ใช้ศึกษาเล่าเรียน
อีกส่วนหนึ่งนั้นเป็นเงินของประชาชน ถ้าหากเธอยังเรียนแบบขอไปที เรียนไปเล่นไป ไม่ใส่ใจ
วิชาความรู้แล้ว เธอก็คือผู้ทรยศต่อความหวังของสังคม

ฉันอยากให้เธอลองทบทวนวิธีการศึกษาที่ใช้ ว่าเป็นลักษณะใดลักษณะหนึ่งตาม
ที่ได้มีผู้เปรียบเทียบกับหรือไม่ ฉันไม่ขอให้เธอเข้าไปเรียนแบบมาม่า(แม่ลูก)-หรือการเข้า
ห้องเรียนโดยหวังว่าอาจารย์จะให้ความรู้ทุกอย่าง ไม่ค้นคว้า และเชื่อทุกอย่างตามตำราที่เขียน
เอาไว้ อย่าเรียนแบบข้าข้า-ที่ไม่เอาใจใส่ในวิชาการ ไม่ค่อยเรียนหนังสือ เมื่อถึงเวลาใกล้สอบ
ก็พยายามทำหัวสมองให้ว่าง แล้วพยายามขุดเขี่ยคิดให้เพื่อนตัว เมื่อสอบเสร็จวิชาหนึ่งก็พยายาม
ทำหัวสมองให้ว่างเปล่าใหม่ เพื่อขำใหญ่วิชาต่อไปที่ละวิชา เมื่อคนเหล่านี้จบออกไปก็ได้แต่บ่น
ว่าไม่มีความรู้อะไรเลย หรือสุดท้ายฉันก็ไม่อยากให้ เธอเรียนแบบไวไว-เป็นคนที่มีความคิด
คับแคบและเชื่อว่าโลกนี้มีวิชาการสำเร็จรูป ศาสตร์สำเร็จรูป ที่บอกว่าอะไรคืออะไรไม่ดี มุ่งแต่
จะเอาสูตรสำเร็จที่อาจารย์สอนหรือมีในตำราเท่านั้น ตั้งเป้าหมายเพียงแต่จะทำให้ได้เกรดดี
จบไวไว เมื่อจบออกไปแล้วก็ทำงานไม่เป็น หากพบกับคำถามหรือปัญหาอะไรที่ไม่ตรงกับที่
เรียนมาก็จนปัญญาตอบไม่ได้

เธอไม่ควรคิดว่าเพราะเธอเสียค่าเล่าเรียนไม่มากจึงไม่จำเป็นต้องตั้งใจเรียน แต่ควรจะ
ตระหนักว่าเงินส่วนที่เธอไม่ได้จ่ายนั้นประชาชนเป็นผู้จ่ายให้เธอ อาจารย์บางท่านที่เคยได้ไปเป็น
อาจารย์พิเศษสอนในมหาวิทยาลัยเอกชน ได้บรรยายหลายครั้งว่านักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชน
เหล่านั้นตั้งใจเรียน ไม่มีการเล่นในห้องเรียนเหมือนพวกเรา เปรียบเทียบง่าย ๆว่าในขณะที่
เพื่อนของฉันบางคนชวนชวชวยไปเรียนพิเศษภาษาอังกฤษเพื่อการศึกษาต่อในต่างประเทศด้วยค่า
ใช้จ่ายที่ขึ้นหลักหมื่นและตั้งใจเรียนมากกว่าการเรียนประจำในมหาวิทยาลัยด้วยซ้ำ จึงเป็นเรื่อง

¹ ที่มาของตัวเลข: สำนักคณะกรรมการการศึกษาพิเศษ, การศึกษาไทย 2523-2524 กรุงเทพฯ รุ่งเรืองสาธิตการพิมพ์ 2525
² สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, องค์การพิชิตความยากจนระดับนานาชาติ, 8 มีนาคม 2526 เรื่อง การเรียนการสอน
มีปัญหาคือปัญหา โดย จง เติมศักดิ์ พิมพ์

ที่น่าคิดว่าทำไมไม่ตั้งใจ เรียนเกิดขึ้นเพราะคิดว่าวิชาการที่เรียนเป็นวิชาที่ได้มาง่าย และราคาถูกหรือเปล่า

ถ้าหากเธอยังเรียนอยู่ก็ควรจะให้ สุ จี ปุ ลิ ให้ครบถ้วน เพื่อให้การคิดของเธอมีประสิทธิภาพมากขึ้น รู้แจ้งและรู้สึกจนแตกฉาน และแม้แต่เธอจบได้ไปแล้วก็น่าจะหาความรู้เพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอด้วย

หน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ หรือบอกกล่าวสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับบุคคลอื่น ๆ

ในเมื่อเธอเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษา เธอจะต้องถ่ายทอดสิ่งที่เธอรู้ให้กับผู้อื่นเพื่อไม่ให้เขาเข้าใจผิดในบางสิ่งบางอย่าง เธอไม่จำเป็นต้องประกอบอาชีพครูก็สามารถจะทำประโยชน์ในข้อนี้ได้ หากเธอมีประสบการณ์ความรู้ความสามารถมากกว่าเขาก็จงชี้แนะเขาในทางที่ถูก

ความรู้ที่เปรียบเสมือนแสงเทียน หากเธอต่อไฟให้กับคนอื่น ๆ ความสว่างของเธอก็มีได้ลดน้อยลง ตรงกันข้ามแสงสว่างโดยรวมจะมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นเธอก็อาจทำให้สังคมที่มีมืดมนอยู่นี้กลับกลายเป็นสว่างได้

หน้าที่ที่จะสนับสนุนให้ผู้อื่นได้มีโอกาสรับการศึกษา และมีทัศนคติที่ถูกต้องในด้านการศึกษา

ในฐานะที่เธอเป็นผู้ที่มีโอกาสได้รับการศึกษามาจากเงินภาษีอากรของประชาชนส่วนหนึ่ง เธอควรที่จะเอื้อเฟื้อให้คนอื่น ๆ ได้มีโอกาสเช่นเธอบ้าง รวมทั้งเมื่อเธอได้ผ่านการศึกษาในระดับต่างๆ มาแล้วนั้น ถ้าหากพบคนที่มีทัศนคติที่ผิดเธอก็ควรจะแก้ไขความเข้าใจที่ผิดพลาดของเขาเสียให้ถูกต้อง โดยอาจเล่าสิ่งที่เธอได้ประสบมาให้เขาฟังก็ได้

หน้าที่ที่จะขัดเกลาตนเอง

มันเป็นหน้าที่ของเธอที่จะขัดเกลาตนเองให้เป็นผู้มีความประพฤติอันดีงาม การที่เธอจะรอให้ใครมาสอนนั้นคงจะสายเกินไป เธอเคยได้ยินไหมที่ว่า "ตนเตือนตนไม่ได้ใครจะเตือน" ฉะนั้นให้รักษาอุดมการณ์และความเข้มแข็งไว้ อย่าให้กระแสที่เขี้ยวกรากของสังคมลบล้างอุดมการณ์แห่งความดีของเธอไป เมื่อถึงวันหนึ่งฉันทก็หวังว่าเธอคงจะหาตัวตนของเธอพบและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขได้

ฝูงชนกำเนิดคล้าย	คลึงกับ
ใหญ่ย่อมเพศฉวีพรรณ	แมกบ้าง
ความรู้อาจเรียนทัน	กันหมด
ยกแต่ชั่วดีกระต้าง	อ่อนแก่ฤาไหว

หน้าที่ในการเป็นแบบอย่างในการนำวิชาความรู้มาใช้ในชีวิตประจำวัน

ในฐานะที่เธอได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ มากกว่าคนอื่น เธอก็ควรจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่คนอื่นด้วย ถ้าเธอรู้แต่ไม่ปฏิบัติเธอก็กับฏต่อสิ่งที่เธอร่ำเรียนมา หลายครั้งที่ฉันเห็นนิสิตบางคนถือกระเป๋าที่มีมูลค่าไม่ถึงครึ่งของเงินที่เขาจ่ายไป เพื่อสิ่งที่เรียกว่าชื่อหรือตราของสินค้า เขา

คนนั้นเรียนในคณะที่น่าจะรู้อะไรเรื่องนี้เป็นอย่างดี ฉันจึงอดกลางแกลงใจในตัวเขาไม่ได้ หรือหากเธอเรียน วิทยาศาสตร์ ฉันก็คิดว่าเธอไม่ควรมมยกับความเชื่อโชคลางต่าง ๆ เป็นต้น

หน้าที่เป็นผู้นำในแง่ความประพฤติแก่สังคม

เธอจะต้องเป็นคนทีกล้าในความดี ฉันว่าสังคมเราต้องการคนที่กล้าหาญที่จะลุกขึ้นมาทำสิ่งที่ถูกต้อง ดังนั้นถ้าเธอเชื่อมั่นว่าสิ่งที่เธอทำเป็นสิ่งถูกต้องก็อย่ากลัวที่จะทำ อย่าทำเพียงเพราะว่าคนอื่น ๆ เขาปฏิบัติเช่นนั้น และจงละอายถ้าสิ่งที่เธอจะทำนั้นเป็นสิ่งที่เธอรู้ว่าผิด

อันว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิดนั้นฉันก็ขอให้เธอใช้วิจารณญาณของตัวเอง เพราะระดับการศึกษาที่เธอร่ำเรียนมานั้นก็เพียงพอที่จะตอบได้ว่าอะไรดีหรือไม่ดี เพียงแต่ว่าเวลาที่เธอคิดนั้นเธอต้องตัดความลำเอียงเข้าข้างตัวเองทิ้งมาออกไป

มีอาจารย์ท่านหนึ่งเคยเล่าให้ฉันฟังว่า ครั้งหนึ่งขณะคุมสอบท่านเคยจับการทุจริตของนิสิตหญิงคนหนึ่งได้ นิสิตคนนั้นปฏิเสธไม่ยอมรับ และหลังจากที่นิสิตคนนั้นจนต่อหลักฐานก็ยังตื้อตึงเถียงท่านอีกว่า "หนูไม่ผิด ใครๆ เขาก็ลอกกันทั้งห้อง ถ้าหนูผิดอาจารย์ก็ต้องจับคนทั้งห้องด้วย" เธอคิดอย่างไร กับเรื่องนี้

หน้าที่ของกัลยาณมิตร

สิ่งหนึ่งที่เธอจะให้แก่คนที่เธอรู้จักได้ก็คือ การเป็นกัลยาณมิตร หรือเป็นเพื่อนที่สนับสนุน เธอควรจะชี้แนะทางที่ถูกให้แก่เขา และตักเตือนเมื่อเขาทำผิด ไม่ชักชวนเขาไปในทางเสื่อมเสีย และช้ข้อบกพร่องของเขา ซึ่งการช้ข้อบกพร่องเช่นนี้เปรียบได้กับการช้ชุมทรัพย์ให้กับเขาทีเดียว

หน้าที่ในการปฏิบัติตนเพื่อประโยชน์ของสังคม

ถ้าเธอกคิดว่าเธอลำบาก จงมองคนที่ลำบากกว่า สังคมนี้อยังมีคนที่ยากกว่าเธอมากมายนัก และเขาก็กำลังรอความช่วยเหลือจากเธออยู่ ฉันอยากให้เธอได้ออกไปสัมผัสกับชีวิตของผู้ด้อยโอกาสในสังคมบ้าง เพื่อว่าเธออาจจะรู้สึกอยากทำอะไรเพื่อประโยชน์ของสังคม

ฉันไม่เรียกร้องให้เธอต้องมีบทบาททางการเมือง หรือลุกขึ้นมาเรียกร้องอะไรบางอย่างเหมือนสมัย 14 ตุลา หรือ 6 ตุลา เพราะสภาพของสังคมได้เปลี่ยนไป แต่บทบาทของเธอด้านสังคม และเศรษฐกิจยังมีอยู่มาก ดังนั้นไม่ยากเลยที่จะปฏิบัติตามบทบาทเหล่านี้ที่สังคมคาดหวัง

ฉันอยากให้เธอเดินตามเบื้องพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถึงแม้ว่าพระองค์จะเป็นพระมหากษัตริย์ แต่ก็ทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานับการเพื่อชนชาวไทย ดังที่พระองค์เคยพระราชทานสัมภาษณ์แก่เจ้าหน้าที่สถานีวิทยุบีบีซีว่า "การที่จะอธิบายว่าพระมหากษัตริย์คืออย่างไรนั้น ดูจะเป็นปัญหาที่ค่อนข้างยากพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของข้าพเจ้า ซึ่งถูกเรียกโดยคนทั่วไปว่าพระมหากษัตริย์ แต่โดยหน้าที่ที่แท้จริงแล้ว ดูจะห่างไกลจากหน้าที่พระมหากษัตริย์ที่เคยรู้จักหรือเห็นมาแต่ก่อน หน้าที่ของข้าพเจ้าในปัจจุบัน คือทำอะไรก็ตามที่เป็นประโยชน์ ถ้าจะถามข้าพเจ้าว่ามีแผนการอย่างไรบ้างในอนาคต คำตอบคือไม่มี เราไม่ทราบว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นต่อไปภายภาคหน้า แต่ไม่ว่าอะไร

จะเกิดขึ้นก็ตาม เราก็จะเลือกทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ นั่นก็เป็นแผนการที่เพียงพอแล้วสำหรับเรา¹ หากเธอยังคิดไม่ออกว่าจะทำอะไรเพื่อสังคมได้บ้าง ก็ลองทำตามกระแสพระราชดำรัส คือทำสิ่งที่คุณคิดว่าดีเป็นประโยชน์ นั่นก็เพียงพอแล้ว

สิ่งเหล่านี้คือหน้าที่ที่ฉันคิดว่าผู้ที่มีโอกาสได้รับการศึกษาพึงกระทำ เป็นเพียงความคิดจากมันสมองอันน้อยนิดของฉัน ฉันไม่ขอให้เธอเชื่อมั่นที่ เธออาจจะลองคิดดูเองว่าตัวเธอนั้นมีหน้าที่อะไรในฐานะที่เป็นผู้ได้รับการศึกษาแล้วบ้าง และฉันอยากให้เธอปฏิบัติในสิ่งที่เธอคิดนั้นด้วย

ทัศนคติที่ไม่พึงประสงค์กับการศึกษา

จากเรื่องราวของฉันทน์ที่ฉันได้เล่าให้เธอฟังในตอนต้น เธอคงจะรู้สึกว่ฉันทน์เข้าใจอะไรต่อมิอะไรดีมากมาย ฉันทน์คิดว่ายังมีใครอีกหลายคน คิดเช่นนั้น เห็นเพียงว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือสู่ความสำเร็จ และไม่คิดที่จะให้อะไรกับสังคมเลย สิ่งเหล่านี้มีสาเหตุ และฉันทน์คิดว่าเรื่องนี้เป็นปัญหาของสังคมที่ผู้ที่ได้รับการศึกษาแล้วต้องช่วยกันแก้ไข

ฉันทน์ไม่ได้คิดจะหาว่าใครเป็นผู้ผิด และไม่ได้คิดว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนี้จะสามารถแก้ไขได้โดยทันที ฉันทน์รู้ว่ามันต้องใช้เวลาบ้าง สิ่งที่ฉันทน์เสนอนี้จะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการชี้ให้เห็นความเป็นไปในสังคม ซึ่งอาจทำให้ใครตื่นตัวได้

ทัศนคติของคนในสังคมเกี่ยวกับการศึกษา

สังคมไทยแต่เดิมนั้นผู้ที่ได้รับการศึกษาคือชนชั้นปกครอง ดังนั้น คำนิยมและทัศนคติของคนในสังคมจะเห็นการศึกษาเป็นไปเพื่อการเลื่อนชั้นทางสังคม จะเห็นได้จากคำพูดที่ผู้ใหญ่มักจะสอนลูกหลานว่า "ให้ตั้งใจเรียน จบแล้วจะได้เป็นเจ้าของคน" ในกรณีนี้นักการศึกษาท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นว่า "การศึกษาแต่เดิมนั้นสร้างขึ้นเพื่อให้การศึกษาแก่ชนชั้นปกครองกลุ่มน้อย เมื่อนำมาขยายออกอย่างรวดเร็ว ก็ไม่น่าแปลกใจที่ระบบการศึกษาของเราให้ทัศนะและคำนิยม แม้กระทั่งความรู้และทักษะที่ขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ มีการวิจัยไม่น้อยที่แสดงให้เห็นว่า พ่อแม่ผู้ปกครองส่งลูกหลานไปโรงเรียน ไม่ใช่เพื่อไปให้หาวิชาความรู้ แต่ส่งไปด้วยความหวังว่าลูกหลานจะได้มีโอกาสเรียนสูงขึ้นไป จนในที่สุดก้าวไปจนถึงได้ตำแหน่งชนชั้นผู้นำ"²

เมื่อคนในสังคมไม่ได้คิดว่าการศึกษานั้นมีเพื่อหาความรู้ จึงมิได้วัดคุณค่าของผู้ที่ได้รับการศึกษาจากความรู้ หากแต่วัดโดยใช้สิ่งที่ได้หลังจากมีความรู้เป็นสำคัญ อันได้แก่ การศึกษานั้นจะทำให้ผู้ศึกษาสามารถประกอบอาชีพการงานได้ร่ำรวยเพียงใด มีโอกาสเป็นเจ้าของคน

¹ พระราชทานสัมภาษณ์แก่คณะเสนาธิการศึกษาวิจัยในปี 1972

² สืบปลงจากบทความเรื่อง "Cultures in Collision: An Experience of Thailand" ของ คุณหญิงอัมพร นิคุง และ Mr. Nicholas Bennett, ตุลาคม ค.ศ. 1972, หน้า พงศกัณฐ์ 10-11

หรือไม่ ฉันคิดว่าเมื่อทุกคนที่อยู่ในระบบการศึกษาไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ครูอาจารย์ หรือตัวเด็กเอง มุ่งไปทางนี้เสียหมด ก็ป่วยการจะมาพูดถึงการทำอะไรเพื่อสังคม หรือการศึกษาเพื่อจุดมุ่งหมายอื่น ๆ เธอเองคงจะเคยเห็นว่าคำถามแรกที่นักเรียนผู้ซึ่งจะสอบเข้ามหาวิทยาลัยมักจะถามผู้ที่แนะแนว คือ จบมาแล้วหางานง่ายไหม เงินเดือนดีหรือเปล่า และการเลือกเรียนวิชาชีพนั่นก็เป็นไปตามค่านิยมที่สามารถทำรายได้สูง เช่น เลือกเรียนแพทย์เพราะรายได้ดี ดังนั้นการที่จะมุ่งหวังให้ คนเหล่านี้ออกไปอยู่ในชนบทจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก

การยึดถือใบปริญญาเป็นคุณค่าสำคัญในชีวิต

สืบเนื่องมาจากความหวังที่ว่าจะเป็นผู้นำของสังคม ทำให้สังคมไทยยึดตัวปริญญาบัตรเป็นคุณค่าที่สำคัญในชีวิต และไม่ใช่เฉพาะสังคมไทยเท่านั้น ทั่วโลกก็มีแนวโน้มเดียวกัน สิ่งที่อาร์โนลด์ ทอยน์บี เรียกว่า "การปฏิวัติแห่งความมุ่งหวัง" (The Revolution of Rising Expectations) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดแทบทุกหนทุกแห่งในประเทศด้อยพัฒนาสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่แล้ว เขาชนไม่ว่าจะเป็นคนไทย หรือแขก หรือจีน ต่างก็มุ่งหวังจะเป็นผู้นำของประเทศ และคิดว่าจะเป็นไปได้โดยผ่าน "โรงงานผลิต ปริญญาบัตร"¹⁰

ฉันเองก็อยากจะให้เธอลองตอบตัวเองว่า ใบปริญญานั้นสำคัญกับชีวิตของเธออย่างไรบ้าง เคยมีคนบอกฉันว่า "มันเป็นใบเบิกทางที่จำเป็นสำหรับชีวิต เป็นไม้กั้นหมา และถ้าจะกั้นหมาที่พูดฝรั่งได้ก็ต้องเป็นปริญญาจากเมืองนอกด้วย" นั่นเป็นการบอกว่าความรู้ที่ได้ในการเรียนสำคัญน้อยกว่ากระดาษหนึ่งใบใช่หรือไม่ และกระดาษใบนี้กลายเป็นเครื่องวัดคนไปเสียแล้ว อย่างที่ฉันและเธอก็รู้กันดีว่าบางครั้ง ไม่จริงเสมอไปที่คนมีปริญญาจะมีอะไรอยู่ในหัวมากกว่าคนอื่น เพราะมันมิได้บอกถึงสาระในตัวบัณฑิตผู้นั้นอย่างแท้จริง

มีการเปรียบเทียบระหว่างผู้ที่มีใบปริญญากับผู้ไม่มีใบปริญญาอีกอย่างหนึ่งคือ รายได้ของผู้ที่ไม่จบการศึกษาระดับปริญญาจะต่ำกว่าผู้ที่จบการศึกษาในระดับนี้เป็นอย่างมากและโอกาสที่จะก้าวหน้าในด้านการงานก็น้อยกว่า

เมื่อเกิดความเชื่อเช่นนี้แล้วการแก่งแย่งเพื่อให้ได้มาเพื่อใบปริญญาบัตรจึงสูงมาก และเธอก็คงรู้ว่าในระบบใดก็ตามที่มีแต่การแก่งแย่ง แก่งแย่ง น้ำใจก็จะลดลงด้วย เพราะเธอจะมองเห็นเขาเป็นคู่แข่ง เป็นศัตรูไปเสียหมด

สภาพกดดันในระหว่างเรียน

การยึดถือปริญญาเป็นสำคัญ ทำให้เด็กที่อยู่ในระบบการศึกษากดดันด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การเรียนพิเศษเสียมากมาย ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก ทำให้ความสนใจในสิ่งรอบตัวลดลง ไม่รู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น ฯลฯ นักเรียน และนักศึกษาจึงเป็นผู้ที่ถนัดในการเรียน มากกว่าการคิด ไม่สามารถพัฒนาความคิดของตนให้กว้างไกลได้ซึ่งผิดวัตถุประสงค์ของ

¹⁰ หนัดเต๋ย การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของมาเลเซีย เอกสารประกอบการสัมมนา หัวข้อ ปัญหาของประเทศไทยในสังคมไทย

การศึกษาในข้อแรก รวมทั้งไม่สามารถพัฒนาพฤติกรรมของตนเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีผู้แยกแยะผลเสียจากสภาพกดดันที่เด็กนักเรียนได้รับ ดังนี้

1. นักเรียนไม่สนใจอ่านหนังสือนอกห้องเรียนเพราะมีผลต่อการสอบน้อยมาก คนที่สนใจการอ่านนอกห้องเรียนก็มี แต่เป็นคนนอกระบบ ระบบไม่ได้สร้างเขา แต่เขาสนใจรักการอ่านเอง
2. นักเรียนไม่สนใจอยากรู้เรื่องราวรอบตัวมากนักเพราะไม่มีผลต่อการเรียนการสอบ เช่นรถติด บ้านเมืองสกปรก คนไม่เคารพกฎจราจร
3. นักเรียนทำกิจกรรมในโรงเรียนบ้าง แต่ก็เป็นการทำเพียงเพื่อผ่อนคลายน้อยไม่ได้คิดว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ชีวิตเป็นการศึกษาที่สำคัญอีกด้านหนึ่ง
4. ไม่ต้องช่วยทำงานบ้านใด ๆ เนื่องจากพ่อแม่เป็นห่วงกลัวลูกจะเรียนไม่เก่ง พ่อแม่จึงทำงานแทน หรือให้คนใช้ทำให้ทุกอย่าง รวมทั้งเอาใจทุกอย่าง อยากได้อะไรซื้อให้หมด
5. เมื่อการเรียนถึงขั้นใกล้สอบเข้ามหาวิทยาลัยมากขึ้น ความเครียดมีสูงขึ้น ต้องไปเรียนกวดวิชามากขึ้น การเรียนแบบท่องจำ การเรียนเพื่อสอบทำคะแนน การไม่สนใจสิ่งอื่นใดรอบตัว การได้รับการเอาอกเอาใจก็สูงขึ้น การไม่ต้องทำอะไรอื่นเลยในบ้านและในสังคมก็มากขึ้น ที่เหลือก็คือ การเรียนหนัก กวดวิชาหนักเหนื่อยหนัก ชีวิตที่พอจะมีเวลาว่างก็คือ การพักผ่อน ดูทีวี ดูรายการเบา ๆ เบาทสมอง เบาทปัญญา¹¹

ฉันเคยอ่านหนังสือเล่มหนึ่งเล่าถึงสภาพการเรียนในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งคล้ายคลึงกับสิ่งที่พบในเมืองไทย เด็กที่นั่นเรียกกันว่า "นรกแห่งการสอบ" และเรียกมหาวิทยาลัยว่า "แดนพาราไดซ์หรือแดนสวรรค์"¹² ในแต่ละปีจะมีเด็กที่ฆ่าตัวตายเพราะความกดดันของ ในการสอบเข้ามหาวิทยาลัยเป็นจำนวนมาก ฉันคิดว่าแนวโน้มนี้อาจจะเกิดในประเทศไทยใน อนาคตก็เป็นได้

นอกจากนั้นสภาพการเรียนพิเศษอย่างบ้าเลือดในสังคมที่เป็นอยู่ปัจจุบันนี้ มิใช่เป็นเพียงการป้อนอาหารให้ถึงปากเท่านั้น หากแต่เป็นการยัดเยียดเสียมากกว่า โอกาสที่จะใครสักคนจะเรียนเพราะอยากเรียนนั้นน้อยมาก ทุกสิ่งทุกอย่างกลายเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำเท่านั้น ทำให้เด็กที่อยู่ในระบบการศึกษาขาด "ฉันทะ" อย่างรุนแรง อันมีผลต่อความกระตือรือร้นในการเรียนรู้วิทยาการต่าง ๆ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระบบการศึกษาแบบได้ขึ้นไปให้ถึงยอดปริมาตร

จากการศึกษาพบว่าค่าใช้จ่ายต่อหัวในระดับอุดมศึกษาสูงมาก ดังนั้นรัฐจะจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้กับทุกคนคงจะทำได้ ฉันจึงคิดว่าการศึกษาในแต่ละระดับก็น่าจะจบสมบูรณ์ในตัวเองมิใช่เป็นทางไปสู่ระดับที่สูงขึ้นเสมือนขั้นบันได แต่ปัจจุบันหลักสูตรการศึกษาที่มีได้เป็นไปเช่นนั้น นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาอาจจะขาดความรู้ที่เหมาะสมในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตนเอง

¹¹ สังคมไทยในศตวรรษใหม่ มุมมองด้านการศึกษาและทรัพยากร มด ศรีนครินทร์ เจริญเมือง, หนังสือเมืองโพธิ์ในปี 2500 นครโพธิ์เมืองโพธิ์, นครโพธิ์นครพนม

¹² ไซเคอโลยี, ชีวิตการศึกษาญี่ปุ่นกับ "ระบบเอโดะ", จอมริบยา อิงทากิยามิ ไชวี่โยะ สถาบันวิจัยภาษาญี่ปุ่นและภาษาเอเชีย

อย่างไรก็ดีค่านิยม ในสังคมไทยก็ยังต้องการเรียนต่อให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงยอด ปริญญาตรี และแม้แต่ในระดับ อาชีวศึกษา ซึ่งมุ่งจะให้ออกไปประกอบอาชีพ เมื่อจบแต่ละระดับแล้วก็ปรากฏว่าส่วนใหญ่ต้องการศึกษาต่อ ขณะนี้อุดมศึกษากำลังเข้าจุดวิกฤตจะเห็นได้ว่าผู้จบมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญมีอัตราเพิ่มขึ้นรวดเร็วมาก ในขณะที่อัตราการรับเข้ามหาวิทยาลัยคงที่ การที่มองว่าทุก ๆ จุดต้องมุ่งเข้าสู่การศึกษาระดับมหาวิทยาลัยนั้น ทำให้เกิดภาวะวิกฤตทางด้านแรงงาน อาจารย์ท่านหนึ่งเคยบอกฉันว่า ปัจจุบันวิศวกรที่จบแล้วก็ต้องการจะเป็นผู้บริหารไม่ได้ต้องการจะเป็นวิศวกร เวลาเรียนต่อจึงไปเรียนสาขาบริหารเสียหมด ในขณะที่คนที่จบ ปวช. ปวส. ก็อยากเป็นวิศวกร จึงมาเรียนต่อสาขาวิศวกรรม ตกลงไม่มีใครอยากเป็นช่าง ปัญหาในบ้านเมืองเราจึงเป็นว่าเราขาดคนที่จะเป็นช่างฝีมือเป็นเพราะว่าทุกคนอยากเลื่อนระดับกันหมด

ความไม่เหมาะสมของนโยบายการศึกษาในปัจจุบัน

ฉันคิดว่าในการศึกษานั้นไม่น่าที่จะบังคับใช้หลักสูตรเหมือนกันทั่วประเทศ การแบ่งใช้หลักสูตรที่เหมาะสมกับคนแต่ละกลุ่มจะทำให้การศึกษาได้ผลมากกว่า คนในต่างจังหวัดไม่ควรจะได้รับการศึกษาแบบที่บังคับให้ต้องเรียนต่อสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ เช่นในปัจจุบัน และน่าจะจัดหลักสูตร ให้เหมาะกับท้องถิ่นและอาชีพที่ประกอบอยู่ด้วย นอกจากนี้ควรมีการเพิ่มสถานที่สอนวิชาชีพ เพราะบางครั้งการทำงานหลายอย่างไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้ในระดับปริญญาเลย

ตัวเลขทางสถิติที่แสดงผลสัมฤทธิ์ของงานด้านการศึกษา ในห้วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ระบบการศึกษาของไทยได้พัฒนาเติบโตใหญ่ขึ้นเป็นลำดับ เป็นการเติบโตด้านปริมาณอย่างเห็นได้ชัด สังคมไทยมีจำนวนเปอร์เซ็นต์คนไม่รู้หนังสือลดลงอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 46.3 ในปี 2490 เหลือเพียงร้อยละ 14.3 ในปี 2523 จำนวนนักเรียน นักศึกษา สถาบันการศึกษา และจำนวนครูอาจารย์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามขณะที่รัฐและสังคมสนใจการเติบโตด้านปริมาณของการศึกษา ประชากรเข้าโรงเรียนมากขึ้นมีการเรียนต่อในชั้นสูงมากขึ้น แต่คุณภาพของการศึกษากลับไม่ค่อยได้รับการกล่าวถึงมากนัก¹¹ เธอคงจะเห็นว่านโยบายการศึกษาของเรามีปัญหา เพราะมุ่งเน้นที่ปริมาณมากกว่าคุณภาพ นอกจากการเน้นปริมาณแล้วระบบการสอนของเรายังมีข้อบกพร่อง ซึ่งผู้เชี่ยวชาญขององค์การยูเนสโกได้ศึกษาปัญหาเหล่านี้และประมวลไว้ในหนังสือ Learning to Be จุดบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญได้ชี้ให้เห็นคือ

1. หลักสูตรในโรงเรียนปัจจุบันให้ความสำคัญในเรื่อง "การรู้หนังสือ" มากจนเกินไป การรู้หนังสือทำให้การเรียนรู้เป็นเรื่องของความจำมากกว่าเป็นการพัฒนาสติปัญญา ทำให้นักเรียนกลายเป็นผู้ขาดความคิดสร้างสรรค์หรือรู้จักวิเคราะห์หาสาเหตุได้ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามเนื่องจากการเรียนการสอนในปัจจุบันเน้นการรู้หนังสือจนเกินไป จึงทำให้นักเรียนกลายเป็นผู้แก้วิชาการ และทฤษฎีแต่ไม่ชำนาญในงานปฏิบัติ รั้งเกียจงานด้านใช้ฝีมือและกำลังกาย ดังนั้น ยิ่งให้การศึกษาแก่เยาวชนมากเท่าไรก็ยิ่งทำให้เยาวชนเห็นห่างจากชีวิตจริงในสังคม

¹¹ สังคมไทยในทศวรรษหน้า มุมมองด้านการศึกษาและสหวิทยาการ ผศ.ดร.ชนินทร์ เจริญเมือง หนังสือเรื่องไทยในปี 2500 อรรถกถาโดยในศตวรรษที่สาม

- มากขึ้นเท่านั้น ยิ่งพัฒนาการศึกษาในชนบทเท่าไรก็ยิ่งดึงดูดเยาวชนจากชนบทให้ไป
อยู่ในเมืองมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งเท่ากับเร่งรัดให้ชนบทขาดกำลังคนที่มีสติปัญญารวดเร็วยิ่งขึ้น
2. บรรยากาศของการเรียนการสอนในปัจจุบัน มักจะสร้างภาพความสัมพันธ์อันไม่พึงประสงค์
ระหว่างครูกับศิษย์ เป็นความสัมพันธ์ที่เห็นว่าครูคือแหล่งของความรู้ นักเรียนจะต้อง
ทำตามอย่างครู นักเรียนที่ขัดแย้งกับครูจะต้องผิดเสมอ บรรยากาศของการเรียนรู้แบบนี้
ย่อมปลูกฝังความคิดและความรู้สึกว่าการศึกษานั้นต้องพึ่งผู้อื่นเสมอไป ตนเองแสวง
หาเองไม่ได้⁴

สภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน

ขณะนี้บ้านเมืองของเรามีการแข่งขันทางเศรษฐกิจสูง คนในวัยทำงานจึงต้องทำงานอย่าง
หนัก และมีเวลาว่างน้อย เมื่อมีเวลาว่างเขาเหล่านั้นจึงเลือกที่จะหาความสุขใส่ตนโดยมุ่งเน้น
ด้านวัตถุเป็นหลัก เธอคงเห็นว่าตอนนี้คนในสังคมกลายเป็นนักวัตถุนิยมไปเสียหมด ถ้าจะดูกัน
ง่าย ๆ ก็จากคำอวยพรปีใหม่ เมื่อก่อนเขาจะอวยพรกันว่าขอให้มีความสุข แต่ปัจจุบันฉันเห็น
นักแสดง และคนอีกหลายๆ อาชีพอวยพรปีใหม่ทางโทรทัศน์ว่าขอให้รวย กลายเป็นว่าคนปัจจุบัน
มองเห็นความสุขว่าเป็นสิ่งเดียวกับเงินทอง

เมื่อกลายเป็นนักวัตถุนิยมแล้ว ก็ส่งผลต่อค่านิยมและการแสดงออกต่างๆ ด้วย จึงทำให้
สังคมปัจจุบันยอมรับพฤติกรรมบางอย่างที่แต่เดิมเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรม สิ่งเหล่านี้ได้แสดงออก
มาทางสื่อต่างๆ ด้วย ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ในสังคมจึงเห็นว่าการศึกษาเป็นไปเพื่อความรวยเพียง
อย่างเดียว และมองว่าการขัดเกลาตนเอง และการทำเพื่อส่วนรวมไม่ใช่หน้าที่ของผู้ที่ได้รับการ
ศึกษา

ขาดที่พึ่งทางจิตใจ

สภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ทำให้ศาสนาสอดความสำคัญลงไปทุกที ผู้คนที่อยู่ในสังคมเอง
ก็ไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน เป็นภาพของความโดดเดี่ยว ปุชนิยมบุคคลในสมัยก่อน อันได้แก่ พ่อแม่
ครูอาจารย์ และสถาบันสงฆ์เสื่อมถอยไป

ทางออกของความหวาดระแวง ความหมดหวัง ต่อสังคมและเพื่อนมนุษย์ ทำให้แนว
โน้มของความคิดที่ว่าใครจะเป็นอย่างไรก็ช่างขอให้ฉันได้อยู่อย่างมีความสุขที่สุดก็พอแล้วเพิ่มมาก
ขึ้น นิสิตนักศึกษาหลายคนแทนที่ความว่างเปล่า โดดเดี่ยว เหงา จากการขาดความ
อบอุ่นของพ่อแม่ด้วยการใช้เงินซื้อทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่แปลกที่เขาประพฤติเช่นนั้น ถ้าเราคิดว่า
เยาวชนเหล่านี้คือภาพจำลองของพ่อแม่ของเขา มันเป็นการชดเชยอะไรบางอย่างที่หาย
ไปจากจิตวิญญาณ ความรักและความอบอุ่นที่หาได้ยากเต็มที

เคยมีอาจารย์ท่านหนึ่งบอกฉันว่า ถ้าหากจะเป็นคนเช่นไรก็ให้หาทางรู้จักคนแบบนั้น
เอาไว้ หาทางพูดคุย เรียนรู้แนวคิด และวิถีทางดำเนินชีวิตของเขาไว้ แต่ที่ฉันประสบในชีวิต

⁴ พุทธิชัย กงสังเกตุ เรื่องการศึกษาเพื่อมวลชน เอกสารประกอบการสัมมนา หัวข้อ ปัญหาของการศึกษาในปัจจุบันของไทย

ปัจจุบันก็คือ การหาต้นแบบที่จะเคารพเชื่อถือได้อย่างสนิทใจนั้นยากเย็น หลายคนเริ่มคิดว่า คนดีเช่นนั้นคงไม่มีอยู่แล้วในโลกนี้ ตัวฉันเองก็มีต้นแบบซึ่งฉันเชื่อได้แน่ว่าเป็นผู้ประเสริฐสุดจริง นั่นคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา แต่โอกาสที่ฉันจะได้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทช่างยากยิ่งนักฉันจึงมีโอกาสศึกษาแนวคิดและพระราชดำริของพระองค์ท่านจากหนังสือ และสื่อต่างๆ เท่านั้น ฉันอยากจะเรียกร้องให้คนที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสื่อต่าง ๆ หันมาส่งเสริมในความดีงามกันบ้าง ทุกวันนี้มีแต่ข่าวที่ชวนให้สังเวชใจ ไม่ว่าจะเป็นการ ฆ่า ช่มชู้ จี้ ปล้น สื่อมวลชนเสนอเรื่องราวของอาชญากรเหล่านั้นอย่างละเอียดจนมีคน พยายามจะเลียนแบบ แต่คนที่เป็นคนดีมีความสามารถมีความมานะพยายามกลับไม่มีการนำชีวประวัติของท่านเหล่านั้นมาเผยแพร่ อันนี้ต้องยกให้เป็นความดีของญี่ปุ่น ซึ่งผลิตชีวประวัติ ของบุคคลดีเด่นในชาติของเขาออกมาเป็นการดูที่อ่านง่าย เช่น สอนดา , โคโนซูกะ มัตสึชิตะ (เจ้าของบริษัท เนชั่นแนล)

การคาดหวังของสังคมต่อผู้ที่ได้รับศึกษา

สิ่งหนึ่งที่ฉันอยากรู้ คือ สังคมได้คาดหวังสิ่งใดจาก นักเรียน นักศึกษา ในขณะที่กำลังเรียนอยู่บ้าง ปัจจุบันนี้บุคคลที่ใกล้ตัวฉันอันได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้องมักจะบอกว่าหน้าที่อันสำคัญของฉันคือ การเรียนหนังสือให้ดีที่สุด จบให้ได้ภายใน 4 ปี ตามหลักสูตร การทำกิจกรรมเป็นส่วนเสริมเท่านั้น และยังการเข้ามามีส่วนร่วมในด้านการเมืองยิ่งไม่มีใครแสดงออกว่าสนับสนุนเลย ภาพของนิสิตนักศึกษาสมัย 14 ตุลา และ 6 ตุลา สำหรับฉันมันเลือนรางเกินกว่าที่จะเข้าใจว่า เขาเหล่านั้นรู้สึกอย่างไรจึงได้ปฏิบัติเช่นนั้น คล้าย ๆ กับว่าผู้ใหญ่ในปัจจุบันไม่ได้ต้องการให้ นิสิตนักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านั้นแล้ว

การจำกัดบทบาทของนักศึกษา ในการเข้ามามีส่วน ในการรับรู้และแก้ไขปัญหาของสังคมจะยิ่งเป็นการซ้ำเติมปัญหาการขาดแคลน "ปัญญาชน" ที่แท้จริงหรือไม่ และการพยายามสร้างนักศึกษาให้เป็นกลุ่มคนที่ว่านอนสอนง่าย อยู่ในกรอบและกฎเกณฑ์ของสังคม กลับจะยิ่งเป็นการทำให้สังคมได้รับ "บัณฑิต" ชนิดไหน (บัณฑิตที่เป็น "ปริญญานิพนธ์" มากกว่า "ปัญญาชน" หรือไม่) และวิถีทางเช่นนี้จะมีส่วนประโยชน์หรือมี โทษอย่างไรต่อการพัฒนาและความก้าวหน้าของสังคมไทย...¹⁵

บางทีฉันคิดว่านักศึกษายุคก่อน ได้รับการยอมรับและคาดหวังจากสังคมว่าเขาจะเป็นผู้เข้ามาเปลี่ยนแปลงสังคม เป็นนักปราชญ์ แต่นักศึกษาในปัจจุบันไม่มีใครคาดหวังสิ่งเหล่านี้จากเขา จึงทำให้เขาไม่ตื่นตัวในการที่จะแสดงบทบาทนั้น

บรรยากาศในการศึกษา

¹⁵ - จัดตอนมาจาก "การเสื่อมหลังพฤษภาทมิฬของวงการศึกษานักศึกษา" โดย ดร.อรรถ ธีรงศ์ ณ จิตตมณเฑียรรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การศึกษาสมัยก่อนมุ่งเน้นที่จะผลิตคนที่ทั้งดีและเก่ง แต่การเป็นคนเก่งนั้นง่ายต่อการวัด แต่สิ่งที่เราเรียกว่าความดีไม่สามารถหามาตรการใดมาวัดได้ สังคมจึงมุ่งเน้นที่จะสร้างคนเก่งมากกว่าคนดี บางครั้งการเรียนในมหาวิทยาลัยทำให้ฉันทะเหว เพราะขาดคนที่อบรมศีลธรรม ฉันทักจะดีใจเสมอที่มีอาจารย์สักคนสอนอะไรที่มากกว่าวิชาการในห้องเรียน ตอนนี้ฉันอยู่ปี 4 ฉันทอยากรู้ว่าฉันควรประพฤติตัวอย่างไรในสังคมมากกว่าการเรียนวิชาการอย่างเดียว เพราะเรื่องวิชาการนั้นฉันอาจจะหาอ่านเพิ่มเติมเองได้ แต่ประสบการณ์ถ้าผู้ใหญ่ไม่เล่า ไม่สอน ฉันจะหาได้จากที่ใด

นอกจากนั้นบรรยากาศของสถานศึกษาก็จำเป็นต้องพัฒนานิสิต ดังที่มีผู้กล่าวไว้ว่า "การที่จะพัฒนานิสิตนั้นจำเป็นต้องพัฒนาสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปด้วย สิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัยมีหลายระดับตั้งแต่สถาบัน คณะ และภาควิชาไปตามลำดับ... ถ้ามหาวิทยาลัยต้องการนิสิตประเภทใด ก็ย่อมต้องจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นเครื่องล้อมเกลาพฤติกรรมของนิสิตนักศึกษาให้เป็นเช่นนั้นด้วย"¹⁴ ดังนั้นการสร้างภาวะแวดล้อมก็อาจเป็นสิ่งที่ทำให้การศึกษาสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้

ภาวะแวดล้อมในมหาวิทยาลัยอาจแบ่งได้เป็นหลายประเภท George C. Stern (Walsh, 1973 : 116-117) ได้แบ่งภาวะแวดล้อมในมหาวิทยาลัยออกเป็น 11 ประเภท ได้แก่ ภาวะแวดล้อมที่มีสิ่งเร้าในแง่ให้แรงตลใจ, ภาวะแวดล้อมที่มีสิ่งเร้าในทางสติปัญญา, ภาวะแวดล้อมที่มีสิ่งเร้าในแง่ส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ, ภาวะแวดล้อมที่มีสิ่งเร้าในแง่การรักษาศักดิ์ศรีของนิสิตในมหาวิทยาลัย, เป็นต้น การสร้างภาวะแวดล้อมนี้ต้องคำนึงถึงลักษณะของนิสิตด้วย โดยนิสิตในมหาวิทยาลัยนั้นก็มียหลายประเภท อาจแบ่งได้ดังนี้¹⁵ พวกนักวิชาการ, พวกแสวงหาสิ่งที่มีความหมายเฉพาะต่อชีวิตของตน, พวกนักกิจกรรม, พวกตั้งใจศึกษาอบรมเพื่อการประกอบอาชีพ

นอกจากการสร้างภาวะแวดล้อมที่ดีแล้ว ฉันทคิดว่าควรกระตุ้นให้นักศึกษาสนใจความเป็นไปของสังคมคือเปิดโอกาสให้เขาเข้าไปรับรู้ สัมผัสสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมจริง มีแนวคิดหนึ่งซึ่งเกิดในประเทศสหรัฐอเมริกา ว่ามหาวิทยาลัยต่างๆ ควรจะจัดหน่วยกองกำลังเฉพาะกิจที่เกี่ยวกับเรื่องในเมือง ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนนักศึกษา คณาจารย์ คณะกรรมการสภามหาวิทยาลัย และฝ่ายบริหาร ร่วมกับผู้แทนจากบริเวณชุมชนใกล้เคียงมหาวิทยาลัย เพื่อทำการพัฒนาสังคมเมืองรอบๆมหาวิทยาลัย และมีการย้ำว่าทรัพยากรที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่มหาวิทยาลัยมีอยู่พร้อมคือนักศึกษาที่มีความตั้งใจที่จะร่วมในกิจกรรม โดยมีคำกล่าวว่ในปัจจุบัน "พวกนักศึกษาต้องการหาทางออกของอุดมการณ์ของตน นักศึกษามีความปรารถนาอันมีอาจยิ่งได้ ในอันที่จะฟื้นฟูปรับปรุงสังคม เขามีบทบาทที่จะแสดง"¹⁶

¹⁴ กานบพิลาภกิจจานุสิต ศึกษาศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ธรรมสาร, ๒๕๒๕

¹⁵ งานวิจัยของวอลซ์ (Walsh, 1973 : 41-43)

¹⁶ จอห์น คาร์ลเนอริ อธิการบดีมหาวิทยาลัยบราวน์ มหาวิทยาลัยบราวน์, ๑๓ ๑๙๖๖ มหาวิทยาลัยบราวน์, ๑๖๖ หน้า, ๑๙ ๑๙๖๖

ตัวอย่างของการสัมผัสความเป็นจริงของสังคมแล้วทำให้บัณฑิตนักศึกษาค้นตัว ก็คือ "ใน
 ระยะเวลาหลัง 14 ตุลาคม 2516 นั้นมีการเปลี่ยนแปลงจากหน้ามือเป็นหลังมือ นิสิตนักศึกษา
 เคยแต่สนใจกิจกรรมภายในของมหาวิทยาลัย กลับไปสนใจเหตุการณ์ภายนอก ใครที่สอนหนังสือ
 ในระยะนั้นจะเห็นได้ชัดว่ามีการเปลี่ยนแปลงซึ่งเราไม่คิดว่าจะมีเกิดขึ้นในเมืองไทย นิสิตนักศึกษา
 ซึ่งเคยสนใจกิจกรรมภายใน ได้ไปพบเห็นความทุกข์ยากจนของประชาชน การอุทกริ่งแก็ดต่าง ๆ
 นักศึกษาเห็นว่าเป็นสิ่งที่ต้องมีการแก้ไข และการที่นักศึกษาได้เรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญและ
 ประชาธิปไตย จึงถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของตนเองที่จะต้องทำประเทศชาติ ให้เป็นประชาธิปไตย
 ให้ดี"¹²

ปัญหาที่ฉันได้หยิบยกขึ้นมาเน้นคงไม่ใช่ทั้งหมดของสิ่งที่เกิดขึ้น ในความเป็นจริงก็คือ
 มีคนจำนวนไม่น้อยเลยที่หวังจะเฟื่องฟู จึงมุ่งมาศึกษา หวังเพียงปริญญา และเอาตัวรอด
 เท่านั้น แต่ก็ยังมีใช้ทั้งหมดทุกคน สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นแนวโน้ม ทศนคติ และค่านิยมของสังคม
 ซึ่งถ้าหากจะแก้ไขก็อาจจะต้องใช้เวลาอยู่บ้าง ทั้งยังต้องการความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่าย
 อย่างที่ฉันบอกแล้วว่าน่าจะถือว่าเป็นภารกิจของผู้ที่ได้รับการศึกษาแล้วทุกคนในการที่จะสร้าง
 ทศนคติเกี่ยวกับการศึกษาที่ถูกต้อง

สำหรับตัวฉันแล้ว การศึกษาที่ได้รับ รวมทั้งระยะเวลา 4 ปีในมหาวิทยาลัย ได้ให้อะไร
 กับฉันมากมาย สร้างแนวคิดและทศนคติที่ถูกต้องให้กับฉัน แม้ว่าตอนนี้ "ฉันยังคงเขวาร์
 ยังเขลาและทิ้งอยู่" แต่ฉันก็รู้ว่าฉันต้องการอะไร สามารถแสวงหาได้จากที่ใดบ้าง ฉันยินดี
 ที่ฉันยังเขลาอยู่ เพราะนั่นทำให้ฉันไม่ประมาทในการศึกษา แม้หนทางที่ฉันต้องก้าวเดินยังอีก
 ยาวไกล มีภาระหน้าที่มากมาย แต่ฉันภูมิใจว่าการมีใบปริญญาบัตรของฉันคือการมีเกียรติ
 "เกียรติภูมิจุฬา คือเกียรติแห่งการรับใช้ประชาชน"

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

น.ส.วรรณวิสาข์ สุศุภอรรรถ

ID 8619767 ชั้นปีที่ 4

คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ

¹² ศาสนาและวัฒนธรรม ของ รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย 4 ก.ย. 2525 จากหนังสือ สดุดและประเพณีของสถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 4

เพียงหวังจะเฟื่องฟู ฤาจึงมุ่งมาศึกษา

เพียงเพื่อปริญญา เอาตัวรอดเท่านั้นฤา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นางสาวภัทรา วงศ์รักษ์
คณะรัฐศาสตร์
ห้อง ๑๐๕ อาคารตะวันงาย ๒
ช.ประสาทสิน ถ.สุขาภิบาล ๑
บึงกุ่ม กทม.๑๐๒๔๐

เพียงหวังจะเฟื่องฟู ฤาจึงมุ่งมาศึกษา

เพียงเพื่อปริญญา เอาตัวรอดเท่านั้นฤา

คำถามนี้คงจะไม่เกิดขึ้น หากนิสิตนักศึกษาทั้งปวงที่กำลังศึกษาอยู่ และบัณฑิตที่จบการศึกษาไปแล้ว ได้ปฏิบัติตนและปฏิบัติงานเป็นประโยชน์แก่สังคมตามสมควร คำถามนี้เกิดขึ้นเมื่อผู้ด้อยโอกาสในสังคมถูกทอดทิ้ง มีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย สังคมขาดผู้นำในการแก้ปัญหา เพื่อความเป็นอยู่สุขของปวงชน และพัฒนาสังคมให้เจริญรุ่งเรือง ในขณะที่ผู้ได้รับการศึกษา ใช้ความรู้ประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิต “เอาตัวรอด” ได้ รอดจากความอดอยากยากจน รอดจากปัญหาพื้นฐานของชีวิต ยิ่งกว่านั้นยังสามารถแสวงหาทรัพย์สิ้นศฤงคารส่วนเกินความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตมาครอบครองมากขึ้นเรื่อย ๆ การศึกษาทำให้มี “โอกาส” และ “โอกาส” ทำให้ผู้มีการศึกษาก้าวห่างจาก “ผู้ด้อยโอกาส” แม้ผู้มีโอกาสอาจไม่ปรารถนาจะมองข้ามระยะห่างหรือช่องว่างไป “ดูแล” ผู้ด้อยโอกาสที่เฝ้าชะเง้อมองด้วยความใฝ่ฝันที่จะมีโอกาส เช่นนั้นบ้าง แต่เพราะเป็นมนุษย์ที่เป็นสมาชิกในสังคมเดียวกัน ย่อมได้รับผลกระทบจากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และต้องรับชะตากรรมร่วมกัน ประกอบกับผู้มีโอกาสบางคนเกิดจิตสำนึกอันทนไม่ได้ต่อความกรุณา คำตอบสำหรับคำถามที่ว่า

เพียงหวังจะเฟื่องฟู ฤาจึงมุ่งมาศึกษา

เพียงเพื่อปริญญา เอาตัวรอดเท่านั้นฤา

จึงเป็น...

แต่ควรสหายคิด

และตั้งจิตร่วมยึดถือ

รับใช้ประชาคือ

ปลายทางเราที่เล่าเรียน

เนื่องจากคำตอบนี้เป็นคำตอบของผู้มีโอกาสเพียงบางคน และเป็นคำตอบที่ผู้ด้อยโอกาสคาดหวัง สังคมจึงต้องจัดการศึกษา ที่มีประสิทธิภาพในการผลิตมนุษย์ที่มีจิตสำนึก “รับใช้ประชา” ให้มากขึ้น

ทำไมจึงต้องเรียนหนังสือ

ก่อนการจัดการศึกษาระบบโรงเรียน (Formal Education) ในรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วัดกับวังได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่เยาวชนไทยในลักษณะการศึกษานอกโรงเรียน (Non-formal Education) อยู่แล้ว แต่ตามสภาพของสังคมสมัยก่อนการรับอารยธรรมตะวันตก ผู้ที่มีโอกาสส่งบุตรหลานไปเรียนในวัดหรือในวัง ก็มีแต่ “เจ้า” กับ “นาย” เป็นส่วนใหญ่ และมีแต่เด็กชายเท่านั้นที่เข้าไปเรียนในวัดได้ กระนั้นก็ได้หมายความว่าไพร่ฟ้าชาวสยามจะมีได้รับการศึกษา การศึกษาแบบไทย ๆ ถ้าจะเรียกเป็นภาษาวิชาการก็จัดว่าเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) มีการถ่ายทอดความรู้กันในวงศ์ตระกูล ฝึกวิชาชีพตามบรรพบุรุษ ครอบครัวใดมีความชำนาญพิเศษในศิลปศาสตร์แขนงใดเป็นที่เลื่องลือ ก็จะมีผู้มอบตัวเป็นศิษย์ การศึกษาเช่นนี้เรียกกันในปัจจุบันว่ากลุ่มสนใจ

การศึกษาแบบเดิมที่กล่าวมานั้น เพียงพอที่จะทำให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และทำงานเลี้ยงชีวิตได้โดยไม่ขัดสน แต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไป มนุษย์จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ จำเป็นต้องเรียนรู้เพิ่มเติม ความมุ่งหมายของการศึกษามีได้อยู่ที่เพียงเพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเล็ก ๆ ที่คุ้นเคยใกล้ชิดกัน และประกอบอาชีพที่เคยทำกันมาในครอบครัวหรือในท้องถิ่นเท่านั้น ความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเกิดขึ้นเมื่อเห็นวิถีชีวิตที่แตกต่าง เมื่อชาวตะวันตกเข้ามาอยู่อาศัยในสยามประเทศมากขึ้นพร้อมกับนำวัฒนธรรมของเขาติดตัวมาด้วย รวมทั้งชาวสยามได้ไปศึกษาศิลปวิทยา-

การในดินแดนตะวันตกนั้น และได้พบ ได้เห็น ได้ใช้ชีวิต ตามแบบอย่างชีวิต
ความเป็นอยู่อีกอย่างหนึ่งนั้นด้วย เนื่องจากมีความแตกต่าง จึงมีการเปรียบ
เทียบว่าสิ่งใดดีกว่า ควรกว่า เหมาะสมกว่า มีประโยชน์กว่า หากมีสติปัญญา
รอบคอบโดยปราศจากอคติ ก็จะสามารถพิจารณาเห็นความจริงแท้ของสรรพ
สิ่งว่า ไม่มีสิ่งใดดี หรือ ไม่ดี แต่อย่างเดียว และสามารถใช้ปัญญาอันสุขุมลุ่ม
ลึกเลือกแต่สิ่งที่มีประโยชน์เหมาะสมมากกว่า พร้อม ๆ กับยอมรับผลเสียบาง
ประการอันเนื่องมาจากสิ่งที่ตนได้เลือกแล้ว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูปบ้านเมืองสยามใน
ทุก ๆ ด้านก็จริง แต่มิได้ทรงยกเลิกวัฒนธรรมเดิมอย่างถอนรากถอนโคน ดัง
จะเห็นได้จากพระราชดำรัสในพระราชพิธีเปิดรัฐมนตรีสภาคราวหนึ่งว่า

“เราไม่ควรจะเปลี่ยนแปลงที่จะจัดการแก้ไขธรรมเนียมที่มีอยู่ทุกวันนี้
ให้ใหม่ไปหมดสิ้นทีเดียว แต่ไม่ควรที่จะลบล้างเอาอย่างทำตามธรรมเนียมที่
มีในที่อื่น หากว่าเราจะต้องค่อย ๆ ทำการให้ดีขึ้นโดยลำดับในการที่เป็นสิ่ง
ต้องการจะจัดให้ดีแล้ว และเลิกถอนแต่สิ่งที่เห็นเป็นแน่แท้ว่าไม่ดี ถ้าเป็นของ
ใช้ไม่ได้แล้วเท่านั้น ทุก ๆ เมืองอื่น ๆ และในเมืองนี้เป็นสำคัญทั้งสิ้น ย่อมมี
ธรรมเนียมหลายอย่าง ซึ่งเป็นที่จะต้องนับถือกัน ไม่ใช่เพราะว่าเป็นธรรมเนียม
เก่าแก่มาแต่โบราณเสมอเหมือนกับอายุของประเทศนี้โดยเฉพาะ หากเพราะว่า
เป็นธรรมเนียมที่สนิทแน่นแฟ้นแก่น้ำใจและความเชื่อมั่นของอาณาประชาราชน
และเพราะว่าถ้าจะเลิกถอนธรรมเนียมเช่นนี้เสีย ก็จะไม่เป็นแต่เพียงที่จะเป็นภัย
เกิดขึ้นแก่บ้านเมืองที่ตั้งอยู่ได้อย่างเดียว หากจะกระทำให้อาณาประชาราษฎร์
ไม่เป็นผาสุกด้วย”

การที่พระองค์ทรงเตรียมบุคลากรสำหรับการพัฒนาประเทศโดยทรงส่งให้ไปศึกษาในต่างประเทศนั้น เป็นการไปศึกษาหาความรู้ที่ไม่มีในประเทศ แต่เมื่อนำความรู้นั้นมาใช้ในประเทศจะต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม ในเรื่องนี้ทรงมีพระบรมราโชวาทดังนี้

“การเล่าเรียนเพื่อจะให้ผลแก่ประโยชน์การงานทั้งปวงในเมืองเรา นี้ไม่สำคัญแก่ผู้ที่ไม่ไปเรียนประเทศยุโรปนั้นเลย เพราะเหตุว่า การเล่าเรียนของเจ้าในเมืองต่างประเทศนั้น บางทีมากเกินไปกว่าความต้องการ หรือไม่ตรงต่อความต้องการในเมืองเรา... เรามิได้มาเรียนจะเป็นฝรั่ง เราเรียนเพื่อจะเป็นคนไทยที่มีความรู้เสมอด้วยฝรั่ง เมืองเราเวลานี้ต้องการคนที่มีความรู้ที่จะรับราชการในหน้าที่ต่าง ๆ และประกอบกิจการต่าง ๆ ทั่วไปเป็นอันมาก เพื่อจะให้การปกครองบ้านเมืองและผลสำเร็จแท้จริง และให้ชาติเราเจริญด้วยทรัพย์สมบัติ ”

และนี่คือคำตอบของจุดมุ่งหมายที่เรียนหนังสือ นอกจากจะทำงานราชการหรือประกอบอาชีพอื่นเลี้ยงตัวได้แล้ว ผู้ได้รับการศึกษายังเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติบ้านเมืองต่อไปอีกด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรง “มุ่งมาดตั้งใจที่จะจัดการเล่าเรียนทั่วไปทั้งบ้านทั้งเมือง ให้เป็นการรุ่งเรืองเจริญขึ้นโดยเร็ว” ในขณะที่ทรงส่งเสริมการศึกษาวิชาความรู้ทางโลกนั้น ก็ทรงกำกับให้เอาใจใส่ในการสอนศาสนาด้วย ทั้งนี้ทรงเกรงว่า “เด็กชั้นหลังจะเหินห่างจากศาสนา จนเลยเป็นคนไม่มีธรรมในใจมากขึ้น”

หากการจัดการศึกษาเป็นไปตามพระราชดำริ บ้านเมืองก็จะได้คนดีที่มีความรู้ความสามารถเป็นกำลังสำคัญ

หน้าที่ของปัญญาชนต่อสังคม

บุคคลทุกคนมีหน้าที่เสมอกันบางประการที่กฎหมายกำหนดให้ปฏิบัติ แต่กฎหมายไม่อาจกำหนดได้ว่า ผู้ที่มีโอกาสได้รับการศึกษามากกว่าผู้อื่น ต้องมีหน้าที่พิเศษจากผู้อื่นอย่างไรบ้าง จึงเป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษาที่จะต้องอบรมบ่มนิสัยหรือปลูกฝังผู้ที่ผ่านเข้ามาในระบบการศึกษา ให้เกิดจิตสำนึกในหน้าที่ต่อสังคม

หากได้อ่านพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งในลักษณะที่เป็นพระราชดำรัสและพระราชหัตถเลขา จะพบว่า พระองค์ทรงสอนให้พระราชโอรส พระอนุชา และข้าราชการให้ตระหนักในหน้าที่ต่อบ้านเมืองและประชาชนอยู่เสมอ เช่น ตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขา พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอ ๔ พระองค์ คือ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวรมโนดม พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิระประวิตรเดช ความว่า “จงอุตสาหะเล่าเรียนด้วยความเพียรอย่างยิ่ง เพื่อจะได้มีโอกาสที่จะทำการให้เป็นคุณแก่บ้านเมืองของตัว แลโลกที่ตัวได้เกิดมา ถ้าจะถือว่า เกิดมาเป็นเจ้านายแล้วนิ่ง ๆ อยู่จนตลอดชีวิตก็เป็นสบาย ดังนั้นจะไม่ผิดอะไรกับสัตว์ดิรัจฉาน...”

จากประวัติการศึกษาของไทย จะเห็นว่า “เจ้านาย” เป็นผู้เห็นความสำคัญของการศึกษา และขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องไปถึงความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม เนื่องจากผู้ได้รับการศึกษาแบบใหม่นี้ ได้กลายเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน ใน พ.ศ.๒๔๗๕ ชาวบ้านทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวนชนบทหาได้เข้าใจอุดมคติของการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงไม่ ทั้งไม่ทราบ

สิทธิหน้าที่ของตนต่อบ้านเมืองในระบอบประชาธิปไตยด้วย กิจกรรมทางการเมืองจึงดำเนินไปตามความเห็นของคณะบุคคลบางกลุ่มเท่านั้น เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวตัดสินพระทัยสละราชสมบัติ ด้วยทรงเห็นว่า อำนาจการปกครองมิได้ตกอยู่ในมือของประชาชนอย่างแท้จริง

แม้ปัจจุบัน ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการบริหารปกครองบ้านเมืองมากขึ้น แต่ก็เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า “ปัญญาชน” อันหมายถึงผู้ได้รับการศึกษา เป็นผู้มืบทบพาทนาในสังคม การขัดขวางการสืบทอดอำนาจเผด็จการทหารในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ก็ดี ในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ ก็ดี ล้วนเป็นผลงานของ “ปัญญาชน” ในกรุงเทพฯ เป็นหลัก

นอกจากบทบาททางการเมืองแล้ว คนที่ได้ร่ำเรียนมามากจนได้ชื่อว่าปัญญาชน คือ คนมีปัญญาจำนวนไม่น้อย ได้ริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยเยียวยาบาดแผลของสังคมที่เกิดจากสาเหตุหลายประการ แต่ที่น่าเสร้านใจก็คือ บาดแผลที่เกิดจากน้ำมือของปัญญาชนคนเก่งที่ไม่ดี ซึ่งมีจำนวนมากกว่าคนที่ทั้งเก่งและดี ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้ทรงปรารภว่า “บ้านเมืองของเรามีคนเก่งมาก แต่คนที่เป็นทั้งคนเก่งและคนดีหาได้ค่อนข้างยาก” ผู้รู้่น้อยที่เดือดร้อนจากการกระทำของคนเก่งที่ไม่ดี เป็นภาระของคนทั้งเก่งทั้งดี ดังเช่น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งทรงเล่าถึงพระราชภารกิจของพระองค์ ในคราวตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปในการเสด็จประพาสจังหวัดต่าง ๆ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๔-๒๕๑๕ ว่า “มีหน้าที่คอยซักถามเรื่องราวจากผู้ที่มารับเสด็จ เพื่อเป็นข้อมูลในการช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อนด้วยกรณีต่าง ๆ เช่น เรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย ... แม้แต่เรื่องคดีความหรือความทุกข์ของผู้รู้่น้อยที่ถูกผู้รู้่มากกว่าหลอกลวง หรือถูกบีบบังคับโดยไม่มีทางเลือก”

มีปัญญาชนจำนวนไม่น้อยได้อุทิศตนช่วยเหลือผู้ร่น้อยที่ประสบปัญหาต่าง ๆ นานาประการ ทั้งในลักษณะของส่วนตัว และในลักษณะของการรวมกลุ่มเป็นองค์กรเอกชน ทั้งด้วยการกระทำให้เห็นเป็นรูปธรรม และด้วยการให้ความรู้ แต่เมื่อเทียบสัดส่วนกับจำนวนปัญญาชนทั้งหมด ก็นับว่าผู้ที่เสียสละเพื่อสังคมมีจำนวนน้อยมาก หากจะเทียบสัดส่วนผู้ให้ความช่วยเหลือกับผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ ก็จะเห็นปริมาณที่แตกต่างกันมากมายนัก หากยังคงให้ความช่วยเหลือในลักษณะที่กระทำอยู่ในปัจจุบัน เป็นไปไม่ได้เลยที่จะรักษาบาดแผลของสังคมได้ทันทั่วทั้งที่ ปัญญาชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง จึงพยายามแสวงหายุทธวิธีที่จะทำให้ทุกคนพึ่งตนเองได้ เมื่อประชากรส่วนใหญ่ของประเทศพึ่งตนเองได้ การพัฒนาประเทศทุก ๆ ด้านก็จะเป็นผลสำเร็จได้โดยง่าย ในที่นี้ ขอยกตัวอย่างความเห็นของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “มือบมือถือ : ชนชั้นกลางและนักธุรกิจกับพัฒนาการประชาธิปไตย” หน้า ๕๕ ว่า

“ดังนั้นถ้าชนชั้นกลางมุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์ประชาธิปไตยให้ได้ตามที่เขาต้องการแล้ว เขาจะต้องสนับสนุนการพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง เพื่อที่จะเปลี่ยนชนบทที่เต็มไปด้วยระบบอุปถัมภ์และความสัมพันธ์แบบพึ่งพิง ให้กลายเป็นเมืองขนาดเล็กของเกษตรกรชั้นกลาง หรือคนงานที่มีรายได้พอเพียงและมีความเป็น “ปัจเจกชน” ใกล้เคียงกับชนชั้นกลางในเมืองใหญ่”

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดร่วมของปัญญาชนทั้งหลายที่ตระหนักในหน้าที่ของตนต่อสังคม ส่งผลให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) มุ่งเน้นที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และส่งเสริมการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันเองในชุมชน ซึ่งกระทำได้โดยอาศัยการปฏิรูปการศึกษา การวางแผนและดำเนินการปฏิรูปการศึกษา ก็เป็นภารกิจสำคัญที่ทำทหายความสามารถของปัญญาชนอยู่ในเวลานี้

ความเปลี่ยนแปลงทั้งปวงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยดังกล่าวแล้วเป็นผลงานของผู้ที่ได้รับการศึกษา ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า มีบทบาทหลักต่อสังคม ๓ ประการ คือ

๑. เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

๒. ให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในการแก้ปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเด็กและสตรี ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหาสิ่งเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ

๓. เสนอแนวคิดและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปฏิรูปการศึกษา

การสร้างปัญญาชนในอุดมคติ

แม้ว่าการสร้างปัญญาชนจะมีใช้หน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาแต่เพียงลำพัง พื้นฐานการศึกษาในระดับประถมและมัธยม ตลอดจนสภาพสังคมล้วนมีส่วนต่อเติมเสริมแต่ง ให้บัณฑิตที่จบการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษามีลักษณะเช่นที่เห็นและเป็นอยู่ ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นปัญหาและต้องแสวงหาแนวทางผลิตบัณฑิตที่มีคุณสมบัติดีกว่าที่เป็นอยู่ โดยที่สถาบันอุดมศึกษาหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องรับภาระหน้าที่นี้เต็มกำลัง ทั้งยังเป็นที่ยาคาดหวังของสังคมด้วยว่า จะเป็นผู้นำสังคมในการแก้ปัญหาทั้งปวง เนื่องจากสถาบันอุดมศึกษามีบุคลากรระดับปัญญาชนอยู่มากที่สุด แต่สถาบันอุดมศึกษาเองก็มีปัญหาอันเป็นอุปสรรคขวางกั้นมิให้สามารถดำเนินการตามอุดมคติของสังคมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่สามารถผลิตบัณฑิตที่เป็นทั้งคนดีและคนเก่งให้แก่สังคม ทั้งนี้เป็นปัญหาอันเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ แต่จะกล่าวถึงเพียงปัจจัยเดียวที่เห็นว่าสำคัญที่สุด คือ บุคลากรของสถาบันอุดมศึกษาอันมุ่งหมายถึงอาจารย์เป็นสำคัญ เพราะอาจารย์มีบทบาทในด้านการบริหารพัฒนาสถาบันที่ตนสังกัดอยู่ด้วย

ผู้เขียนเคยสนทนากับชาวตะวันตกคนหนึ่ง เกี่ยวกับอาชีพการงานต่าง ๆ เขาถามว่า ทำไม หลาย ๆ คนบอกเขาว่า ไม่ชอบเป็นครู เขาบอกว่าเขาชอบสอนหนังสือ ผู้เขียนตอบตามความเห็นของตนเองว่า การสอนหนังสือนี้ไม่ยาก แต่การพัฒนานักเรียนนี่ยาก แล้วยังต้องช่วยแก้ปัญหาของนักเรียนด้วย เขาถามว่าทำไมต้องแก้ปัญหาให้นักเรียน ทำไมไม่เป็นหน้าที่ของผู้ปกครอง ผู้เขียนอธิบายว่า วัฒนธรรมไทยเป็นอย่างไร ครูกับศิษย์มีความสัมพันธ์กันมากกว่าความสัมพันธ์ตามหน้าที่ในห้องเรียนที่ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ให้ความรู้ อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รับ แต่ทุกวันนี้ กำลังจะเปลี่ยนไปแล้ว

เป็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพความสัมพันธ์ตามหน้าที่ ที่ปราศจากจิตวิญญาณสัมพันธ์ อาจารย์สุรี บุรณชนิด อดีตเลขาธิการสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ ในการสัมมนาทางวิชาการวันสถาปนาทบวงมหาวิทยาลัย เรื่อง “อุดมศึกษากับการพัฒนาประชาธิปไตย” เมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๔ ว่า “ส่วนวิชาความรู้นั้น ดิฉันไม่ขี้ใจเพราะว่าครูบาอาจารย์รุ่นใหม่ให้ค่อนข้างมากมาย แต่ความสนใจกับปัญหาต่าง ๆ ของนักศึกษา นอกเหนือจากบทเรียน เรายังไม่ค่อยคำนึงถึงมากเหมือนครูบาอาจารย์สมัยก่อน”

ตามความเห็นของอาจารย์สุรี บุรณชนิด ซึ่งเป็นห่วงในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา นักศึกษาได้รับความรู้จากอาจารย์มากเพียงพอ แต่สำหรับศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ประเทศไทยยังขาด “สาระทางวิชาการ” และจำเป็นต้องพัฒนาวิชาการอีกมาก ท่านได้เขียนไว้ในหนังสือ “บนเส้นทางชีวิตเล่ม ๑” หน้า ๑๕๘ ว่า “ในสมัยนั้นคณาจารย์มีน้อยกว่าสมัยนี้ แต่ดูหนักแน่น และศักดิ์สิทธิ์กว่า ... จะมีความรู้สึกถึงบรรยากาศแห่งปัญญาบารมี ความศักดิ์สิทธิ์ทางวิชาการและพลังทางจริยธรรม”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ชัย อรรถจักร ได้กล่าวในการประชุมวิชาการระดับชาติเรื่อง “การอุดมศึกษากับการพัฒนาประเทศ : การประเมินเชิงวิเคราะห์และการเสนอทิศทางใหม่” เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๒๘ ว่า ปัญหาคุณภาพทางวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาไทยมีสาเหตุมาจาก “การขาดรากฐานของพลังความรู้ที่มั่นคง เป็นตัวของตัวเอง” เหตุที่ไม่เป็นตัวของตัวเองก็เพราะจัดการศึกษาตามอย่างฝรั่ง โดยไม่ได้เรียนรู้ให้ลึกซึ่งถึงรากฐานความรู้ และไม่อาจประยุกต์ใช้ความรู้ให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย กล่าวคือ ได้ความรู้เพียงขั้นสุดมยปัญญา ฟังมาอ่านมาเท่าไร ก็รู้เท่านั้น ไม่ได้เกิดความรู้ความคิดอะไรใหม่ ซึ่งศัพท์ศาสนาท่านเรียกว่า จินตามยปัญญา ทั้งไม่อาจพัฒนาความรู้ความคิดให้เจริญถึงขั้นภาวนามยปัญญาได้

การพัฒนาปัญญา ๓ ขั้นตามหลักพุทธศาสนาหาได้จำกัดสำหรับชนชาติอื่นที่ไม่ใช่คนไทยไม่ คนไทยก็มีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองและได้รับการพัฒนาได้ไม่น้อยหน้าอารยชนเหล่านี้ เพียงแต่ว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา สถาบันการศึกษาและสังคมไทยลงทุนพัฒนามนุษย์ในฐานะทรัพยากรประเภทหนึ่ง ที่เป็นปัจจัยสำหรับการดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง มิได้พัฒนามนุษย์ในฐานะสิ่งมีชีวิตที่มีสติปัญญา นักวิชาการผู้คลุกคลีอยู่ในสถาบันอุดมศึกษา เช่นศาสตราจารย์ นายแพทย์ จรัส สุวรรณเวลา เป็นผู้ที่ตระหนักถึงปัญหา นี้ ท่านจึงได้กล่าวในการประชุมวิชาการระดับชาติเรื่อง “การอุดมศึกษากับการพัฒนาประเทศ” ว่า “การพัฒนาที่เราขาดก็คือการพัฒนาทางปัญญา ขาดการสนับสนุนการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ขาดการถนอมความรู้ให้ปราณีตขึ้น จะเห็นได้ว่า เราหยุดอยู่แต่การลอก เหนือจากการลอกแม้ว่าจะเลือกที่จะลอกอย่างไร ก็ยังไม่มี เมื่อเป็นอย่างนี้ทำให้เกิดปัญหา”

เท่าที่กล่าวถึงปัญหาของสถาบันอุดมศึกษา อันเนื่องมาจากคุณสมบัติของอาจารย์ ๓ ประการที่ยังรอการพัฒนา คือ ความสัมพันธ์กับนักศึกษา ความรู้ทางวิชาการ และความรู้จักคิดหรือคิดเป็น ก็นับว่าเป็นปัญหาสำคัญที่แก้ไขได้ยากมาก แต่หากแก้ไขได้ ก็จะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างปัญญาชน ผู้เป็นกำลังในการพัฒนาประเทศในทุกด้านได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาความคิด ซึ่งผู้เขียนตั้งใจให้หมายรวมไปถึงการพัฒนาจริยธรรมด้วย เพราะเหตุใดจึงรวมการพัฒนาจริยธรรมไว้ในการพัฒนาความคิด เพราะผู้เขียนมีความเห็นคล้ายตามทฤษฎีของนักจิตวิทยาผู้หนึ่งคือ โคลเบอร์ก ที่ว่าพัฒนาการของจริยธรรมเป็นผลของการสังเกตและการคิดไตร่ตรองของบุคคล ผู้ที่ไม่ชอบสังเกตหรือไม่ชอบคิดไตร่ตรอง จึงไม่เกิดพัฒนาการทางจริยธรรม แม้พัฒนาการทางปัญญาได้เข้าสู่ขั้นสูงแล้วก็ตาม

การสร้างปัญญาชนในอุดมคติ คือ ปัญญาชนที่เป็นทั้งคนเก่งและคนดีในตัวเอง ผู้เขียนมีความเห็นว่า จะกระทำได้ด้วยการสนับสนุนส่งเสริมการเรียนการสอนตลอดจนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถาบันเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนและผู้สอนพัฒนาความคิดไปด้วยกัน

ปฏิรูปการศึกษาเพื่อความอยู่รอดของสังคม

ตามความเห็นของผู้เขียนนอกจากที่ได้กล่าวแล้วว่า การพัฒนาความคิดจะนำไปสู่การพัฒนาจริยธรรม ผู้เขียนยังเชื่อว่า บุคคลที่คิดเป็นจะสามารถปฏิบัติได้เหมาะสมงดงามและเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้นตามลำดับขั้นของการพัฒนา หมายความว่า คิดเป็นและทำได้อย่างที่คิด หรืออย่างน้อยที่สุดก็มีความพยายามอย่างยิ่งที่จะกระทำอย่างที่ดี เมื่อบุคลากรของสถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์ มีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ จึงปฏิบัติตนในฐานะ “ครู” ที่ดีต่อนักศึกษา ขวนขวายใฝ่รู้ และพัฒนาความคิดสติปัญญาของตนอยู่ตลอดเวลา เมื่อ

“ครู” ปฏิบัติหน้าที่ได้ดี เชื่อว่าจะสามารถส่งเสริมให้นักศึกษาผู้เป็นศิษย์เจริญรอยตามในทางที่เป็นกุศลนำชื่นชมเช่นนั้นด้วย มิใช่เจริญรอยตามในทางอกุศล เส่ร้ายมองดั่งปัจจุบัน

ตามสภาพที่ปรากฏในปัจจุบัน สถาบันอุดมศึกษาไม่อาจเป็นที่พึ่งที่แท้จริงของสังคม เนื่องจากสถาบันอุดมศึกษาเองก็ยังไม่พึ่งตนเองไม่ได้ การดำเนินงานของแต่ละสถาบันมุ่งไปที่ “การเอาตัวรอด” เป็นอันดับแรก บุคลากรของสถาบันก็ทำงานเพียงแค่พอรอดตัวไปวัน ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะระบบบริหารไม่เอื้ออำนวยให้เกิดการสร้างสรรคพัฒนา บุคคลสำคัญที่จะแก้ไขระบบบริหารได้ก็คือผู้บริหาร แต่ผู้บริหารส่วนใหญ่ไม่มีวิสัยทัศน์และความกล้าหาญพอที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เป็นผลชัดเจน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงและการสร้างสรรคมักจะทำให้เกิดความขัดแย้ง ผู้บริหารส่วนน้อยที่ตั้งใจที่จะสร้างสรรคพัฒนา ก็ต้องเผชิญกับกระแสความขัดแย้ง ดังเช่นที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ชัย อุตถากร (เรื่องเดิม) กล่าวว่

“ผู้บริหารประเภทนี้มีค่อนข้างน้อยในมหาวิทยาลัยไทยปัจจุบัน พวกนี้มุ่งมั่นเหลือเกิน อยากจะแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษามีการพัฒนาและรับใช้สังคมอย่างจริงจังในระยะยาว พวกนี้เป็นผู้บริหารอย่างมากสามเดือน ก็มักจะมีคนไม่ชอบ เกลียดชัง คนที่ไม่เคยเป็นศัตรูมาก่อนก็ไม่อยากมอง ไม่อยากร่วมมือ เพราะการเปลี่ยนแปลงเพื่อสิ่งที่ดีกว่า มักไปกระทบต่อผลประโยชน์ส่วนตัวของคนมหาวิทยาลัยในหน่วยงานดังกล่าว สิ่งที่ดีตามมาคือ คนกลุ่มดังกล่าวก็จะตีรวน และแม้กระทั่งก่อกระแสความกดดัน ไม่ร่วมมือในหลาย ๆ รูปแบบที่ไร้วินัย ไร้ความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่สะอาดและไม่ตรงไปตรงมา”

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างอาจารย์เป็นผลให้การบริหารมหาวิทยาลัย เป็นไปได้โดยยาก แม้เพียงรักษาสถานภาพเดิมก็ตาม ป่วยกล่าวไปไยถึงการ พัฒนาให้เจริญรุ่งเรือง สถานการณ์ในสถาบันอุดมศึกษาปัจจุบันอยู่ในสภาพ ที่ทำให้แทบหมดหวัง ที่จะให้อาจารย์มหาวิทยาลัยเป็น “สมอง” ของสังคม อาจารย์อาวุโสท่านหนึ่งซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีคือดร.อาณัติ อาภาภิรม ถึงกับปรารภ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี ว่า “เห็นความขัดแย้งของอาจารย์ใน มหาวิทยาลัยแล้ว สงสารแทบน้ำตาไหล” ดร.อมเรศ ศิลาอ่อน ก็ได้กล่าวใน รายการเช้าวันนี้ ซึ่งออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ๕ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๔๐ ซึ่งเป็นวันครูว่า หากระบบบริหารยังเป็นอยู่เช่นปัจจุบัน ก็ หมดหวังที่จะพัฒนาการศึกษา ท่านกล่าวว่า ระบบราชการเป็นระบบที่ทำให้ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ฉะนั้นหนทางที่จะทำให้สถาบันอุดมศึกษาอยู่รอดได้อย่างมีศักดิ์ศรี กล่าวคือ สามารถปฏิบัติหน้าที่เป็น “สมอง” ที่มีประสิทธิภาพของสังคมได้ อย่างแท้จริง มีบุคลากรที่มีพัฒนาการทางความคิดอยู่เสมอ และที่สำคัญ สามารถผลิตบัณฑิตที่ “คิดเป็น” จำเป็นต้องปฏิรูประบบบริหารก่อน เพราะ วิธีการทำงานของคนไทยมีลักษณะที่ ดร.สายสุรี จุติกุลกล่าวว่า “ถ้าหัวไม่ กระดิก หางก็ไม่กระดิก” เมื่อผู้นำหรือผู้บริหารเปลี่ยนระบบบริหารให้เป็น ระบบที่บุคลากรในสถาบันมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวิธีการปฏิบัติ ให้เป็นไปตามนโยบาย ได้เป็นผลสำเร็จ การปฏิรูปการศึกษาก็จะเป็นไปได้ตาม แนวทางที่หลายฝ่ายคาดหวังอยู่ในเวลานี้

ประการสำคัญคือการส่งเสริมให้บุคลากรของมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะ อย่างยิ่งอาจารย์ ได้ใช้ “สมอง” อย่างเต็มที่ มิฉะนั้นการปฏิรูปการศึกษาก็จะ ไม่เกิดผลคุ้มค่ากับที่ระดมทรัพยากรกระทำกันอยู่ หรืออาจไม่เกิดประโยชน์ เลยก็ได้ตามความเห็นของศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ซึ่งได้

เขียนไว้ในหนังสือ “ศึกษิตแห่งศตวรรษที่ ๒๑ : แนวคิดปฏิรูปการศึกษาไทย”
หน้า ๗๕ ว่า “การปรับระบบการศึกษาจะไม่มีประโยชน์เลย ถ้าหากครูหรือ
อาจารย์ผู้ให้การศึกษา ยังคงเป็นแบบอย่างแห่งความด้อยพัฒนาทางความคิด”

ประชาชนทั่วไปอาจจะบอกเล่าสถานการณ์การศึกษาในท้องถิ่นของตน
ได้ แต่เสียงประชาชนสำหรับในประเทศไทยยังไม่ดังพอที่จะทำให้ผู้บริหาร
บ้านเมืองสนใจและหันมาเอาใจใส่แก้ไขสถานการณ์ที่เป็นปัญหา จนปัญหา
สะสมเรื้อรังยากที่จะเยียวยา แต่ก็ยังไม่สายเกินไปในเมื่อมีผู้รู้ที่กล้าพูดความ
จริงที่เป็นปัญหาด้วยเสียงอันดังพอที่จะทำให้ผู้คนตื่นตัวและเห็นความจำเป็นที่
จะต้องเร่งหามาตรการแก้ปัญหาโดยด่วน เช่นที่นายอานันท์ ปันยารชุนเคย
กล่าวว่า “มหาวิทยาลัยอันเป็นชุมชนของผู้ทรงความรู้ นั้น แท้ที่จริงแล้วมี
วิญญูณเป็นทาส”

ความเป็นทาสนั้นนอกจากเป็นทาสทางวิชาการที่นำเข้าจากต่างประเทศ
ดังที่กล่าวข้าง上是อันมากแล้วในตอนต้น ยังเป็นทาส “สิ่งเสพติด” อีกหลาย
ประการ ที่สำคัญก็คือนาฬิกา ลาก ยศ สรรเสริญ สุข ใช้ชีวิตให้หมดไป
กับการแสวงหาโลกธรรมเหล่านี้เพื่อตนเอง หรือหากจะเอื้อเพื่อผู้อื่นบ้าง ก็
เฉพาะในครอบครัวและญาติมิตร ไม่มีแม้แต่เศษเสี้ยวของความคิดที่จะแผ่อแผ่
ไปถึง “เพื่อนร่วมชาติ” ผู้ด้อยโอกาสกว่า ผู้ขัดสนขาดแคลนไปเสียทุกสิ่ง แม้
แต่ปัจจัยพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตก็ยากที่จะแสวงหา หากสังคมถูกปล่อย
ให้ดำเนินไปท่ามกลางความแตกต่างระหว่าง “ผู้มีโอกาส” กับ “ผู้ด้อยโอกาส”
แน่นอนที่บ้านเมืองจะไม่รอดพ้นไปจากความหายนะ ด้วยเหตุนี้ ใครต่อใครจึง
เพียรพยายามอย่างยิ่งที่จะปฏิรูปบ้านเมืองในทุก ๆ ด้าน และเป็นที่ยอมรับกัน
ทั่วไปว่า คนเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การปฏิรูปประสบผลสำเร็จ
ต่อเนื่องและยั่งยืน ทั้งนี้ต้องเริ่มพัฒนาคนด้วยการปฏิรูปการศึกษา จัดการ

ศึกษาที่หล่อหลอมผู้เรียนให้ตระหนักถึงความอยู่รอดของสังคมมากกว่าความอยู่รอดของตนเองเพียงลำพัง

น่าจะคาดหวังได้ว่า ผลผลิตของสถาบันการศึกษาภายหลังการปฏิรูปการศึกษา จะไม่ทำให้มีคำถามเกิดขึ้นอีกว่า

เพียงหวังจะเฟื่องฟู	ถาจึงมุ่งมาศึกษา
เพียงเพื่อปริญญา	เอาตัวรอดเท่านั้นฤ

แต่ทุกคนที่ผ่านการศึกษาระดับ ซึ่งน่าจะหมายถึงคนไทยทุกคน เนื่องจากขณะนี้ทุกฝ่ายพยายามอย่างยิ่งที่จะร่วมมือกันเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาให้คนไทยทุกคนได้รับการศึกษา ควรจะทบทวนตนเองอยู่เสมอ ดังเช่นที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี “ผู้ได้ดีมาจากจุฬาฯ” ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า “สำนึกที่ถูกปลูกฝังมา ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับสายธารที่ไหลมาเอื่อยๆ บัดนี้เป็นอย่างไร และฉันได้ก่อกำไรให้แก่สังคม คู่กับที่สังคมลงทุนลงไปหรือเปล่า”

เพื่อรับใช้มวลมหาประชาชน

คนจำนวนมากเข้าใจว่า ตนไม่ได้พึ่งพาอาศัยสิ่งใดจากสังคม เพราะทุกอย่างใช้ “เงิน” แลกมา และด้วยความคิดเช่นนี้เอง จึงผลาญพรำทรัพยากรของโลก จนไม่สามารถสร้างทรัพยากรขึ้นมาทดแทนได้ทัน ทำให้ระบบนิเวศเสียความสมดุล ส่งผลให้เกิดผลเสียแก่สังคมส่วนรวมโดยไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงได้ ฉะนั้น ผู้ที่ใช้ทรัพยากรของโลก มากกว่าผู้อื่น ไม่ว่าจะในรูปแบบลักษณะใดก็ตาม ควรระลึกเสมอว่า นั่นเป็นส่วนที่สังคมเสียสละ หรือ เป็นส่วนที่สังคมลงทุน ซึ่งควรจะได้รับผลตอบแทนกลับคืนเป็นกำไรแก่สังคม

การทำกำไรให้สังคม มิใช่เพียงทำงานตามหน้าที่ในลักษณะที่เรียกว่า “เข้าชามเย็นชาม” แต่ควรประกอบด้วยอิทธิบาท ๔ คือ มีความพึงพอใจในงาน (ฉันทะ) ทำงานด้วยความพากเพียรขยันขันแข็งโดยเต็มกำลัง (วิริยะ) เอาใจใส่ในงานที่ทำ (จิตตะ) และ ใช้ปัญญาไตร่ตรองในขณะที่ทำงาน เพื่อให้ งานสำเร็จลงอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งเห็นหนทางการพัฒนางานให้ดีขึ้นสืบไป (วิมังสา) นอกเหนือจากการปฏิบัติหน้าที่เฉพาะตนโดยเต็มกำลังแล้ว สังคม ยังต้องอาศัยความเอื้อเพื่อเกื้อกูล สังคมต้องมีผู้ที่ยินดีในการให้ หรือ การเสียสละอยู่เป็นนิตย์ เสียสละตั้งแต่วัตถุข้าวของ ทรัพย์สินสมบัตินอกกายที่เห็นเป็น รูปธรรม แม้กระทั่งทรัพย์สินภายใน เช่น กำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญา และ บุคคลที่สังคมต้องการอย่างยิ่ง คือ ผู้ประพฤตินั่นคงในคำสอนของศาสนา ที่ตนนับถือ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่สังคม ในด้านความขยัน เสียสละ ซื่อสัตย์ ประณีต ประหยัด อดทน และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ พัฒนาการให้สามารถสร้าง สรรค์เพื่อประโยชน์แก่สังคมยิ่ง ๆ ขึ้น

กว่าที่ใครสักคนจะรู้จักคิดถึงสังคม จะต้องได้รับการปลูกฝังให้รู้จักรัก ผู้อื่น ซึ่งเป็นภาระสำคัญประการหนึ่งที่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ไม่อาจปฏิเสธ ตรงกันข้าม จำเป็นต้องปฏิบัติให้เกิดผลอย่างจริงจัง ในที่นี้ผู้เขียนขอยกตัวอย่าง จากข้อเขียนของกุหลาบ สายประดิษฐ์ ซึ่งกล่าวถึงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการเมืองว่า

“นักศึกษาและบัณฑิตของ มธก. มีความรักในมหาวิทยาลัยของเขา มิใช่ เพราะเหตุแต่เพียงว่า เขาได้เรียนในมหาวิทยาลัยนี้ เขาได้วิชาความรู้ไปจาก มหาวิทยาลัยนี้ เขารักมหาวิทยาลัยนี้เพราะว่ามีธาตุบางอย่างของมหาวิทยาลัยนี้ ที่สอนให้เขารู้จักรักคนอื่น รู้จักคิดถึงความทุกข์ยากของคนอื่น เพราะว่ามี มหาวิทยาลัยนี้ไม่กักกันเขาไว้ในอุปาทานและความคิดที่จะเอาแต่ตัวรอดเท่านั้น

ชาว มธก. รักมหาวิทยาลัยของเขา เพราะว่ามหาวิทยาลัยของเขารู้จัก
รักคนอื่นด้วย”

นอกจากจิตใจที่รู้จักคิดถึงผู้อื่น รู้จักรักเพื่อนมนุษย์ และถ้อยคำอัน
กล่าวถึงอุดมการณ์อันสูงส่งในการช่วยเหลือผู้ยากไร้ การฟื้นฟูสังคมจากสภาพ
วิกฤติต่าง ๆ ยังมีสิ่งสำคัญที่จำเป็นกว่านั้น คือ ความกล้าหาญทางจริยธรรม

เหตุที่ต้องอาศัยความกล้าหาญทางจริยธรรม ก็เนื่องจากมนุษย์ส่วนใหญ่
มีปกติในการ “เอาตัวรอด” และหากำไรให้ตนเองแต่ฝ่ายเดียว การทำกำไรให้
แก่สังคม ซึ่งแน่นอนทำให้เสียโอกาสที่จะแสวงหาประโยชน์ส่วนตน และอาจ
ต้องประสบปัญหาถึงขั้น “เอาตัวไม่รอด” จึงกลายเป็นเรื่องที่ทำไต่ยาก แต่ก็
ไม่เกินความสามารถของปัญญาชนคนมหาวิทยาลัย ซึ่งไม่ควรจะขลาดเขลา
ดังบุคคลที่วิทยากร เชียงกูล กล่าวถึงใน “เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน” ว่า

“ฉันเขี้ยว ฉันเขลา ฉันทิ้ง ฉันจึงมาหาความหมาย
ฉันหวังเก็บอะไร ไปมากมาย สุดท่ายให้กระดาศฉันแผ่นดินเดียว”

“กระดาศแผ่นดินเดียว” นั้น เป็นยอดปรารถนาของใครหลายคน เพราะ
กระดาศแผ่นดินนั้นจะเป็นใบเบิกทางไปสู่ความสมหวังทั้งปวง และคนโดยมาก
ล้วนมีความหวังเพื่อตนเองเป็นสำคัญ ความจำเป็นหลักประการหนึ่งที่ต้อง
คำนึงถึงในการปฏิรูปการศึกษา คือการปลูกฝังจิตสำนึกในการศึกษาเพื่อรับใช้
ผู้อื่น ดังที่ จิตร ภูมิศักดิ์ เสนอว่า

“สหายเอ๋ย คำเฉลยต่อไปนี้เข้าที่ใหม่
เรียนใช้เพื่อตนเองโหน่งหน่งไป เพื่อรับใช้มวลมหาประชาชน”

เอกสารประกอบการเขียน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ศี กษิตแห่งศตวรรษที่ ๒๑ : แนวคิดปฏิรูปการศึกษาไทย.

กรุงเทพฯ : ชักเชสมิเดีย, ๒๕๓๕.

๗๐ ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : จำลึ กอติ ต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๓๐.

ชัยพร วิชาวุธ, วีระพร อุวรรณโณ และ พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. พฤติกรรม

จริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน : ศึกษาตามแนวทางจิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ :

ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ. สำนักนั้น ธรรมศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ :

ดอกหญ้า, ๒๕๓๕.

ธิดารัตน์ บุญนุช, บรรณาธิการ. รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่องการอุดม

ศึกษา กัก ับการพัฒนาประเทศ : การประเมินเชิงวิเคราะห์ เสนอทิศทางการใหม่.

กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ประเวศ วะสี. บนเส้นทางชีวิต เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๘.

มหาวิทยาลัย, ทบวง. รายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง อุดมศึกษา กัก ับพัฒนา

ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : ทบวง, ๒๕๓๔. (เนื่องในวันสถาปนาทบวง

มหาวิทยาลัยครบรอบ ๑๕ ปี เมื่อ ๒๘ กันยายน ๒๕๓๔)

หนังสือมหาวิทยาลัย ฉบับ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๗ ปียมหาราชานุสรณ์. กรุงเทพฯ :

องค์การบริหารสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

หนังสือมหาวิทยาลัย ฉบับ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๘ ปียมหาราชานุสรณ์. กรุงเทพฯ :

องค์การบริหารสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. มีอบมือถือ : ชนชั้นกลางและนักธุรกิจ กัก ับพัฒนาการ

ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๓๖.

วัตตุนิยมนำจิตใจในสังคมไทยจริงหรือ

นายนฤพล สวัสดิ์ชนกิจ ๓๕๗๐๗๗๓๖๒๑

คณะวิศวกรรมศาสตร์

นางสาวนัตยา เมธาชวกิจ ๓๖๔๖๘๗๕

คณะแพทยศาสตร์

นางสาวภัทรา วงศารักษ์ ๓๗๓๓๒๖๕

คณะรัฐศาสตร์

ห้อง ๑๐๕ อาคารตะวันงาย ๒

ช.ประสาทสิน ถ.สุขาภิบาล ๑

บึงกุ่ม กทม.๑๐๒๔๐

วัตถุนิยมนำจิตใจในสังคมไทยจริงหรือ

เมื่อเอ่ยถึงสังคมไทยโดยไม่ระบุยุคสมัยกำกับไปด้วย ภาพที่เกิดขึ้นในหัวนึก จะได้แก่ ชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย บ้านช่องเรือนชานที่ปลูกขึ้นง่าย ๆ เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านอยู่ในระดับปฐมภูมิ กล่าวคือ มีความใกล้ชิดสนิทสนม รู้จักกันทั่วทั้งหมู่บ้าน มีกิจกรรมร่วมกันในทุกชั้นตอนของชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย เมื่อมีเด็กเกิด จะมีพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงโกนจุก และเมื่อมีคนตาย ก็จะมีงานศพ เพื่อนบ้านจะพร้อมใจกันมาช่วยงานประเพณีที่แต่ละครอบครัวจัดขึ้น นอกจากนี้ยังมีงานประเพณีของชุมชน เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว งานวัดในเทศกาลต่าง ๆ ทุกคนดูจะมีความสุขความพอใจกับชีวิตที่มีองค์ประกอบเรียบง่าย และ อาศัยวัตถุประกอบการดำรงชีวิตแต่เพียงที่หาได้ในท้องถิ่นเท่านั้น ผู้คนมิได้ตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมมากมายจนเป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่อเนื่องแก่สังคมไม่สิ้นสุด เช่นที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่สภาพสังคมไทยก็ยังไม่เลวร้ายเกินไปนัก เพราะสังคมไทยมีจิตใจอันประกอบด้วยธรรมเป็นพื้นฐานเดิมอยู่ ความยินดีในการแสวงหาวัตถุจนเกินความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตไปมาก เป็นเพียงความหลงผิดไปชั่วขณะ และมีบางช่วงเวลาที่ผู้ฝึกฝนในการแสวงหาวัตถุหันกลับมาหาความสงบแห่งจิต ด้วยปฏิเสธไม่ได้ว่า การแสวงหาวัตถุเป็นการทรมาณจิตใจตนให้เคร่งเครียดเหน็ดเหนื่อย และอ่อนล้า เป็นความจำเป็นที่สังคมไทยจะต้องมีผู้นำทำให้คนไทยหลุดพ้นจากความหลงผิดนั้น หันกลับมาดำรงชีวิตในลักษณะที่จะทำให้จิตใจเป็นสุข เบิกบาน และแข็งแรง

อำนาจวัตถุนิยมครองโลก

วัตถุนิยม (materialism) หมายถึง ความยินดีในวัตถุ เชื่อว่าวัตถุเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีวิต The Random House Dictionary of the English Language (1987) อธิบายว่า materialism เป็นแนวคิดที่ “regards matter and its motion as constituting the universe, and all phenomena, including these of mind, as due to material agencies” จากคำอธิบายนี้ นักวัตถุนิยม จึงหมายถึง ผู้ที่มีจิตใจอยู่ในอำนาจของวัตถุ การพัฒนาคุณภาพชีวิตในทัศนะของนักวัตถุนิยม ก็จะหมายถึงการเพิ่มปริมาณวัตถุในการดำรงชีวิต หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้ชีวิตต้องอาศัยวัตถุมากขึ้น และในที่สุดวัตถุก็กลายเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดเสียไม่ได้ แทนที่วัตถุจะรับใช้มนุษย์ กลับกลายเป็นนายบีบบังคับให้มนุษย์กระทำทุกอย่าง เพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุ

ไม่เป็นเรื่องยากแต่อย่างใดที่จะทำให้โลกตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยม เนื่องจากกิเลสได้สิงสถิตอยู่ในจิตใจมนุษย์มานาน นานตั้งแต่อิวาकिनผลไม้ที่พระเจ้าห้าม ตามหลักฐานในศาสนาคริสต์ ส่วนในศาสนาพุทธ กล่าวถึงกิเลสว่าเป็นเหตุแห่งวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ ดังปรากฏในอัครคัมภีร์สูตรพระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๑ ข้อ ๖๑ - ๖๒ ว่า เพราะเกิดอกุศลธรรมขึ้น มนุษย์จึงต้องประสบความทุกข์ยากลำบากเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากเดิมที่ไม่ต้องกินอะไรก็มีชีวิตอยู่ได้ จนกระทั่งต้องไปเก็บข้าวสาลีที่งอกเองมากิน ต่อมามนุษย์เกิดความโลภ กอปรด้วยความเกียจคร้าน ไปเก็บข้าวสาลีมากักตุนไว้คราวละมาก ๆ จนข้าวสาลีงอกเองไม่ทัน ต้องแบ่งเขตแดนกัน ห้ามเก็บข้าวสาลีในที่ของคนอื่น แต่ก็มีผู้ละเมิด จนต้องมีการแต่งตั้งหัวหน้าขึ้นเป็น หัวหน้าคอยแก้ปัญหาความขัดแย้ง

ปัญหาการแก่งแย่งวัตถุดิบของต่าง ๆ ปรากฏสืบเนื่องมาแต่ครั้งกระนั้น จนกระทั่งถึงกาลบัดนี้ จากการแย่งชิงกันในชุมชนแคบ ๆ ขยายขอบเขตเป็นการแข่งขันในระดับชาติ และประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่เพียรพยายามที่จะค้าขายกับต่างประเทศ เพื่อนำ “เงินตรา” เข้าประเทศ แม้ว่าจะต้องแลกด้วยความสูญเสียที่มีค่าอันไม่อาจประมาณได้ก็ตาม เนื่องจากอิทธิพลของระบบเศรษฐกิจโลก ที่มีวงจรเครือข่ายโยงใยกันไปทั่วโลก ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้กระแสบริโภคนิยมแพร่ระบาดเข้ามาในประเทศไทย คนไทยถูกยั่วยุให้เกิดความต้องการซื้อสินค้าต่าง ๆ ทั้งที่ส่วนมากเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นเลยสำหรับการดำรงชีวิต สื่อโฆษณาชวนให้เชื่อว่า สินค้าที่นำเสนอเป็นสิ่งที่ “ใคร ๆ” ก็กินก็ใช้ ใครไม่กินไม่ใช้ จะกลายเป็นคน “ตกโลก”

คนบนโลกทั้งมวลถูกรอปรงำให้อยู่ในอำนาจของวัตถุอย่างชนิดที่ยากจะหลีกเลี่ยง

วัตถุนิยมในสังคมไทยปัจจุบัน

ในส่วนนี้ จำเป็นต้องเสนอภาพของสังคมไทย ที่อ่านแล้วอาจจะรู้สึกว่สังคมกำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤติ สภาพจิตใจของผู้คนตกต่ำอำเย่จนเกินแก้ไข แต่เมื่อถึงวันนี้แล้ว ทุกฝ่ายได้ตระหนักถึงสภาพที่แท้จริงของปัญหา และมีความจริงใจที่จะร่วมมือกันฟันฝ่าวิกฤติการณ์ และฟื้นฟูน้ำใจคนไทยให้ชโลมแผ่นดินไทยให้ชุ่มเย็นอีกครั้งหนึ่ง การศึกษาสภาพสังคมไทยจึงเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสังคมใหม่ที่พึงปรารถนาสำหรับอนาคต

สภาพสังคมไทยที่กำลังตกอยู่ในอำนาจแห่งวัตถุนิยม ส่งผลกระทบต่อระบบชีวิตและระบบสังคมดังนี้

๑. ความเชื่อ

ความเชื่อของคนไทย มีรากฐานมาจากพุทธศาสนาที่สอนเรื่องวิบากกรรม สุภายิตของไทยก็มีอยู่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” แต่ปัจจุบัน สุภายิตนี้ ถูกคัดแปลงไปต่าง ๆ นานา เป็นต้นว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” จากผลงานวิจัยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชูความคิดและภูมิปัญญาไทย เรื่อง คำ : ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย (๒๕๓๕ : ๓๗๔ - ๓๗๕) ก็ได้พบว่า

ในโลกปัจจุบันมีคติแห่ง “ธรรม” ในแง่กฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ได้หลุดลอยหายไปโดยสิ้นเชิง เหลือภาพแห่งวัตถุ สสาร ซึ่งอาจต้องอนุรักษ์ไว้ หรือใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ แม้แต่รัก-สวสวรรค์ ก็มีใช้การลงโทษสำหรับ “กรรมดี” ในชีวิตนี้อีกต่อไป แต่ถูกผูกพันเข้ากับการมีทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งสามารถนำรางวัลให้แก่ชีวิตนี้อย่างเป็นรูปธรรม เป็นคุณหาสน์หลังงาม อาหารรสอร่อย หรือเครื่องดื่มแห่งความสุข ยานพาหนะราคาแพง ฯลฯ ส่วนการตกนรกก็คือการขาดเงินเท่านั้น เมื่อ “ความจริง” ถูกกำหนดลงอยู่แต่ในโลกแห่งสสารวัตถุ รางวัลของชีวิตย่อมไม่เกี่ยวกับบาป-บุญ คุณ-โทษ แต่อยู่ที่อำนาจและขอบเขตในการเป็นกรรมสิทธิ์ควบคุมจัดการโลกแห่งสสารวัตถุนั่นเอง

การเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อจากความเชื่อว่าบาปบุญคุณโทษที่ตนกระทำในชาตินี้หรือชาติก่อน จะส่งผลให้ได้รับความทุกข์หรือความสุขในชาตินี้หรือชาติหน้า แต่กลับมุ่งหวังแต่เพียงวัตถุเงินทองตอบแทนนี้เป็นเรื่องสำคัญ ที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงระบบชีวิตและสังคมซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

๒. ชีวิตความเป็นอยู่

เมื่อผู้คนมีความเชื่อว่า ผลของความดีจะปรากฏในรูปของการมีทรัพย์สินเงินทอง เขาจึงสละชีวิตของเขาทั้งหมดเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินอันเป็นสิ่งที่ปรารถนาสูงสุด หลายคนละทิ้งครอบครัวเพื่อไปทำงานหาเงิน เพื่อจะได้ใช้เงินแลกเปลี่ยนเป็นวัตถุข้าวของ เครื่องอำนวยความสะดวกนานาชนิด เครื่องมือสร้างความบันเทิงเรีงรมย์นานาลักษณะ หลายคนประกอบกรรมทุจริต กระทำการบางอย่างโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม คำนึงถึงแต่ “เงิน” ที่จะได้ผลตอบแทนเป็นสำคัญ ดังเช่นที่ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (สังคมไทยยุคเศรษฐกิจเฟื่อง, ๒๕๓๗ : ๑๔๓) เขียนไว้ว่า

... เรากล้าขายลูกสาวให้ไปเป็นโสเภณี เพื่อพ่อแม่จะได้มีตู้เย็น มีโทรทัศน์ มีบ้านสองชั้น แม่จนขายที่นาให้เป็นสนามกอล์ฟ เพื่อจะได้มีรถยนต์ จะได้กินวิสกี้อย่างฝรั่ง ซึ่งขายได้ดีเป็นอันดับสองรองลงไปแต่จากญี่ปุ่นเท่านั้น

นั่นเป็นพฤติกรรมของชาวบ้านหรือคนชนบทที่เดินตามรอยเท้าชาวเมืองหลวง ลองดูพฤติกรรมของผู้คนในเมืองใหญ่ดูบ้าง จากการข้อเขียนของ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (สังคมทุรชนฯ, ๒๕๓๕ : ๕๑) ดังนี้

คนไทยมีนิสัยใช้เงินและสิ่งของต่าง ๆ เกินระดับที่ตนมี ในสัดส่วนที่เกินความเหมาะสม เกินความจำเป็นตามฐานะและสถานภาพ คนไทยจะทำอะไรเพื่อหน้าตา เพื่อชื่อเสียงมากกว่า ทุกครั้งที่มีการจัดงานเลี้ยงจึงจัดใหญ่โต กินแบบค่าน้ำพริกละลายแม่น้ำ รวมทั้งใช้ไม่คุ้มค่าของสิ่งที่เสียไป ยกตัวอย่าง ปัจจุบัน เด็กนักเรียนนักศึกษาไทยนิยมพก “เพจเจอร์” และใช้โทรศัพท์มือถือถือจำนวนมาก กลายเป็น

แพทย์ของคนในสังคม จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รับ
ข้อมูลในนิตยสารฉบับหนึ่ง ได้กล่าวว่า ผู้ใช้บริการจำนวน
มากที่สุดกลายเป็นเด็กวัยรุ่น และข้อความที่สื่อสารก็เป็น
ข้อความที่พูดเรื่องเล่น ๆ สื่อสารกันเพียงเพื่อความสนุก
สนาน โทรศัพท์มือถือก็เช่นเดียวกัน จะใช้พูดคุยเล่นมาก
กว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างรายได้ หรือก่อให้เกิด
เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน ...

จากข้อความดังกล่าว นอกจากจะทำให้เข้าใจสาเหตุที่ใคร ๆ อยากรจะ
รวยแล้ว ยังชี้ให้เห็นถึงทัศนคติที่ผิดพลาดในการแสวงหาเงินมาเพื่อใช้จ่าย
ฟุ่มเฟือยไร้สาระ เพราะการใช้ทรัพยากรมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น ทำให้โลกเข้าสู่
ภาวะขาดแคลนเร็วขึ้น และมีผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อมของโลกด้วย
และที่สำคัญ การแสวงหาเงินเกินความจำเป็นเป็นการทำลายสถาบันครอบครัว
ซึ่งแม้ไม่เจตนา ก็ทำให้เกิดผลเสียร้ายแรง เช่น ในกรณีที่เด็กเป็นฝ่ายหา
เงินให้ครอบครัว เด็กจะต้องรับภาระหนักก่อนวัยอันควร และไม่ได้รับการ
พัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจในสภาพที่เหมาะสม ส่วนในกรณีที่บิดามารดา
เป็นฝ่ายทำงานหารายได้จากนอกบ้าน เด็ก ๆ ก็ถูกทอดทิ้ง สัมพันธภาพภายใน
ครอบครัวห่างเหิน และอาจมีสภาพเป็นความสัมพันธ์ตามหน้าที่ ซึ่งไม่เป็น
ผลดีต่อการพัฒนาเด็ก

๓. การศึกษา

สถาบันการศึกษามีหน้าที่พัฒนาเด็กต่อจากสถาบันครอบครัว เมื่อเด็ก
ได้เรียนรู้จากครอบครัวเป็นเบื้องต้นแล้วว่า ทุกคนมีความจำเป็นต้องหาเงิน
เมื่อสถาบันการศึกษาข้ามแนวคิดเช่นนี้อีก สังคมไทยก็จะได้ผลิตผลออกมาเป็น

คนที่เป็นปัจจัยการผลิตเท่านั้น หรือ บางคนใช้คำว่า สัตว์เศรษฐกิจ ด้วยซ้ำ และสถาบันการศึกษาของเราก็ได้ผลิตคนในฐานะที่เป็นปัจจัยการผลิตตลอดมา

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้สะท้อนอุดมคติของนิสิตคนหนึ่งไว้ในหนังสือ “มีกรอบไม่มีเส้น” (๒๕๓๘ : ๖๔) ว่า “ผมอยากรวบครับ” และได้แสดงความเห็นต่ออุดมคตินี้ว่า “ความปรารถนาเช่นนี้เป็นสิ่งสามัญ ใคร ๆ ส่วนใหญ่ก็ประสงค์ทั้งนั้น” การที่บุคคลอยากรวบเป็นเรื่องธรรมดาของคนสมัยนี้ และหากใครสักคนหนึ่งจะกระทำการบางอย่างที่ไม่ถูกต้องนัก โดยอ้างความจำเป็นที่ต้องใช้เงิน สังคมก็ต้องจำนนต่อเหตุผลนั้น แม้แต่ครูบาอาจารย์ที่ละทิ้งงานในโรงเรียน ไปหารายได้พิเศษอย่างอื่น ครูที่แสวงหาผลประโยชน์จากการสอนในอัตราสูงลิบลิว ก็เป็นความจำเป็นที่ต้องยอมรับ นอกเหนือจากนั้น เมื่อสถาบันการศึกษาจำเป็นต้องหารายได้มาเพื่อพัฒนาสถาบัน จะมีใครสักกี่คนที่กล้าคัดค้าน นอกจากผู้เดือดร้อนจากวิธีการหารายได้ของสถาบันนั้น หรือมิฉะนั้นก็ผู้มีปัญญามองเห็นผลเสียที่จะเกิดขึ้นในระยะยาวจากการตัดสินใจของผู้บริหารสถาบัน

โครงการการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ ของธนาคารกสิกรไทย ได้สรุปสภาพการศึกษาของไทยไว้ว่า

ด้วยการศึกษาที่ผ่านมาของเรามักจะถูกผลักดันให้มองคนเป็นเพียง “ทรัพยากรมนุษย์” มากกว่าที่จะมอง “คน” เป็น “คน” ที่มีเกียรติ ศักดิ์ศรี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของตนเอง การศึกษาของเราจึงเอนเอียงไปในการทำคนให้เป็นเพียง “ปัจจัยการผลิต” ที่มีคุณค่ามากกว่าจะเคารพในคุณค่าของความเป็นตนเอง การศึกษาจึงมิได้ส่งเสริมให้คนรอบรู้ และเข้าใจชีวิต และเป็นคนที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง

ส่วนเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (ศึกษิตแห่งศตวรรษที่ ๒๑, ๒๕๓๕ :

๒๓) ได้กล่าวถึงสถาบันอุดมศึกษาไว้ว่า

สถานศึกษาในระดับอุดมศึกษาส่วนใหญ่ปรับตัวตามกระแสสังคมที่เน้นทางด้านวัตถุนิยม โดยการเปิดสอนในสาขาวิชาที่จบออกมาแล้วมีรายได้ดีมากกว่าการมุ่งเน้นที่ปรัชญาการศึกษาและการสะสมความรู้ รวมทั้งระบบการคัดเลือกเป็นระบบที่ต้องแข่งขัน ทำให้เกิดการแก่งแย่งและทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้เรียนในที่ที่ต้องการ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดการสร้างค่านิยมผิดให้กับเยาวชนไทย กลายเป็นคนที่เรียนเพื่อแสวงหาทรัพย์สินเงินทอง โดยไม่เน้นในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และการช่วยเหลือคนที่ด้อยโอกาสกว่าในสังคม กลายเป็นว่าการศึกษาได้ทำให้คนเห็นแก่ตัว ขาดความเมตตา กรุณา ขาดความยุติธรรมมากยิ่งขึ้น

บุคลากรที่เป็นผลผลิตจากสถาบันอุดมศึกษาได้เป็นกำลังในการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนตลอดมา และเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดนโยบายและแนวทางพัฒนาองค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรทางการศึกษา องค์กรทางเศรษฐกิจ และองค์กรการเมือง เมื่อสถาบันการศึกษาฝึกคนให้คำนึงถึงเม็ดเงินเป็นหลัก การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองไทยจึงป่วยหนักไปสู่ความร่ำรวยทางเศรษฐกิจ

๔. เศรษฐกิจและการเมือง

เศรษฐกิจและการเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน เนื่องจากผู้มีอำนาจทางการเมืองไทยได้ปฏิบัติหน้าที่ในการพัฒนาเศรษฐกิจมานานนับศตวรรษ ซึ่งก็ไม้อาจนับได้ว่าเป็นการกระทำผิดหน้าที่ เพียงแต่ทำหน้าที่ไม่ครบถ้วน โดยที่ให้

ความสำคัญต่อสภาพเศรษฐกิจ มากกว่า สภาพสังคม จึงทำให้สังคมไทยอยู่ในสภาพคล้ายคนพิการที่มีอวัยวะไม่สมดุลกัน

ปัญหาอันเนื่องมาจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลนั้น มีผู้กล่าวไว้มาก ในที่นี้จะอ้างถึงคำกล่าวของ สุวิทย์ คุณกิตติ (แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย, ๒๕๓๖ : ๒๕ - ๒๗) ดังนี้

มีการมองเฉพาะด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ไม่ได้มองไปถึงศิลปวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน การมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ ไม่ได้คำนึงถึงว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้เข้าไปแล้วจะมีผลกระทบอย่างไรต่อชีวิตความเป็นอยู่ สภาพสังคมของประชาชน ทำให้เกิดปัญหาทางการเมืองอย่างค่อนข้างรุนแรง คนที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกับรัฐบาล คนที่ไม่เห็นด้วยกับแนวนโยบายของรัฐบาล กลายเป็นคอมมิวนิสต์

การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจนี้เองทำให้การเปลี่ยนแปลงของชีวิตประชาชนเกิดขึ้นค่อนข้างรวดเร็ว . . . ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมที่มีความผูกพันกันด้านประเพณี เปลี่ยนเป็นสังคมที่เกื้อกูลกันอย่างมีความสัมพันธ์ทางพันธะสัญญา ด้านวัตถุและทางด้านผลประโยชน์ . . . ประชาชนเมื่อเห็นสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เห็นคนอื่นเขามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ก็อยากจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทางด้านวัตถุ ทำให้เกิดหนี้สินรุงรังขึ้นมา เพราะอยากมีความเป็นอยู่เหมือนคนในเมือง ในขณะที่สภาพ สภาวะเศรษฐกิจต่างๆ ไม่สามารถพัฒนาได้เท่าเทียมกัน ตรงนี้ก็มีส่วนกระทบต่อการเมือง

ระบบอำมาตยาธิปไตยหรือราชการ ที่เข้ามาบริหารประเทศ เป็นระยะเวลาหลายร้อยปี ที่สั่งสมกันมาโดยไม่ได้คำนึงถึง ความรู้สึกนึกคิดของประชาชน มีแต่ขัดเคียดให้ ป้อนให้อยู่ ตลอดเวลา ไม่ได้สนใจผลกระทบหรือผลสะท้อนที่เกิดจาก ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนเลย เดินไปข้างหน้าแต่ฝ่าย เดียว โดยไม่สนใจว่าประชาชนสามารถจะเดินตามไปได้ หรือไม่...

คำกล่าวนี้เป็นบทสรุปสภาพเศรษฐกิจและการเมืองไทยอย่างดีมาก ใน ด้านที่ทำให้ผลกระทบของการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการเพิ่มปริมาณวัตถุ หรือ เครื่องอุปโภค บริโภคเช่นที่ผ่านมา ส่วนปัญหาอื่น ๆ ในองค์กรเศรษฐกิจและ การเมือง เช่น การฉ้อราษฎร์บังหลวง การหลงอำนาจ และปัญหาอื่น ๆ อีก ไม่น้อย เป็นปัญหาที่ปรากฏในทุกระบบของสังคมไทย ซึ่งล้วนมีส่วนเกี่ยวเนื่องกับแนวคิดวัตถุนิยม

๕. สถาบันศาสนา

เมื่อเห็นหัวเรื่อง ดูไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องวัตถุนิยม แต่กลับเป็น เรื่องที่มีความสัมพันธ์กันใกล้ชิดมาก โดยเหตุที่ศาสนาทุกศาสนาล้วนมีคำ สอนปฏิเสธแนวคิดวัตถุนิยม และนักบวชของทุกศาสนามักจะต้องดำรงชีวิต เรียบง่าย ไม่อาศัยวัตถุเครื่องอำนวยความสะดวกอันเป็นทางมาแห่งความ เกียจคร้าน ไม่นำไปสู่ความเจริญในธรรม

แม้กระนั้น กระแสโลกาภิวัตน์ก็ได้พัดพาแนวคิดวัตถุนิยมไป ประดิษฐานมั่นคงในศาสนสถานหลายแห่ง ซึ่งสำหรับพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ก่อนแล้วถึงภัยของศาสนา ในอนาคตสูตร พระไตรปิฎก เล่ม ๒๒ ข้อ ๗๕ - ๗๐ ว่าด้วยภัยในอนาคต พระองค์ทรงกล่าวถึงภัยประการ

หนึ่ง คือ การที่ภิกษุทั้งหลายยินดีในจีวร บิณฑบาต และเสนาสนะอันดีงาม แล้วละทิ้งวัตรในการถือผ้าบังสุกุล เทียวบิณฑบาต และอยู่ป่า เพียงแต่ยินดีในปัจจัยพื้นฐาน ๓ ประการนี้ พระพุทธเจ้ายังตรัสว่าเป็นภัย ที่ภิกษุทั้งหลายควรพยายามละเสีย จึงมีจำเป็นต้องเอ่ยถึงทรัพย์สินศฤงคารอื่น ๆ นอกเหนือจากบริวาร ๘ ย่อมเป็นของไม่ควรแก่สมณะ และหากสมณะใดยินดีในของอันไม่ควร ย่อมนำมาซึ่งภัยแก่พระศาสนาแน่นอน

จากสภาพสังคมไทยที่ถูกกระแสแนวคิดวัตถุนิยมครอบงำในทุกระบบของสังคมดังกล่าวแล้วนี้ ในเบื้องต้น จึงปฏิเสธไม่ได้ว่า วัตถุนิยมนำจิตใจในสังคมไทยเวลานี้ แต่เนื่องจากยังมีบางส่วนของสังคมไทยที่สามารถต้านทานอำนาจวัตถุนิยม และเป็นกำลังสำคัญของสังคมในการหลุดพ้นสังคมจากภาวะวิกฤติอันหนักยิ่งไปกว่านี้ ทั้งยังมีส่วนอย่างมากในการกระตุ้นให้สังคมหันมาเห็นความสำคัญของการพัฒนาจิตใจ หรือ พัฒนาค้นในสถานะที่เป็นคนโดยสมบูรณ์ จึงควรกล่าวถึงส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ในที่นี้ด้วย

กระแสต้านแนวคิดวัตถุนิยม

ในขณะที่คนส่วนใหญ่มุ่งแสวงหาเงินตรา ซึ่งเป็นปัจจัยหลักสำหรับแสวงหาวัตถุอื่น ๆ มาสนองความต้องการตามแรงกระตุ้นของผู้ผลิต ซึ่งอาศัยสื่อต่าง ๆ ทุกรูปแบบเป็นเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพ พร้อม ๆ กับแรงเสริมจากรัฐบาลซึ่งมีนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจโดยเพิ่มอำนาจการซื้อให้สูงขึ้น ๆ ตลอดมา และคนส่วนใหญ่เหล่านี้ก็ต้องจมอยู่ในความทุกข์ และปัญหานานาประการที่สืบเนื่องมาจากการทุ่มเทชีวิตเพื่อเงิน โดยละเลยต่อสิ่งที่ต้องสูญเสียไป เช่น ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันในครอบครัวและในชุมชน ความจริงใจ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ การใช้ชีวิตใกล้ชิดและสอดคล้องกับธรรมชาติ ฯลฯ มีบุคคลกลุ่มหนึ่งตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งที่สูญเสียไป

นี้ว่า เป็นองค์ประกอบที่ชีวิตจะขาดเสียไม่ได้ องค์ประกอบเหล่านี้นอกจากจะหล่อหลอมจิตใจปัจเจกชนให้มีความสุขแล้ว ยังเป็นรากฐานค้ำจุนสถาบันสังคมทุกระดับ นับแต่สถาบันครอบครัวจนถึงประเทศชาติ และ ประชาคมโลกเลยทีเดียว บุคคลกลุ่มนี้จึงเพียรพยายามที่จะเผยแพร่แนวคิดให้สังคมได้รับรู้ว่าการดำเนินชีวิตตามแนวคิดวัตถุนิยมจะนำมาซึ่งความล่มสลายของสังคม และจะนำโลกไปสู่ความหายนะเร็วยิ่งขึ้น นอกจากเผยแพร่แนวคิดแล้ว ยังมีอีกส่วนหนึ่งที่เชี่ยวชาญสังคมด้วยการรับภาระเกื้อกูลผู้ที่ถูกสังคมทอดทิ้ง ให้โอกาสแก่ผู้ด้อยโอกาส ด้วยความเชื่อว่าจิตใจที่ก่อปรด้วยคุณธรรมมีคุณค่าต่อทุกชีวิตมากกว่าวัตถุเงินทอง บทบาทของบุคคลเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมควรศึกษาและใคร่ครวญอย่างยิ่ง

๑. นักวิชาการ

จากสภาพสังคมไทยที่ประสบปัญหาต่าง ๆ มากมายโดยไม่อาจระบุสาเหตุใดเป็นสาเหตุเดียวที่ทำให้เกิดปัญหาแต่ละปัญหา ได้มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งสนใจศึกษาสาเหตุอันซับซ้อนของปัญหา และได้เสนอแนวคิดต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา แต่แนวคิดร่วมกันประการหนึ่ง คือ การพัฒนาคุณภาพคนเป็นอันดับแรก เนื่องจากคนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาบ้านเมือง และในการแก้ปัญหาทั้งปวง

แนวคิดของนักวิชาการที่สำคัญ ๆ เช่น ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ดร.สุวินัย ภรณวลัย ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ศ.นพ.ประเวศ วะสี สุลักษณ์ ศิวรักษ์ และนักคิดอื่น ๆ อีกหลายท่าน บทความนี้จะเสนอแนวคิดของนักวิชาการบางท่านดังนี้

ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ :

พื้นฐานความสำคัญของพระภิกษุต่อสังคมนั้นอยู่ที่ว่า พระภิกษุเป็น
การจำลองอุดมคติของพระพุทธศาสนาออกมาในรูปของวิถีและบุคคล พระ
ภิกษุและวิถีชีวิตของพระภิกษุเป็นประจักษ์พยานว่า ความเป็นอยู่ที่ไม่เห็นแก่
ตัว ไม่สะสมวัตถุและเกียรติยศ ฯลฯ เป็นชีวิตที่ไม่เศร้าหมอง และเป็นไปได้
จริงในโลก ด้วยเหตุดังนั้น การดำรงอยู่ของสมณวงศ์จึงมีความสำคัญ แต่การ
ดำรงอยู่ของสมณวงศ์จะมีความสำคัญต่อสังคมได้ ไม่แต่เฉพาะว่ามีคนเข้ามา
บวชเรียนอยู่ไม่ขาดสายเท่านั้น แต่ย่อมต้องรวมถึงการปฏิบัติพระธรรมวินัยให้
เป็นชีวิตในอุดมคติด้วย เพราะคุณค่าของพระภิกษุต่อสังคม อยู่ที่การพิสูจน์
วิถีชีวิตอันเป็นอุดมคติร่วมกันของชาวพุทธ ไม่ใช่อยู่ที่การดำรงสมณเพศแต่
เปลือกนอก (มองอนาคต, ๒๕๓๖ : ๑๔๒)

จากข้อความตอนนี้ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอความเห็นเห็นว่า พระภิกษุ
จะเป็นผู้นำการดำเนินชีวิตที่ดีแก่สังคมได้ด้วยการปฏิบัติตนตามคำสอนของ
พระพุทธเจ้า เป็นตัวอย่างให้เห็นว่าวิถีชีวิตตามอุดมคตินั้นเป็นไปได้จริง แม้ใน
ยุคปัจจุบัน

ดร. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ :

เศรษฐกิจของชาวพุทธ คือ เศรษฐศาสตร์ของความรักที่เป็นความรัก
เพื่อนมนุษย์ รักเพื่อนสังคมเดียวกัน เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธมีปรัชญา
แตกต่างจากเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันมาก นั่นคือ สอนว่าเราไม่ยึดมั่นในวัตถุ ใน
ระดับปัจเจกชน ไม่ต้องการครอบครองสิ่งของหรือวัตถุ และในระดับสังคม
หมายความว่า สิ่งที่เราไม่ต้องการหรือครอบครองนั้น ต้องกระจายไปยังกลุ่ม
ต่าง ๆ ของสังคมผู้ยากไร้ ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ การมีวัตถุเกินต้องการ ถือได้
ว่าเป็นโจรกรรมชนิดหนึ่ง ถ้าเรามีมาก คนอื่น ๆ ก็มีน้อย ... (มองอนาคต,
๒๕๓๖ : ๕๕)

ตามทัศนะของ ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ หากสมาชิกในสังคม
ตระหนักในคำสอนของพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับความไม่โลภและความเอื้อเฟื้อ
เพื่อแผ่ ปัญหาเศรษฐกิจจะลดลงมาก

ดร.สุวินัย ภรณวลัย :

มนุษยภาพ (HUMANITY) ที่เสียดุลยภาพไปแล้วของมนุษย์ปัจจุบัน
(ไฮโม-เซเปียนส์) ภายใต้ระบบอารยธรรมอุตสาหกรรมและหลังอุตสาหกรรม
นี้แหละ ที่ได้สร้างโลกที่ไร้ระเบียบ (CHAOS) และขาดสมดุลอย่างรุนแรง
เช่นที่ปรากฏในปัจจุบันขึ้นมาจนเป็นที่น่าหวงวิตกในหมู่นักคิดทั่วโลกเหมือน
กันว่า ถ้าจีนปล่อยทิ้งไว้เช่นนี้ต่อไป “หายนะ” จะคืบคลานเข้ามาเยือนมนุษย์
ไฮโมเซเปียนส์ในไม่ช้า . . .

สิ่งที่มนุษย์จำเป็นต้องอย่างเร่งด่วนที่สุดในขณะนี้ เพื่อหลีกเลี่ยงหายนะของ
มนุษยชาติที่กำลังคืบคลานเข้ามาทุกขณะก็คือ การเปลี่ยนซอฟต์แวร์ในการ
บริหาร ใช้มันสมองเสียใหม่!! ด้วยการ

๑. ขจัด “ขยะ” ของข่าวสารในมันสมองที่มีอยู่และที่กำลังเข้ามาให้ลด
น้อยลงที่สุด

๒. ฟื้นฟูและเพิ่มพูนด้านที่เป็นญาณ แรงคลใจ สมาธิ ความรัก ความ
เมตตา ขึ้นมาทดแทน และตัดทอนความเป็นตรรกะ (RATIONAL) ของมนุษย์
ไฮโมเซเปียนส์

ขยะที่จะต้องเร่งรีบขจัดให้หมดไปจากมันสมองของมนุษย์ปัจจุบันใน
ทุกขณะจิตโดยด่วน คือ ความกำหนดอย่างรุนแรง ความคิดประทุษร้าย ความ
ไม่รู้จริง ความโกรธแค้น ความผูกใจเจ็บ ความลบหลู่บุญคุณผู้อื่น ความ
ละโมภ ความอิจฉาริษยา ความตระหนี่คับแคบ ความเห็นแก่ตัว ความถือดี
ความสงสัยลังเล ความหูดหู่ใจ ความฟุ้งซ่าน ความเป็นผู้ไม่ละอาย ความไม่

เกรงกลัวต่อบาปกรรม ความเกียจคร้าน ฯลฯ (ทูนนิยมฟองสบู่, ๒๕๓๗ :
๑๗๔ - ๑๗๕)

กล่าวโดยสรุป ดร.สุวินัย ภรณวลัย เชื่อว่าสังคมจะพ้นจากความ
หายนะได้ ด้วยการที่สมาชิกของสังคมดละกิเลสทุกอย่าง หรือ ควบคุมจิตใจ
มิให้ตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์ความรู้สึกฝ่ายอกุศลทั้งปวง พร้อม ๆ กับสร้าง
คุณภาพฝ่ายกุศลให้แก่จิตใจของตน

ศ.นพ.ประเวศ วะสี :

... ทุกวันนี้ เราติดกันอยู่ที่เทคนิคเฉพาะทาง เช่น ครูติดอยู่ที่เทคนิคการ
ศึกษา นักเกษตรติดอยู่ที่เทคนิคทางการเกษตร แพทย์ติดอยู่ที่เทคนิคทางการ
แพทย์ นักเศรษฐศาสตร์ติดอยู่ที่เทคนิคทางเศรษฐศาสตร์ เทคนิคต่าง ๆ เป็น
ของที่มีประโยชน์ แต่ถ้ามนุษย์เป็นเพียงช่างเทคนิค แต่ไม่เข้าใจมิติแห่งมนุษย์
และสังคมแล้วไซ้ ย่อมเป็นการยากที่จะเชื่อมโยงเทคนิคไปเป็นประโยชน์แก่
มนุษย์และสังคมอย่างแท้จริง นอกจากนั้นการรู้เฉพาะเทคนิคยังไปกำหนด
ทรรศนะว่า เขามองคนอื่นและมองโลกเป็นส่วนเป็นเลี้ยวอย่างไร อันนำไปสู่
ความขัดแย้งหรือทุกข์สัมพันธ์

ถ้ามองปัญหาของการขาดความสุขกันทุกวันนี้ให้ลึก ๆ แล้ว จะเห็นว่า
เป็นเพราะการศึกษาแบบเป็นส่วนเป็นเลี้ยว ขาดการสร้างรากฐานของความ
เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

จึงจำเป็นต้องปรับปรุงการศึกษากันใหม่ทุกระดับ (บนเส้นทางชีวิต
เล่ม ๓, ๒๕๓๘ : ๒๗)

ศ. นพ. ประเวศ วะสี ให้ความสำคัญแก่การศึกษาเป็นอันมาก เพราะ
เห็นว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างรากฐานความเป็นมนุษย์ที่
สมบูรณ์ ส่วนคุณสมบัติของมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นอย่างไร เป็นประเด็นใหญ่
ที่ต้องใช้เวลาศึกษาและแลกเปลี่ยนทัศนคติกันอีกไม่น้อย แต่คุณสมบัติอัน

เป็นที่พึงปรารถนาของทุกคน คือ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และมี
มนุษยสัมพันธ์ สถาบันการศึกษาจึงต้องเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตผู้ผ่าน
ระบบการศึกษาให้มีคุณสมบัติดังว่าให้จงได้ ทั้งนี้ทุกฝ่ายกำลังพยายามที่จะ
ปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้แผนการพัฒนาคอนประสบผลสำเร็จตามที่กำหนดใน
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ.๒๕๔๐ - ๒๕๔๔)

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ :

สังคมเปลี่ยนแปลงแน่ เราทุก ๆ คนก็เปลี่ยนแปลงแน่ แต่การเปลี่ยน
เปลี่ยนนั้นนะ เราจะปล่อยให้กิเลสวาทสนาคุมให้เปลี่ยนแปลง หรือเราต้องใช้สติ
ปัญญาควบคุมการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคม
อุตสาหกรรมไม่ได้เสียหายในตัวของมันเอง แต่การเปลี่ยนไปเป็นอุตสาหกรรม
กรรมนั้น คนรายน้อยเป็นฝ่ายได้เปรียบ นายทุนต่างชาติได้เปรียบ
และผู้คนจะเป็นทาสของเครื่องยนต์กลไก ในขณะที่การเป็นอยู่แบบสังคม
เกษตรกรรมนั้น จะอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เคารพธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งซึ่งเป็น
สารเคมีที่จะทำลายธรรมชาติ ผมให้ดูประเด็นนี้ และจากประเด็นนี้ เราจะ
ประสานอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมได้อย่างไร เพื่อให้เกิดการบรรสาน
สอดคล้องกับธรรมชาติ และให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม (สังคมไทยยุค
เศรษฐกิจเฟื่อง, ๒๕๓๗ : ๘๔)

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นนักคิดที่มักจะมีความเห็นแปลกแยกจากคนอื่น
ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวถึงสุลักษณ์ ศิวรักษ์ว่า

เขารักสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันพระศาสนา
และแผ่นดินไทยอย่างยิ่งยวด แต่เป็นคนชอบวิพากษ์
วิจารณ์รุนแรง โดยเฉพาะชอบทวนกระแส เช่น ยามที่เขา
เพื่อนักศึกษากัน ก็เตือนว่าให้ระวังนักศึกษาจะเหลิง เมื่อ
ยามเขาสับนักศึกษาก็เห็นอกเห็นใจนักศึกษา ยามเขาเห่อจีน

กัน ก็กระตุกไว้ ยามคนเชียรพลตรีจำลอง เขาก็สับจำลอง
ดังนี้เป็นต้น

คนอย่างนี้มีน้อย แต่มีความจำเป็น เพราะความหลากหลาย
หลายช่วยให้สังคมอยู่รอด...

(บนเส้นทางชีวิต เล่ม ๓, ๒๕๓๘ : ๕๕)

ในยุคที่สังคมกำลังก้าวตามกระแสโลกาภิวัตน์โดยไม่มีเวลาได้ทบทวน
ตนเอง สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นผู้หนึ่งที่สะกิดเตือนให้สังคมก้าวไปข้างหน้าโดย
ไม่ล้าหลัง และมีสติปัญญาในการเลือกแนวทางที่เหมาะสมกับรากฐาน
วัฒนธรรมไทย

จากความเห็นของนักวิชาการเหล่านี้ จะเห็นว่าครอบคลุมการแก้ปัญหา
สังคมทั้งในด้านการประกอบอาชีพ เศรษฐกิจ การเมือง การศาสนา และการ
ศึกษา ซึ่งล้วนมีรากฐานบนสิ่งเดียวกัน คือ คุณภาพของคน นักวิชาการเหล่านี้
ทำหน้าที่เป็น “สมอง” ไตร่ตรองแสวงหาทางออกให้บ้านเมือง แม้ว่าจะมีคน
จำนวนน้อยให้ความสนใจ และแทบจะไม่มีรัฐบาลใดดำเนินการตาม แนวคิด
เหล่านี้ แต่ก็มีองค์กรเอกชนหลายองค์กรดำเนินงานสอดคล้องกับแนวคิด
เหล่านี้

๒. องค์กรเอกชน

มีองค์กรเอกชนหลายองค์กรที่ดำเนินการ โดยมีจุดมุ่งหมายในการ
พัฒนาจิตใจของมนุษย์เป็นสำคัญ บางองค์กรทำหน้าที่เหมือนนักวิชาการ คือ
เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสภาพสังคม สาเหตุของปัญหาสังคม และแนวทางใน
การแก้ปัญหา เช่น สถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา มูลนิธิภูมิปัญญา
มูลนิธิหมอชาวบ้าน โครงการการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ ของธนาคาร
กสิกรไทย บางองค์กรมีผลงานเป็นรูปธรรม เช่น โรงเรียนหมู่บ้านเด็กของ

มูลนิธิเด็ก มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก ปัญญาไทย - สถาบันเพื่อการพัฒนาเด็กและ
ร.ร.วอลดอร์ฟ เสมสิกขาลัย นอกจากนี้ก็มีบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ ปฏิบัติ
งานสาธารณประโยชน์ ในนามของหน่วยงานของตน เช่น บริษัท บางจาก
ปิโตรเลียม จำกัด เป็นต้น บทความนี้จะไม่รายงานการปฏิบัติงานขององค์กร
เหล่านี้ จะยกมากล่าวเฉพาะนโยบาย หรือแนวคิดหลัก หรือแผนงานบางส่วน
เพียงพอที่จะทำให้เห็นประโยชน์ที่เกิดแก่สังคมได้ชัดเจน

๒.๑ องค์กรที่ทำหน้าที่ทางด้านวิชาการ

สถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา

สถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา มีศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด
บิณฑสันต์ เป็นประธานสถาบันฯ และ ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์
เจริญวงศ์ศักดิ์ เป็นผู้อำนวยการสถาบันฯ สถาบันฯ มีปรัชญาการศึกษาและ
วิจัยใน ๔ ประเด็นคือ

๑. ประเด็นสหวิทยาการ มุ่งหาคำตอบอย่างครบวงจรและสมดุล

๒. ประเด็นอนาคต มุ่งสร้างความเข้าใจอดีตและวิเคราะห์ปัจจุบัน เพื่อ
นำไปสู่การวางแผนระยะยาวในอนาคต

๓. มีคำตอบที่เป็นรูปธรรม เพื่อสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่าง
แท้จริง มุ่งให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ พัฒนาความรู้ พัฒนาคน พัฒนา
จิตใจ พัฒนาสิ่งแวดล้อมและด้านอื่น ๆ อย่างสมดุลและครบถ้วน

๔. ถ่ายทอดออกไปได้ เพื่อให้การศึกษาวิจัยที่ดำเนินการนั้นเป็น
ประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมให้มากที่สุด ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมจะถูกกระจาย
ไปสู่มหาชนให้มากที่สุด

มูลนิธินิธิปัญญา

มูลนิธินิธิปัญญามีกิจกรรมการรวมกลุ่มกันของนักคิดร่วมสมัย มีศาสตราจารย์ น.พ.ประเวศ วะสี เป็นแกน ตั้งชื่อว่า ชมรมหม้อแพรก สมาชิกของชมรมจะมาเสวนากันสม่ำเสมอ ในประเด็นเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงวิกฤตการณ์ในบ้านเมือง มุ่งเจาะลึกความรู้ ความคิด เพื่อแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมแก่พื่นภูมิของสังคมวัฒนธรรมไทย เมื่อวิกฤตการณ์ “พฤษภาทมิฬ ๒๕๓๕” ผ่านพ้นไป นักวิชาการ ๓ ท่าน คือ ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม และ ศาสตราจารย์ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ได้เขียนบทวิเคราะห์และข้อเสนอเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทิศทางของสังคมไทย ให้มูลนิธินิธิปัญญาจัดพิมพ์ในชื่อชุดมองอนาคต อันดับที่ ๑ เพื่อเป็นการชี้ชวนให้มีการวิพากษ์ และแลกเปลี่ยนทัศนะกันให้กว้างขวาง อันอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนในแนวทางที่พึงปรารถนาต่อไป

โครงการการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ ของธนาคารกสิกรไทย

โครงการนี้ ธนาคารกสิกรไทยเป็นผู้ริเริ่มขึ้นตั้งแต่ปลายปี ๒๕๓๗ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะระดมความคิดเพื่อปฏิรูปการศึกษาไทย ผลงานที่ได้กระทำแล้ว คือ

- การสัมมนาระดับภูมิภาค ที่จังหวัดขอนแก่น ลำปาง และสงขลา ในช่วงปี ๒๕๓๘
- การสัมมนาระดับชาติ เรื่อง “ยุทธศาสตร์การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” ที่ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ในปีเดียวกัน
- รายงาน “ยุทธศาสตร์การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” และ “ข้อเสนอปฏิรูปการศึกษาไทย” ในการประชุมสมัชชาการศึกษา ณ สำนักงานใหญ่ธนาคารกสิกรไทย พ.ศ. ๒๕๓๙

- เผยแพร่ความคิดการปฏิรูปการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งทางสถานี
โทรทัศน์ และ สิ่งพิมพ์

๒.๒ องค์กรที่มีภารกิจเป็นรูปธรรมในการพัฒนาคน

โรงเรียนหมู่บ้านเด็กของมูลนิธิเด็ก

มูลนิธิเด็กมีโครงการช่วยเหลือเด็กหลายโครงการ โครงการที่จะกล่าวถึงในที่นี้ คือ โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ ที่จังหวัดกาญจนบุรี โรงเรียนหมู่บ้านเด็กมีวัตถุประสงค์ ๕ ประการคือ

๑. ช่วยเหลือเด็กที่ตกอยู่ในความทุกข์ยากและถูกทอดทิ้ง โดยเฉพาะเด็กกำพร้าที่ยากจน ให้มีโอกาสพัฒนาอย่างสมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ โดยการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาดังกล่าว ในรูปโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก

๒. จัดให้เด็กกำพร้าที่ยากจน ได้รับการศึกษาทั้งด้านวิชาชีพและวิชาการจนสามารถออกไปประกอบอาชีพในสังคมได้ โดยเฉพาะในด้านการเกษตรกรรม หรือไม่ก็สามารถเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไปได้ โดยใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ

๓. ส่งเสริมให้เด็กมีความกล้าหาญทางจริยธรรม มีคุณธรรม ใจกว้าง ไม่ยึดมั่น ถือมั่น

๔. ส่งเสริมเสรีภาพของเด็กตามระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความรักในชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

๕. สนับสนุนสิทธิของเด็กตามประกาศในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็กขององค์การสหประชาชาติ

มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก

วัลลภ ตังคณานุรักษ์ ได้ให้สัมภาษณ์ (อยู่อย่างมีความหมาย, ๒๕๓๘ : ๑๐๗ - ๑๐๘) ว่า

... เรามีบ้านสี่หลัง -- หลังนี้ (ที่ดอนเมือง) เป็นหลังใหญ่สุด มีเด็กประจำอยู่ ๑๔๗ คน อีกหลังหนึ่งอยู่ที่รามอินทรา เป็นบ้านเปิดสำหรับเด็กเร่ร่อนโดยเฉพาะ ให้เขาได้เข้ามาพักพิง หลบภัยต่าง ๆ ที่คอยรังแกเขา แต่เขาจะออกไปเมื่อไรก็ได้ ... บ้านหลังนี้มีเด็กประมาณสามสิบกกว่าคน อีกหลังหนึ่งอยู่ที่ลาดพร้าว ๑๐๖ หลังนี้ชื่อว่า “บ้านคุ้มครองเด็ก” บ้านหลังนี้สำหรับเด็กถูกรุณอย่างรุนแรงโดยเฉพาะ เป็นบ้านหลังเล็ก ๆ เพื่อให้ครูดูแลในเชิงจิตวิทยาмаก ๆ เป็นการดูแลเพื่อบำบัดทางจิตโดยเฉพาะ มีเด็กประมาณยี่สิบกกว่าคน แล้วหลังสุดท้ายอยู่ที่อ่างทอง หลังนี้จะเป็นบ้านที่อาศัยศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เดิมก่อนที่จะมี “บ้านไกล้วัด” ที่อ่างทอง เราเคยเอาเด็กเร่ร่อนไปอยู่วัด ไปบวช ซึ่งได้ผลมาก พอเด็กสึกมา ก็อยู่ที่บ้านหลังนั้น หรือเด็กบางคนไปอยู่ที่บ้านหลังนั้นโดยไม่บวชก็ได้ แต่ก็อยู่ไกล้วัด หลวงพ่อก็จะดูแลเรื่องของศีลธรรมจริยธรรมให้เรา ซึ่งดีมาก พบว่าเป็นทางออกทางหนึ่งซึ่งน่าสนใจ รวมบ้านสี่หลังก็มีเด็กอยู่สองร้อยกว่าคนที่กินนอนอยู่กับเรา

ส่วนในด้านงบประมาณนั้น มูลนิธิสร้างสรรค์เด็กมีแนวคิดว่า

... ปัญหาของประเทศเรา เราก็ควรช่วยตัวเองก่อน ไม่ใช่ให้คนอื่นมาช่วย

อันนี่คือหลักเลยครับ เหมือนเรามีลูก คนอื่นเลี้ยงลูกเรา
มากเท่าไร เหมือนกับตบหน้าเราเองมากเท่านั้น ลูกเราเรา
ต้องเลี้ยงด้วยมือเรา เด็กไทยต้องอยู่ได้ด้วยคนไทย แต่เน
นอน เริ่มต้นอาจต้องอาศัยเงินต่างประเทศบ้าง แต่จะต้อง
เป็นเงินที่เราู้ที่มาที่ไป ไม่ใช่เป็นใครมาอย่างไรเราไม่รู้
ไม่ใช่ใครมาก็รับหมด ผมได้บทเรียนจากหมอเสม
พริ่งพวงแก้ว ... หมอเสมท่านไม่เอา (เงินจากการค้า
ประเวณี) ท่านบอกว่า เงินสกปรก...เงินสกปรกผมจะ
ไม่รับ แม้กระทั่งเงินที่มาจากการขายเหล้า ขายบุหรี่ ขาย
ล็อตเตอรี่ เราก็ไม่เอา (เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๔)

ปัญญาทัย - สถาบันเพื่อการพัฒนาเด็กและร.ร.วอลดอร์ฟ

ผู้เขียนได้ยื่นชื่อปัญญาทัยในฐานะที่เป็นโรงเรียน แต่จากคำบอกเล่า
ของ น.พ. พร พันธุ์โอสธ ผู้ก่อตั้ง จึงทราบว่า ยังไม่ได้ดำเนินการในลักษณะ
โรงเรียน ขณะนี้อยู่ในช่วงเริ่มต้น มีเด็กอยู่ที่สถาบันประมาณ ๑๐ คน
ปัญญาทัยดำเนินการตามแนวคิดของ รูดอล์ฟ สไตเนอร์ ชาวออสเตรีย ผู้ก่อ
ตั้งโรงเรียนวอลดอร์ฟ ก่อนหน้านี้ น.พ. พร พันธุ์โอสธ และครอบครัว ได้
เข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาของวอลดอร์ฟที่สหรัฐอเมริกา เป็นเวลาถึง ๓ ปี
ขณะที่กำลังสร้างโรงเรียนปัญญาทัยเสนอเป็นรูปธรรมแก่สังคมไทย การ
เสนอแนวคิดทางการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งเพื่อเป็นทางเลือกของสังคม ก็เป็น
สิ่งที่มีประโยชน์ไม่น้อย จันทรเพ็ญ พันธุ์โอสธ จึงแปลหนังสือชื่อ โรงเรียน
วอลดอร์ฟ ศิลปะการสอนที่มีชีวิต จาก TEACHING AS A LIVELY ART
ของมาร์จอรี สปีค ซึ่งแสดงอุดมคติของโรงเรียนวอลดอร์ฟไว้อย่างชัดเจน

รูคอล์ฟ สไตเนอร์ มีความเห็นว่า “มนุษย์มิได้เป็นเพียงผลิตผลโดยบังเอิญของเอกภพอันไร้จิตซึ่งทำหน้าที่อย่างกลไก เขามองเห็นจิตวิญญาณอยู่ในตัวมนุษย์ เห็นว่ามันมีส่วนร่วมในชีวิตและวิวัฒนาการของจักรวาลแห่งจิตวิญญาณโดยแก่นแท้ โลกแห่งสสารวิวัฒนาการขึ้นมาจากจักรวาลนี้เอง” (จันทร์เพ็ญ พันธุ์โอสถ, ๒๕๓๘ : ๒๑ - ๒๒) และจุดมุ่งหมายของครูตามแนวคิดของสไตเนอร์ คือ “ทำให้นักเรียนรู้สึกว่ โลกนี้อุดมไปด้วยความดี ในระยะแรกของการพัฒนาการ รู้สึกว่ โลกนี้อุดมไปด้วยความงาม ในระยะที่สอง และรู้สึกว่ โลกนี้อุดมไปด้วยความจริง ในระยะที่สาม” (เรื่องเดิม หน้า ๑๘๐)

โรงเรียนปัญญาโทษ หรือ วอลดอร์ฟในเมืองไทย เป็นสถาบันพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อีกแห่งหนึ่งที่น่าสนใจยิ่ง

บริษัท บางจากปิโตรเลียม จำกัด

บริษัท บางจากปิโตรเลียม จำกัด เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาคน เมื่อโสภณ สุภาพงษ์ เข้ารับตำแหน่งผู้จัดการเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ บัดนี้ บริษัทมีกิจกรรมที่เกื้อกูลต่อสังคมเป็นอันมาก ที่นำเสนอต่อไปนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่ง

“... สังคมไทยตอนนี้มันแตกต่างกันมาก ความร่ำรวยกระจุกเฉพาะคน ๕% - ๑๐% ซ้ำแล้วซ้ำอีกมาตั้ง ๓๐ ปีแล้ว ก็ไม่มีอะไรบอกได้ว่า อีก ๓๐ ปี มันจะเปลี่ยนหรือเปล่า คนที่จน คนที่ลำบากก็ถูกกดดัน ทางเลือกเขาก็ไม่มาก ฉะนั้นการสร้างทางเลือก การสร้างโอกาสให้กับชนบทน่าจะเป็นสิ่งที่ถ้าทำได้ ก็อยากจะทำ ที่จริงมันช่วยเราด้วย ทำให้เราไม่รู้สึกเหงาว่าเกิดมาแล้ว ไม่ทำอะไรเลย ได้แต่วิ่งไล่กวาดใครก็ไม่รู้... ตัวผมเองจะเน้นเรื่องการเลี้ยงชีพของชาวบ้าน แล้วเราก็หวังว่า เมื่อกายมันตั้งได้ ครอบครัวยั่งยืนได้ จริยธรรมก็ตามมาจากกระบวนการนั้น... การที่สามารถทำการค้าขายเลี้ยงชีพได้เป็นการศึกษานิดหนึ่งในชีวิต ที่จะได้รู้จักแก้ปัญหา รู้จักทดลอง รู้จักทำงานกับคน...

(สำหรับคนในบริษัทที่ไปช่วยงานพัฒนาสังคม) ใครอยากทำอะไร ผมก็ส่งเสริมให้ได้ทำนะครับ ใครอยากจะทำเรื่องเด็ก ใครอยากจะทำสิ่งแวดล้อม ใครอยากจะทำหนังสือ ใครอยากจะทำลูกผัก ทำสวนครัว มีคนจัดเรื่องคุณก จัดเรื่องการทำสวนครัวในบ้าน คนสนใจเยอะเลย... เพราะฉะนั้น เมื่อเขาทำงานกับเด็ก ทำงานกับชนบท ทำเรื่องคุณก เรื่องปลูกผัก เผอิญเป็นโรงกลั่นแห่งแรกในโลก คงไม่มีที่ไหนที่ปลูกผักกันเต็ม มันช่วยตัวเอง เขาก็จะเริ่มรักคน รักสัตว์ รักต้นไม้ คนเราถ้ารัก ๓ อย่างนี้ ก็จะไม่ทำร้าย ทำอะไรก็จะคิด..." (โสภณ สุภาพงษ์, สัมภาษณ์)

ตัวอย่างของนักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานกับสังคมในรูปแบบต่าง ๆ นี้ นอกจากจะทำให้เห็นแนวทางที่น่าพาสังคมไทยพ้นจากวิกฤตการณ์ หรืออาจเรียกว่า หายนะที่กำลังย่างกรายใกล้เข้ามาทุกขณะแล้ว ในขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องแสดงถึงปัญหาเรื้อรังที่รุมเร้าอยู่ในสังคม ทำนองเดียวกับที่ที่ปีกป้ายว่า "ห้ามทิ้งขยะ" จะมีกองขยะอยู่เต็มไปหมด หรือบางที่ป้ายนั้นก็ปักอยู่บนกองขยะนั่นเอง เพราะมีเด็กถูกทำร้าย ทำทารุณกรรม จึงต้องมีผู้ยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือเด็กเหล่านั้น เพราะผลผลิตของการศึกษาในระบบที่มีอยู่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหา จึงมีความพยายามที่จัดการศึกษารูปแบบใหม่ และในที่สุดเพราะวัฒนธรรมของสังคมไทยกำลังสูญหาย หรือ ได้สูญหายไปไม่น้อยแล้ว จึงต้องเร่งฟื้นฟูวัฒนธรรม

เมื่อเห็นและได้ยินสื่อวิทยุโทรทัศน์ และสื่ออื่น ๆ ตามสังคมว่า "รักเด็กจริงหรือเปล่า" หรือ "นานเท่าไรแล้วที่เราทอดทิ้งคนที่หวังใยเราไว้คนเดียว" สิ่งที่น่าตระหนกถึงได้ไปพร้อมกัน คือ สังคมกำลังทอดทิ้งเด็กและคนชรา นอกจากนี้ ในเวลานี้ สื่อต่าง ๆ กำลังแสดงให้เห็นว่า ความกตัญญูกำลังจะหายไปจากสังคมไทย พร้อม ๆ กับการมาถึงของความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ความสะดวกสบาย ความสุขจากการบริโภคอย่างฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย วัตถุนิยม

กำลังนำจิตใจ จึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องส่งเสริมให้สังคมเห็นคุณค่า
ของความนึกคิดจิตใจมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ภาวะสมดุลระหว่างจิตกับวัตถุ

ในภาวะปัจจุบันที่วัตถุนิยมมีอำนาจอันไม่อาจปฏิเสธได้ ระบบอัน
ซับซ้อนของเศรษฐกิจโลก ประกอบกับความสัมพันธ์ระหว่างกันในโลก
ทำให้ยากที่จะอาศัยอำนาจรัฐปฏิเสธสินค้านำเข้าจากต่างประเทศ มีวิธีการ
เดียวที่จะต้านทานอำนาจวัตถุนิยมได้ คือ การสร้างภูมิคุ้มกันขึ้นในจิตใจของ
ปัจเจกชนทุกคน ภูมิคุ้มกันในการต่อสู้กับอำนาจอารมณ์ความรู้สึกฝ่ายอกุศล
เช่น ความอยาก ความโกรธ ความเห็นผิดในเรื่องต่างๆ พร้อมๆ การสร้าง
พลังงานให้จิตใจเกิดความรู้สึกนึกคิดในทางกุศล เช่น ความเสียสละ ความ
เมตตา ความใฝ่รู้ ความต้องการพึ่งตนเอง และ พัฒนาตนเองอยู่เสมอ

ประเทศไทยมีพุทธศาสนาเป็นรากฐานมั่นคงอยู่แล้ว หากเราจะเปลี่ยน
จากการทำลายรากฐานของเราเอง กลับมาบูรณะให้มั่นคงคงเดิม สังคมไทยก็
จะร่มเย็นเป็นสุขได้แม้ในท่ามกลางความร้อนระอุของโลก เพราะพุทธศาสนา
ไม่ได้สอนให้หนีโลก และไม่ได้สอนให้ปฏิเสธวัตถุโดยสิ้นเชิง แต่สอนให้อยู่
กับโลกอย่างมีปัญญา ใช้วัตถุของโลกอย่างเป็นนายของวัตถุ และรู้จักความ
สมดุลในการใช้วัตถุ สามารถจัดการกับวัตถุได้ตามคุณค่าที่แท้จริงของมัน
บางสิ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งแม้มีประโยชน์ แต่ถ้าอยู่ในที่อื่นจะมีประโยชน์มาก
กว่า ก็ยินดีที่จะกระจายไปในที่นั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่ที่ขาดแคลน
กล่าวโดยสรุป การจัดการกับเศรษฐกิจตามแนวคิดอย่างพุทธ เป็นการจั
การด้วยปัญญาอันปราศจากอคตินิเวรณกิเลส หรือ พยายามอย่างยิ่งที่จะให้มี
กิเลสน้อยที่สุด โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างวัตถุกับจิตเป็นสำคัญ

บรรณานุกรม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ตีพิมพ์ในหนังสือที่ ๒๑ : แนวคิดปฏิรูปการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : ชักเชสมิเดีย, ๒๕๓๘.

_____ . สังคมทฤษฎน : ยุทธศาสตร์ความล้มสลายของสังคม. กรุงเทพฯ : ชักเชสมิเดีย, ๒๕๓๘.

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, สำนักงาน. ในทุ่งกว้าง...เรื่องราวในโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก. กรุงเทพฯ : สำนักงาน, มปป.

จันทร์เพ็ญ พันธุ์โอสด, ผู้แปล. โรงเรียนวอลดอร์ฟ ศิลปะการสอนที่มีชีวิต. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถานแสงอรุณ, ๒๕๓๘.

นิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีศักร วัลลิโภดม และ เอกวิทย์ ณ ถลาง. มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนสังคมไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถานแสงอรุณ, ๒๕๓๖.

ประเวศ วะสี. บนเส้นทางชีวิต เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๘.

_____ . บนเส้นทางชีวิต เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๘.

_____ . บนเส้นทางชีวิต เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๘.

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๑๑. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕. (เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี)

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๒๒. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕. (เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี)

มนตรีรา, นามแฝง. อยู่อย่างมีความหมาย. กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์, ๒๕๓๘.

สมพันธ์ เตชะอธิก, บรรณาธิการ. แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๖.

สันติประชาธรรม, สถาบัน. สังคมไทยยุคเศรษฐกิจเฟื่อง. กรุงเทพฯ : สถาบัน, ๒๕๓๗.

โสภณ สุภาพงษ์, สัมภาษณ์. "สี่สั้นชีวิต" เราคิดอะไร ๑,๑ (ปกัษ์แรก ตุลาคม ๒๕๓๗), ๑๒ - ๒๑.

บทความทางวิชาการ

เรื่อง

“วัตถุนิยมนำสังคมไทยจริงหรือ”

โดย

1. นาย กิตติพันธ์ ธรรมประดิษฐ์
เลขประจำตัว 3633335
คณะรัฐศาสตร์
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
2. นาย พงษ์ศักดิ์ เทพชนะชัยชาญ
เลขประจำตัว 3532356
คณะรัฐศาสตร์
ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
3. นาย สัญญา ภาวครานนท์
เลขประจำตัว 3626293
คณะวิทยาศาสตร์
ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป
4. นางสาว สุพัตรา เลิศยงผาติ
เลขประจำตัว 3611948
คณะอักษรศาสตร์
ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์

บทความวิชาการ
เรื่อง
วัตุนิยมนำจิตใจในสังคมไทยจริงหรือ

โดย

กิตติพันธ์	ธรรมประดิษฐ์	นิติคณะรัฐศาสตร์
พงษ์ศักดิ์	เทพชนะชัยชาญ	นิติคณะรัฐศาสตร์
สัญญา	ภววิจารณ์ท์	นิติคณะวิทยาศาสตร์
สุพิศรา	เลิศยงมาติ	นิติคณะอักษรศาสตร์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารสังเขป

บทความนี้เป็นการนำเสนอเนื้อหาและความคิดเห็นรวมทั้งอภิปรายปัญหาเกี่ยวกับวัดดูนียมในแง่มุมต่างๆ เพื่อเป็นการตอบคำถามว่า วัดดูนียมนำจิตใจในสังคมไทยจริงหรือ โดยจะกล่าวถึง นัยยะความหมายของวัดดูนียมรวมทั้งความสัมพันธ์และการเปรียบเทียบวัดดูนียมกับจิตนียม ทูนนียม และสังคมนิยม สภาวะการณ์ทั่วไปของวัดดูนียมในสังคมไทย ผลกระทบของวัดดูนียมต่อสังคมไทย กระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่ทำให้เกิดสภาพวัดดูนียมในสังคมไทย และแนวทางการปฏิบัติในสภาพที่วัดดูนียมมีอิทธิพลครอบงำคนในสังคม

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัตถุนิยมนำสังคมไทยจริงหรือ

ก่อนอื่นผู้เขียนอยากจะให้ความหมายของคำว่า วัตถุนิยม ซึ่งตรงกับคำว่า Materialism ดังต่อไปนี้ ตามพจนานุกรม Webster (1988: 834) ได้ให้ความหมายของคำว่า Materialism ไว้สามแง่ ประการแรกหมายถึงหลักปรัชญาอันกล่าวว่าสสารเป็นแก่นแท้ของความจริงเพียงสิ่งเดียว ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกรวมถึงความคิด เจตจำนง ความรู้สึกสามารถอธิบายได้ในรูปของสสาร (ซึ่งตรงกันข้ามกับจิตนิยม) ประการที่สองหมายถึงหลักปรัชญาหรือคำสอนที่กล่าวว่าความสุขสบาย ความพึงพอใจ ความมั่งคั่งเป็นเป้าหมายหรือคุณค่าสูงสุด ประการที่สามคือ แนวโน้มที่ให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าเป้าหมายหรือคุณค่าฝ่ายวิญญาณ

การที่จะเข้าใจวัตถุนิยมจึงจำเป็นต้องเชื่อมโยงและเปรียบเทียบมโนทัศน์คู่ตรงข้ามกัน จึงจะสะท้อนความเข้าใจวัตถุนิยมได้ดียิ่งขึ้น นั่นก็คือจิตนิยม จิตนิยมตามความหมายในพจนานุกรม Webster ได้ให้ไว้ว่า “ทฤษฎีต่างๆที่วางอยู่บนความเชื่อในประการแรกว่าสิ่งต่างๆเกิดขึ้นหรือมีอยู่จริงอันเนื่องมาจากความคิดที่มีอยู่ในใจไม่ใช่เพราะว่าวัตถุเป็นอิสระจากจิตใจ หากแต่เป็นตัวกำหนดจิต ประการที่สอง สิ่งต่างๆในโลกซึ่งปรากฏนั้นเป็นการแสดงตัวของรูปแบบหรือตัวแบบต่างๆที่ไม่ใช่วัตถุและเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง เช่น ความดี ความงาม ความยุติธรรม

จะเห็นได้ว่ามโนทัศน์ทั้งสองเป็นคู่ตรงกันข้ามของแก่นทางความคิดสูงสุด หรือปรัชญา ซึ่งจะประกอบกันเข้าเป็น ความเชื่อ โลกทรรศน์ ค่านิยมและแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลหรือของสังคม และซึ่งจะประกอบกันเข้าเป็นสถาบันต่างๆทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โดยปัจเจกบุคคลในสังคมจะดำเนินชีวิตไปตามแนวทางความเชื่อ Belief system และระบบสถาบันของตน

ขั้วทางความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม และสถาบันสามารถจำแนกออกได้เป็นสองขั้วดังนี้ ผู้เขียนจะเน้นการพิจารณาแต่เฉพาะขั้วทางวัตถุนิยมเท่านั้น

วัตถุนิยม	จิตนิยม
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	ศาสนานิยม
ปัจเจกนิยม	สหนิยม
ทุนนิยม	สังคมนิยม
บริโภคนิยม	อบริโภคนิยม
ระบอบประชาธิปไตยทุนนิยม	ระบอบประชาธิปไตยสังคมนิยม

ความหมายในแต่ละส่วนของแต่ละมโนทัศน์คู่ตรงข้ามมีดังนี้ ระหว่างปัจเจกนิยม กับสหนิยม เป็นความเชื่อที่ว่าผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นเป้าหมายที่แท้จริงของการกระทำต่างๆ มนุษย์แต่ละคนมีสิทธิธรรมชาติที่จะคิด กระทำตามแนว ทางของตนเพื่อบรรลุประโยชน์ของตน ขณะที่สหนิยมกล่าวว่า ผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นเป้าหมายสูงสุดของการกระทำต่างๆ มนุษย์แต่ละคนควรเสียสละสิทธิเสรีภาพของตนเพื่อส่วนรวม ในด้านระบบความเชื่อหรือระบบการให้ความหมายจะเน้นความมีเหตุผลเฉพาะสิ่งที่จับต้องได้ (วิทยาศาสตร์) ซึ่งจะเน้นให้คนมีความมั่นใจในตนเอง ขณะที่ศาสนาเป็นระบบความเชื่อที่ให้ความหมายในสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความยุติธรรม วิญญาณ ฯลฯ ซึ่งสอนให้คนเชื่อในโลกหน้า ทุนนิยมซึ่งเป็นสถาบันทางเศรษฐกิจในการจัดสรรการผลิต การจำหน่าย โดยใช้วิถีการผลิตซึ่งแต่ละปัจเจกบุคคลสามารถเป็นเจ้าของเพื่อใช้ในการดำเนินการผลิตเพื่อผลกำไร ในด้านพฤติกรรมนั้น มโนทัศน์บริโภคนิยมเป็นการบริโภควัตถุ (สินค้าหรือบริการ) ซึ่งเป็นความต้องการของมนุษย์ที่ไม่มีสิ้นสุด

ในแต่ละส่วนของแต่ละมโนทัศน์ มีความสัมพันธ์ในเชิงสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยที่วัตถุนิยมมีความเชื่อว่าอะตอมเป็นส่วนย่อยที่สุดของสสารซึ่งไม่สามารถถอนลงได้อีก ในทางสังคมก็เช่นเดียวกันก็ถือว่าปัจเจกบุคคลในสังคมเป็นส่วนย่อยที่สุดของสังคมหรือกล่าวได้ว่าคนแต่ละคนมารวมกันเข้ากลายเป็นสังคมที่ใหญ่ขึ้น ดังนั้นความคิดปัจเจกนิยมจึงเกี่ยวพันกับ หลักสุขนิยมที่กล่าวถึงสิทธิธรรมชาติส่วนบุคคลที่จะแสวงหาความสุขส่วนบุคคล สถาบันการเมืองระบอบประชาธิปไตยทุนนิยมที่ดั่งขึ้นมาก็เพื่อคุ้มครองและรักษาสิทธิธรรมชาติของมนุษย์ได้แก่ ชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สินที่มนุษย์จะแสวงหาความสุข และหลักการอันนี้ขยายไปสู่ด้านเศรษฐกิจ โดยที่แต่ละปัจเจกบุคคลเข้ามาทำงานร่วมกันในสังคม หรือการแบ่งงานกันทำ (Division of labour) การแบ่งงานกันทำนั้นมีสมมุติฐานที่ว่าแรงขับเคลื่อนดังกล่าวเกิดมาจากความรักตนเอง (ปัจเจกนิยม) ซึ่งแต่ละปัจเจกบุคคลก็มีแนวโน้มที่จะรักษาและแสวงหาผลประโยชน์ของตัวเองในระดับที่สูงสุด (Maximize profit) อันจะนำไปสู่การสะสมทุนและการพัฒนาการก่อตัวของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม วัตถุ หรือสินค้าและบริการจึงเพิ่มขึ้นทั้งในแง่ปริมาณ และความหลากหลายของคุณภาพในเชิงประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อตอบสนองความต้องการ (Want) ของมนุษย์ที่ไม่มีจบสิ้น ภายใต้ระบบนี้การแข่งขันสูงจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ กลไกตลาดที่ทำให้ระบบทุนดำรงอยู่ได้ด้วยกลยุทธทางการตลาด คือการกระตุ้นให้คนบริโภคสินค้ามากขึ้น ด้วยวิธีการกระตุ้นความต้องการทางผัสสะของคน ความพึงพอใจที่มีต่อประสาทสัมผัสทั้งห้าได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวหนัง-ความงาม ความไพเราะ กลิ่น รส สัมผัส ซึ่งก็คือความ

สุขทางกายหรือทางวัตถุอันจะสอดคล้องกับวัตถุนิยมที่ว่าแก่นแท้คือสสาร ซึ่งความคิดที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นความคิดสุดขั้ว ถ้าผู้ใดยึดถือเป็นสรณะก็จะส่งความหายนะต่อสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคม ตั้งแต่ครอบครัว เพื่อน ชุมชน ประเทศชาติ และต่อโลกกายภาพ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนเพื่อนร่วมโลกของเราอันได้แก่ สัตว์ต่างๆ และก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดและสถาบันอันจะปะทุเป็นความรุนแรงและการต่อสู้กันระหว่างกลุ่มต่างๆภายในสังคมอย่างไม่รู้จบสิ้น

ส่วนในด้านความคิดทางจิตนิยมนั้น ศาสนาจะให้ความสำคัญแก่จิต ศาสนาใหญ่ๆของโลกให้ความหมายว่า จิตเป็นแก่นแท้หรือบ่อเกิดแห่งสรรพสิ่ง สรรพสิ่งต่างๆที่มีอยู่นั้นเป็นการปรากฏตัวของจิต จิตจะเป็นผู้รับรู้ว่าสิ่งๆนั้นมีอยู่ การกระทำต่างๆของมนุษย์อยู่ภายใต้การสั่งการของจิต ถึงแม้จิตจะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นแต่ก็ยอมรับการมีอยู่จริงและการทำงานของมัน มโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกันคือสหนิยม สหนิยมเชื่อว่าส่วนใหญ่มิมีความสำคัญมากกว่าส่วนย่อย เพราะส่วนใหญ่เป็นที่รวมของส่วนย่อย ความสุขทางจิตใจสำคัญมากกว่าทางด้านร่างกาย ความสุขใจที่ได้เห็นผู้อื่นมีความสุขแม้ตนเองจะต้องเสียสละประโยชน์บางอย่างไป เพื่อความมั่นคงทางสังคมจึงต้องกระจายความเท่าเทียมกันซึ่งแต่ละปัจเจกบุคคลเข้ามาทำงานด้วยกันหรือการแบ่งงานกันทำ (Division of labour) การแบ่งงานกันทำในสังคมนิยมนี้มีไว้เกิดจากแรงผลักดันของความรักตนเอง แต่เป็นไปเพื่อส่วนรวม ประโยชน์สูงสุดของผลกำไรจึงมีน้อยหรือไม่มีเลย แม้จะมีการแลกเปลี่ยนทางการค้า แต่ก็ไม่ได้เน้นกำไรสูงสุด รัฐหรือสถาบันทางการเมืองอันนี้จึงตั้งขึ้นเพื่อกระจายความเท่าเทียมกัน ระบบนี้จึงมีลักษณะที่เกื้อกูลกันมากกว่าที่จะแข่งขัน คนในสังคมนี้อันจะไม่ยึดติดกับการบริโภค เอาความสุขทางจิตใจเป็นที่ตั้ง ความสัมพันธ์ทางสังคมจึงมีลักษณะที่เกาะเกี่ยวกันอย่างแน่นแฟ้น ดังจะพบเห็นสังคมนี้นี้ในสังคมไทยตัวอย่างเช่น ชุมชนสันติโคก ฯลฯ

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็เพื่อให้เห็นภาพรวมทางความคิดและสถาบันในเชิงมหภาค สังคมปัจจุบันอยู่ภายใต้กระแสทุนนิยมที่ทำให้คนในสังคมมีความเป็นวัตถุนิยม ดังจะกล่าวถึงคุณลักษณะจุลภาค อันได้แก่ กำนนิยม พฤติกรรมของปัจเจกบุคคลและสังคมไทยว่ามีความเป็นวัตถุนิยมหรือไม่

ถ้าจะลองถามคนใดคนหนึ่งในประเทศไทยว่าเขาเป็นวัตถุนิยมหรือไม่ ก็คงไม่มีใครยอมรับว่าเป็นวัตถุนิยม การจะตอบว่าวัตถุนิยมนำสังคมไทยหรือไม่ควรจึงควรดูจากพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงของคนไทยโดยดูห่างออกมามองดูสังคมไทยอย่างวัตถุวิสัย

ข้าพเจ้าเห็นว่าแบบจำลองทางความคิดข้างต้นช่วยให้เราสามารถจำแนก กำนนิยม และพฤติกรรมออกมาเพื่อจะชี้ว่าสังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมหรือไม่ พร้อมทั้งจะยก

ตัวอย่างข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในหลายกรณี ดังปรากฏตามสื่อมวลชนทั้งทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ ฯลฯ และตามที่ข้าพเจ้าและคณะได้ประสบโดยตรงมาหลายครั้ง

ค่านิยมต่างๆ ได้แก่

1. การให้คุณค่าแก่ปริมาณวัตถุและเงินตราเป็นเครื่องชี้วัดสถานภาพของคน
2. การเน้นเป้าหมายความสำเร็จทางวัตถุเกินเลยจนไม่คำนึงถึงวิธีการที่ถูกต้อง
3. เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

พฤติกรรมต่างๆ เหล่านี้ ได้แก่

1. การมองดูและตัดสินคุณค่าจากภายนอก
2. ให้ความสำคัญแก่ครอบครัวและคนในชุมชนลคน้อยลง
3. การทำงานอย่างหนัก แข่งขันอย่างเอาเป็นเอาตาย
4. ความจริงใจลดลง การกระทำต่างๆ ไม่ได้ออกมาจากใจ แต่เพื่อต้องการผลประโยชน์ตัวเอง

สภาพทั่วไปของวัตถุนิยมในสังคมไทย

1. พฤติกรรมการมองดูและตัดสินค่าของคนจากภายนอก

ความสุข ความพึงพอใจ และความมั่งคั่ง ที่ได้รับจากวัตถุเป็นคุณค่าสูงสุดตามความเชื่อของชาววัตถุนิยม ซึ่งวัตถุนั้นเป็นสิ่งที่เห็นได้จากภายนอก การมีเงิน การมีรูปร่างหน้าตาดี การมีเกียรติในสังคม เมื่อคนในสังคมให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้ วัตถุนิยมจึงค่านิยมกระแสหลักในสังคมไทย

การมีรูปร่างหน้าตาดี หนุ่มสาววัยรุ่นไทยปัจจุบันพยายามหาคู่ครองที่มีหน้าตาดี เนื่องจากหน้าตาเป็นคุณสมบัติที่สามารถมองเห็นได้และให้ความพึงพอใจแก่ตา คุณสมบัตินี้จึงเป็นคุณสมบัติแรกที่วัยรุ่นไทยให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ขณะที่คุณสมบัติภายในจิตใจถือว่าเป็นเรื่องรอง ส่วนคนที่หน้าตาและบุคลิกไม่ดึงดูดก็เกิดความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ ซึ่งจุดนี้ทำให้ธุรกิจศัลยกรรมความสวยงามประสบความสำเร็จอย่างมากและนับวันจะเติบโตเรื่อยๆ การเลือกคู่ครองในปัจจุบันมักจะเลือกคุณสมบัติภายนอกมากกว่าภายในซึ่งพบว่าเมื่อแต่งงานไปแล้วภายหลังมีปัญหาการหย่าร้างกันอันเนื่องมาจากนิสัยเข้ากันไม่ได้

การมีเงินและความร่ำรวย คนปัจจุบันให้ความสำคัญกับเงิน เนื่องจากเงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเงินจึงสามารถบันดาลความสุขประเภทอื่นได้ คนที่มีเงินอยู่แล้วก็

อยากมีมากขึ้น การให้ได้มาจึงต้องแข่งขันโดยปรับปรุงพัฒนาความสามารถของตนเองให้สามารถเอาชนะผู้อื่น ระบบการแข่งขันจึงเริ่มต้นตั้งแต่ในครรภ์ที่ผู้เป็นพ่อแม่มุ่งสร้างเด็กให้เป็นอัจฉริยะ แต่ความเป็นอัจฉริยะความสามารถในการคิดและสร้างสรรค์นั้นเป้าหมายปลายทางไม่ใช่เพื่อสังคม แต่เพื่อเงินและความมั่งคั่งในอนาคตของเขาเอง ธุรกิจรูปแบบต่างๆ เช่น เนอสเซอริ์ ครูและโรงเรียนสอนพิเศษเป็นธุรกิจภายใต้กระแสนี้

การมีและการใช้วัตถุสิ่งของทันสมัย เรื่องที่วัยรุ่นในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยคุยกันมากที่สุดนอกเหนือจากการเรียนคือ การมีวัตถุสิ่งของทันสมัย เช่น เครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ รถยนต์ และเครื่องบันเทิงความสุขต่างๆกลายมาเป็นเครื่องวัดคุณค่ากันและกันในกลุ่มเพื่อน ผู้ที่มีรู้สึกถึงความเหนือกว่า ส่วนผู้ที่ไม่มีก็มีความคิดต่างกันไป ผู้ที่คล้อยตามเลียนแบบก็พยายามหามาใช้ คนในชนบทย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำงานในเมืองก็เพื่อแสวงหาความสุข โดยทำงานหาเงินมาซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องบันเทิงต่างๆ และเหตุผลอื่นๆ

การที่จะได้รับการยอมรับจากกลุ่มจึงต้องมีคุณสมบัติข้างต้น ผู้ที่ไม่มีที่ถูกระแสวิถีนิยม ทำให้เด็กวัยรุ่นทั้งหญิงและชายบางคนต้องขายร่างกายของตนเพื่อได้เงินมาซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยเพื่อเอาไปออกหน้าออกตาในสังคมวัตถุนิยม

2. การให้ความสำคัญแก่ครอบครัวน้อยลง การแต่งงานและเรื่องเพศ

จากสภาพสังคมที่แข่งขันกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินทำให้คนต้องทำงานหนักเพิ่มมากขึ้นและทำงานหลากหลายทำให้เวลาที่มีต่อครอบครัวน้อยลง สามีไม่มีเวลากับภรรยาและลูก สามีและภรรยาต้องออกไปทำงานนอกบ้านให้เนอสเซอริ์หรือผู้อื่นเป็นผู้เลี้ยงลูก พ่อแม่เลี้ยงดูลูกก็เพียงบางครั้งบางคราวไม่ได้ให้ความสุขทางจิตใจและการอบรมสั่งสอนแก่เด็ก แต่กลับปล่อยให้อยู่ในโลกจินตนาการแต่ทางวัตถุ หนังสือการ์ตูน ของเล่นและวิดีโอเกม ฯลฯ ซึ่งมาชดเชยสิ่งที่เป็นเรื่องของจิตใจ เนื่องจากสภาพการอบรมทางปัญญาดี ทำให้มีแรงจูงใจในใฝ่สัมฤทธิ์สูงที่ต้องการเอาชนะผู้อื่น จึงเป็นเด็กที่เติบโตขึ้นมาโดยขาดมิติในด้านการพัฒนาทางด้านจิตใจ เช่น การเอาแต่ใจตนเอง การขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไป ฯลฯ สิ่งทีกล่าวมาเหล่านี้จึงเป็นการเพาะค่านิยมวัตถุนิยมตั้งแต่เด็ก

หนุ่มสาววัยรุ่นปัจจุบันคิดถึงการใช้ชีวิต และถ้าจะแต่งงานจะขยายเวลากำหนดแต่งงานออกไปและมองเรื่องการใช้เพศสัมพันธ์ก่อนแต่งเป็นเรื่องธรรมดา

ในด้านชีวิตทางเพศ ความสุขจากกิจกรรมทางเพศในสังคมดั้งเดิม (The old society) เป็นความสุขที่ได้รับจากการมีชีวิตคู่ การอยู่ร่วมกันอันจะนำไปสู่การมีและก่อพันธะทางครอบครัว (Social bond) ได้แก่ หน้าที่และความรับผิดชอบต่างๆ ในการสร้าง

สังคมใหม่คือ ลูก ซึ่งจะก่อให้เกิดความผูกพันทั้งทางร่างกาย จิตใจและจิตวิญญาณ ประสานกันระหว่างพ่อแม่และลูก แต่ปัจจุบันกิจกรรมทางเพศถูกลดความศักดิ์สิทธิ์ (Profane) กลั้กลายเป็นกิจกรรมที่มุ่งตอบสนองแรงขับทางเพศเพียงอย่างเดียว ทั้งผู้หญิง และผู้ชายทั้งผู้ใหญ่ขยายไปถึงเด็กออกมาขายบริการทางเพศนอกระบบ (ใต้ดิน) โดยเฉพาะผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเสมือนวัตถุบำบัดความใคร่ทางเพศ (Sexual object) ที่สามารถซื้อขายกันได้ด้วยเงินตรา (Commercialization) และจากการวิจัยของนิสิตจุฬาฯ โดยได้ทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยปีงบประมาณ 2538 เรื่องค่านิยมวัยรุ่นไทยในยุคโลกาภิวัตน์ พบว่า ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งเป็นเรื่องธรรมดาและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าวัยรุ่นไทยมีพฤติกรรมเช่นนั้นจริง

3. ความจริงใจและความเอื้อเฟื้อแผ่ลดลง

การกระทำต่างๆ ไม่ได้ออกมาจากใจ แต่เพื่อต้องการผลประโยชน์ส่วนตัว ค่านิยมของสังคมที่เน้นเรื่องของวัตถุนิยมและการประสบความสำเร็จจูงใจให้คนทำงานหลายงานหลายประเภท ทำงานงานเดียวไม่พอทั้งนี้เพื่อให้มาซึ่งเงิน ความมีชื่อเสียง ปังเจกบุคคล คนหนึ่งจึงต้องมีบทบาทและสถานภาพอันหลากหลายและซับซ้อนขึ้น ซึ่งบางครั้งถ้าไม่สามารถบริหารจัดการชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพก็อาจก่อให้เกิดความสับสนสภาพจิตใจ และความคิดตรงเครียดเนื่องจากต้องปรับบทบาทและหน้าที่อันหลากหลาย การกระทำไปตามปทัสถานระหว่างสังคมในรูปแบบต่างๆอันหลากหลาย - ความจริงเครียดทำให้ความจริงใจต่อกันลดน้อยลง ยิ่งความเป็นความซับซ้อนและความเป็นทางการเพิ่มมากขึ้นเท่าไรก็จะสูญเสียความใกล้ชิดทางจิตใจระหว่างกันมากขึ้น

ความจริงใจนอกสังคมปฐมภูมิหรือนอกครอบครัวจึงหาได้ยาก คนในสังคมมีความระแวงกันและกัน การกระทำและอันฉาบฉวยเป็นสิ่งที่บุคคลสร้างขึ้นเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้คนอื่นยอมรับและเพื่อได้รับความร่วมมือจากผู้อื่น ซึ่งไม่ได้เป็นคุณสมบัติที่เกิดมาจากจิตใจ

ความเอื้อเฟื้อแผ่ลดน้อยลง สังคมยุคเศรษฐกิจเงินตรา ความเป็นปัจเจกมีมากขึ้น (ตัวใครตัวมัน) การจะได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นนอกเหนือไปจากคนในครอบครัวแล้วมีน้อย (การกล่าวเช่นนี้เป็นการกล่าวในภาพรวมไม่ได้มองว่าทุกส่วนของสังคมเป็นเช่นนั้นหมด ยังมีองค์กรต่างๆดำเนินการกุศลช่วยเหลือคนหลงเหลืออยู่มาก) ในอดีตความเอื้อเฟื้อแผ่เป็นสิ่งที่ดีติดตัวอยู่กับคนไทย คำว่า “ไม่เป็นไร” ทำให้คนช่วยเหลือกัน ในยามทุกข์ยาก ลักษณะเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม (สังคมนิยมชุมชนระดับท้องถิ่นเล็กๆ) แบ่งงานกันทำ แบ่งกันกินกันใช้ ขณะที่สังคมปัจจุบันทุกสิ่งทุกอย่างถูกจับจองความเป็นเจ้าของ การแลกเปลี่ยนเป็นการแลกเปลี่ยนเพื่อกำไร (Commercialize) จะต้องมี

เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน คำว่าไม่เป็นไรในสังคมไทยลดน้อยลง การไม่มีเงินในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมเมืองหมายถึง การไม่มีความสามารถจะทำอะไรได้เลย เพราะทุกสิ่งทุกอย่างต้องใช้เงินในการซื้อสินค้าและบริการ (ความช่วยเหลือจากผู้อื่น) อาหารประทังชีวิต การมีที่พักอาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค การเดินทาง การต่อรองเพื่อขอความเมตตาหรือมนุษยธรรมเป็นเรื่องยากยิ่ง ทุกอย่างดำเนินไปตามกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัด หากประสงค์โดยสารพัดประจําทางจะต้องเตรียมเงินให้พร้อมพอดีมิฉะนั้นก็จะไม่ได้รับบริการ คนยากจนที่ประสบอุบัติเหตุต้องเสียชีวิตในโรงพยาบาลเอกชน เนื่องจากทนพิษบาดแผลไม่ไหว ด้วยเหตุเพียงเพราะว่าไม่มีค่าพยาบาลรักษาในเวลานั้นๆ

การจะถือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในสังคมไทยปัจจุบันจึงเป็นสิ่งที่สวนกระแสความเป็นปัจเจกเป็นอย่างมาก ดังภาษิต “เอ็นดูเขา เอ็นเราขาด” ไม่มีใครช่วยเหลือใคร แต่พึ่งช่วยเหลือตัวเอง ในขณะที่จิตสำนึกเล็กๆก็ยังคงยอมรับว่าความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นคุณธรรมอันบริสุทธิ์ แต่สภาพเศรษฐกิจและสังคมทุนนิยมครอบงำ กำหนด (determine) ให้คนในสังคมมีความเป็นปัจเจก และมองว่าการกระทำดังกล่าวเป็นเรื่องอุดมคติ (Ideal ซึ่งเป็นขั้วของจิตนิยม) คนที่เอื้อเฟื้อมากเกินไปถูกถือว่าเป็น “พ่อพระมาเกิด” และการที่สังคมระแวงการหลอกลวงก็มีมาก จากการใช้มีมิจนชีพอาศัยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่ยังหลงเหลืออยู่ของคนไทยหลอกเอาเงิน เช่น อ้างว่าจะกลับภูมิลำเนาแต่ไม่มีเงินจึงเอาวัตถุมงคลมาให้เช่าหาเงิน

4. การทำงานอย่างหนักเอาเป็นเอาตาย

เด็กนักเรียนพยายามแข่งขันอย่างเอาเป็นเอาตายเพื่อจะสอบเข้ามหาวิทยาลัย นักศึกษาในมหาวิทยาลัยพยายามเรียนเพื่อเอาเกียรตินิยม อันเนื่องมาจากผู้ปกครองคาดหวังอย่างสูงต่อตัวเด็กและจากค่านิยมวัตถุนิยมจากสังคมที่ตัวเด็กได้รับอิทธิพล การเรียนปัจจุบันจึงไม่ใช่เรียนเพื่อเอาความรู้เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แต่เป็นการเรียนเพื่อเป็นทางผ่านไปสู่งานที่ให้ผลตอบแทน (เงิน) สูง การที่พ่อแม่ให้เงื่อนไขทางวัตถุเพื่อจูงใจลูกด้วยวัตถุสิ่งของฟุ่มเฟือย เช่น รถยนต์คันใหม่ มือถือ ฯลฯ แต่หากสอบไม่ได้ก็ตำหนิลูก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็จะทำให้เด็กซึ่งเป็นอนาคตของชาติต้องติดกับดักของวัตถุนิยมต่อไป

คนที่อยู่ในวัยทำงานก็ทำงานอย่างหนักจนสุขภาพทรุดโทรม คนที่มีอยู่แล้วก็อยากจะร่ำรวยขึ้นไปอีก ส่วนคนที่ไม่มีและขาดแคลนอดัดคัดการไร้ที่พึ่งไม่มีใครมาช่วยเหลือก็ต้องทำงานหนัก การทำงานล่วงเวลาเพื่อหาเงินให้ได้มากขึ้น เมื่อร่างกายไม่อำนวยก็หันไปพึ่งยาชูกำลังหรือยากระตุ้นประสาทประเภทต่างๆ โดยคิดว่าสิ่งนี้จะช่วยให้ทำงานได้มากขึ้นกลับทำให้สุขภาพแย่งลง

5. การเน้นเป้าหมายความสำเร็จทางวัตถุเงินเลยจนไม่คำนึงถึงวิธีการที่ถูกต้อง เมื่อการแข่งขันสูงขึ้นทำให้ความจริงใจต่อกันลดน้อยลง พยายามปิดโอกาสที่จะไม่ทำให้ผู้อื่นประสบความสำเร็จก้าวหน้า โดยวิธีการต่าง ๆ นานา บางครั้งมีการปกปิดข่าวสารบางอย่างที่เป็นประโยชน์ การให้ข่าวที่ผิด หลอกหลวง พูจจริต

มนุษย์ต้องการที่จะมีชีวิตที่สมบูรณ์ทางวัตถุยิ่งขึ้นไป การมีอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่มที่มีคุณภาพดีขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็เป็นการเพียงพอต่อการดำรงชีวิตพื้นฐาน แต่มนุษย์ยังต้องการมีศักดิ์ศรีและอำนาจในสังคม การมีวัดดูมากมาย วัตถุ เครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องบันเทิงต่างๆ การจะได้มาซึ่งสิ่งข้างต้นนอกจากจะต้องทำงานเพื่อตนเองและครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ดีแล้ว ยังต้องทำงานหนักเพิ่มขึ้นอีกหลายเท่าในการแข่งขันกับผู้อื่นอีก เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว ในเมื่อแข่งขันกันตามระบบไม่ได้ก็ชักจูงให้หันไปสู่การใช้วิธีการนอกระบบดังกล่าว การบังคับลงโทษทางศาสนาเป็นเรื่องที่ห่างไกลจากความคิด เพราะถูกมองเป็นเรื่องของโลกหน้า ปรัชญาญาติชาวนบ้านทาวนกระแสศาสนาปรากฏอย่างดาษดื่น เช่น ทำได้ดีดี มีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป ทำชั่วอ้วนพี ทำดีมีแต่กาง เรียนเรียนลอกไปนอกก็มี ฯลฯ นอกจากนั้นปัจจุบันนี้วัยรุ่นไทยเองก็ไม่ได้ให้ความสำคัญของศาสนา และคำสอนหรือแม้แต่จะไปร่วมกิจกรรมทางศาสนา คนไทยปัจจุบันหันไปเชื่อถือโซคลาง วัตถุมงคลซึ่งเชื่อว่าเมื่อบูชาแล้วจะนำโชคลาภมาให้ จะเจริญร่ำรวย ซึ่งศาสนาอันเป็นสถาบันสังคมที่ตอบสนองทางด้านจิตใจกลับถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการทางวัตถุของคนในสังคมไทย นอกจากนั้นยังเลยมืดไปถึงการที่มีคนบางกลุ่มที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือหากิน ศาสนาปัจจุบันจึงไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมอันผิดหลักศีลธรรมได้และกฎหมายเองก็มีช่องว่างที่ไม่สามารถเข้าไปบังชี้ และมีกมการละเมิดกฎหมายอยู่เนือง การคอร์รัปชันจึงมีทั่วไปในภากระบบราชการ โดยเฉพาะในวงราชการที่ สิ่งที่เห็นได้ในภากระบบเอกชนทั่วไปอันได้แก่ การค้าที่เอาเปรียบผู้บริโภค การลดต้นทุนการผลิตโดยวิธีการต่างๆที่ทำให้ฝ่ายตนได้ประโยชน์สูงสุด การใช้แรงงานเด็ก ผู้หญิง การไม่ยอมจ่ายต้นทุนทางสังคมรวมไปถึงการหลีกเลี่ยงภาษีด้วยวิธีการต่างๆ การไม่ช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติสาธารณะ การตัดไม้ทำลายป่า ฯลฯ

สภาพการณ์วัตถุนิยมได้นำสังคมไทยให้เกิดความแตกแยกของความสัมพันธ์ระหว่างทางสังคมดั้งเดิม ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในสังคมระหว่างกลุ่มคนต่างๆ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จากวิกฤตการณ์ภัยทางธรรมชาติมากมาย

ผลกระทบของสภาวะวัตถุนิยมครอบงำในสังคมไทย

อิทธิพลอันเกิดจากสภาพการณ์ที่สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้นทุกทีได้ส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างไรหรือจะกล่าวอย่างง่าย ๆ คือ วัตถุนิยมได้ให้อะไรแก่สังคมเราบ้าง เมื่อลองพิจารณาให้ดีจะพบว่า ความเป็นปัจเจกบุคคล ความเห็นแก่ตัวของผู้คน การแข่งขันชิงดีชิงเด่น ความเครียด ความผิดหวัง ภาระหนี้สิน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นผลลัพธ์หรือมีความสัมพันธ์กับภาวะวัตถุนิยมทั้งสิ้น หลายท่านอาจเข้าใจได้ทันทีที่ทั้งนี้เพราะกำลังประสบปัญหาอันเนื่องมาจากสภาพวัตถุนิยมของครอบงำ บางท่านยังมองไม่เห็นภาพรวมทั้งหมดของสภาพวัตถุนิยม บทบาทนับแต่นี้ไปจะชี้แจงและแยกแยะผลกระทบอันเกิดจากสภาพวัตถุนิยมต่อสังคมไทย

จากสภาพทั่วไปของสังคมไทย เราอาจสังเกตเห็นผลกระทบหรืออิทธิพลอันเกิดจากวัตถุนิยมได้จากกรอบ ๆ ตัวของเรา ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนในเมืองใหญ่ ๆ สมมุติว่าท่านอยู่ที่ป่าขจรประจำทางและกำลังต้องการเหรียญ 1 บาท เพื่อโทรศัพท์ จึงเข้าไปขอแลกกับผู้คนแถวนั้น เป็นไปได้มากที่ท่านจะต้องผิดหวัง แต่ถ้าท่านมีข้อเสนอใหม่ ขอแลกเหรียญ 5 บาทหนึ่งเหรียญ กับ เหรียญ 1 บาท จำนวน 2 เหรียญ ท่านจะมีเปอร์เซ็นต์ที่จะสมหวังสูงขึ้น นี่เป็นตัวอย่างเล็กน้อยที่เราสามารถหาได้จากสภาพสังคมที่ผู้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น สภาพเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้คนที่มีเงินสามารถสมหวังในเรื่องต่าง ๆ สามารถบันดาลหาความสุข แก้ปัญหาความทุกข์ต่าง ๆ ได้ จึงทำให้ผู้คนต่างต้องการและแสวงหาสิ่งนี้ จนเกิดเป็นวัฏจักรแห่งวงจรรอบตัว ทำให้กระแสทุนนิยมนำพาสภาพวัตถุนิยมให้รุนแรงมากขึ้นในจิตใจผู้คน

สภาพสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปมากจากอดีต แทบจะเรียกได้ว่าเป็นการพลิกโฉมเกือบทุกด้าน จนผู้คนที่อยู่ในยุคเชื่อมระหว่างยุคเก่าและยุคใหม่ปรับตัวทำใจรับแทบไม่ทัน ทั้งนี้เนื่องจากความรวดเร็วและรุนแรงในการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย โดยฉะนั้นอย่างยิ่งเรื่องค่านิยมอันเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม ค่านิยมหลัก ๆ ของคนไทยมีตั้งแต่การเล่นพรรคเล่นพวก การนับถือเงินตรา การบ้ายศบ้ำอำนาจ ตลอดจนจนถึงการนิยมในวัตถุ

ในที่นี้จะชี้ให้เห็นถึงผลกระทบ อันเกิดจากสภาวะวัตถุนิยมที่ครอบงำจิตใจของผู้คนในสังคมไทยว่า มันก่อให้เกิดผลกระทบตามมาอย่างไร และมากมายเพียงใด ซึ่งเราทุกคนอาจเห็นได้หรือรู้สึกได้จากสภาพรอบ ๆ ตัวของเราในขณะนี้ อันเป็นอิทธิพลของวัตถุนิยมได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น และการกระจายผลของมันไปอย่างกว้างขวางในส่วนต่าง ๆ ของสังคมไทย การวิเคราะห์ถึงผลกระทบจากค่านิยมประเภทนี้จะแจ่มแจ้งตามอิทธิพลที่เกิดกับสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันเป็นรูปธรรมมากขึ้น และเป็นการเปรียบเทียบตามบริบทของสังคมที่เป็นสิ่งใกล้ตัวของเราทุกคน

1. วัตถุประสงค์กับสถาบันครอบครัว

ปัจจุบันสภาพครอบครัวของไทยเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก ทั้งในแง่ของรูปแบบ ความสัมพันธ์ในครอบครัว รวมถึงบทบาทของครอบครัว ทั้งนี้เป็นผลจากอิทธิพลของทุนนิยมที่ทำให้ครอบครัวไทยเปลี่ยนรูปแบบเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นทุกที ทั้งครอบครัวในเมืองและในชนบท โดยเฉพาะในสังคมชนบท จะมีการขยายตัวโดยมีญาติผู้ใหญ่อยู่ด้วย จะช่วยบรรเทาปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัวได้ทั้งทางด้านการสนับสนุนทางอารมณ์ (Emotional Support) คือ ผู้ใหญ่คอยเป็นที่ปรึกษาแก่ลูกหลาน การให้กำลังใจ และการสนับสนุนทางการเงิน (Financial Support) คือ หัวหน้าครอบครัวสามารถหยิบยืมเงินทองจากญาติพี่น้องได้เมื่อยามประสบปัญหาทางการเงิน แต่สภาพดังกล่าวได้เปลี่ยนไปแล้ว คนในวัยหนุ่มสาว วัยทำงาน ต้องอพยพเข้ามาเมืองเพื่อทำงานในโรงงาน ปลอຍให้ ปู่ ย่า อยู่กับหลาน เพราะไม่สามารถไปทำงานได้ ครอบครัวขยายจึงกลายเป็นครอบครัวที่เหลือแต่เด็กกับคนชรามากขึ้น ในสังคมชนบทจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงสภาพเป็นสังคมเดี่ยว (ครอบครัวโดดเดี่ยว)

นั่นคืออิทธิพลของทุนนิยมได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบครอบครัวสังคมไทย ต่อมาวัตถุประสงค์เข้ามาแทนที่ต่อจากทุนนิยม ในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว และบทบาทของครอบครัว

ในส่วนของครอบครัวในเมือง ผู้ปกครองต้องออกไปทำงานนอกบ้านทั้ง พ่อ แม่ เพื่อความอยู่รอดในภาวะเศรษฐกิจบีบคั้น รวมถึงต้องค้ำจุนแสวงหาวัตถุต่าง ๆ มาตอบสนองความต้องการของครอบครัวมากขึ้น เพราะปัจจุบันมีความเชื่อว่าปัจจัยในการดำรงชีวิตมี 6 ปัจจัยคือ

- 1) ที่อยู่อาศัย เพื่อการดำรงชีวิตพักผ่อน(ซึ่งต้องเป็นบ้านตัวเองหรือเป็นคอนโดมิเนียมซึ่งอยู่ใกล้ที่ทำงาน หรือโรงเรียนลูก)
- 2) อาหาร ปัจจุบันอาหารส่วนมากจะมีราคาแพงขึ้น โดยมีการเพิ่มราคาจากการเพิ่มต้นทุนการผลิตในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการโฆษณาชวนเชื่อ การทำโฆษณาที่ดึงดูดใจ เพราะปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ จะมีความนิยมในโฆษณา (Package) ที่สวยงาม และนิยมซื้อสินค้าที่มีชื่อเสียงมากกว่าการดูที่คุณภาพและราคาที่เหมาะสมของสินค้า
- 3) เสื้อผ้า ต้องมีคุณภาพ มีชื่อเสียง และต้องมีความทันสมัย เนื่องจากการอาศัยอยู่ในเมือง ประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการทำให้เกิดการยอมรับตนเองในสังคม และการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สวยงามและทันสมัยก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการยอมรับในสังคมได้
- 4) การรักษาโรค การเจ็บไข้ของคนสมัยใหม่มักมีการรักษาจากแพทย์ ต่างจากอดีตที่เป็นการรักษาตามอาการ หรือรักษาด้วยสมุนไพร ฉะนั้นปัจจัยที่สำคัญในปัจจุบันจึงไม่ใช่การรักษาโรค แต่เป็นการรักษาโรค ซึ่งต้องอาศัยค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น ทั้งนี้เพราะคนสมัยใหม่มีความรักและเป็นห่วงตนเองมากขึ้น จึงมีความต้องการแพทย์เพิ่มขึ้น

- 5) ขานพาหนะ กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการเดินทางทั้งการทำงาน การศึกษา รวมไปถึงการท่องเที่ยว เพราะมีทั้งความเร็ว มีความสบาย และมีความเป็นส่วนตัวสูง ช่วยป้องกันภัยอันตรายจากคนแปลกหน้าได้ จึงทำให้หลายครอบครัวต้องพยายามแสวงหาขานพาหนะของครอบครัว ทำให้เกิดการหางานหาเงินมากขึ้น เวลาที่มีให้ครอบครัวน้อยลง ทำให้เกิดความเครียดซึ่งอาจทำให้มีการระบายใส่คนในครอบครัว รวมถึงการลดบทบาทในการอบรม เลี้ยงดู สั่งสอนลูก ปล่อยให้เป็นที่ของสถาบันอื่น ๆ ในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน ซึ่งมีการขัดเกลาที่มีข้อบกพร่องมากโดยเฉพาะ สื่อมวลชนอาจมีการปลุกฝังสิ่งผิด ๆ ให้แก่เยาวชนในบางครั้งด้วย
- 6) การสื่อสาร ปัจจุบันมีการยอมรับว่าการสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องเทคโนโลยีการสื่อสาร (Information Technology) ที่นับวันจะมีความจำเป็นและมีความสำคัญมากขึ้น มีการพัฒนามากขึ้นโดยการส่งเสริมของรัฐและมีความเป็นการบริการเชิงพาณิชย์ (Commercial Service) มากกว่าเป็นการบริการสาธารณะ (Public Service) เพราะรัฐต้องการให้เอกชนดำเนินการแทนอันเป็นเพราะรัฐมีภาระมากมาย และการให้เอกชนดำเนินการ รัฐก็ยังคงได้รับผลประโยชน์เช่นกัน ผลจึงทำให้เกิดการบริการการสื่อสาร และอุปกรณ์การสื่อสารมีราคาสูง และมีรูปแบบมากมาย เกิดการโฆษณาชวนเชื่อ เกิดความต้องการเกินความจำเป็น เกิดแฟชั่นใหม่ ๆ ในหมู่วัยรุ่นและเกิดค่านิยมในการบริโภคอุปกรณ์สื่อสารเกินขนาด เช่น โทรศัพท์มือถือ วิทยุติดตามตัว เพราะมีความเชื่อว่าการมีอุปกรณ์ดังกล่าวจะทำให้ดูมีหน้ามีตาในสังคม ในส่วนของครอบครัวค่านิยมนี้ถ้าไม่เกิดจากการที่ลูก ๆ ที่เป็นวัยรุ่นต้องการก็เกิดจาก พ่อ แม่ ที่เป็นห่วงลูก โดยเฉพาะ ลูกสาว จึงได้จัดหาซื้ออุปกรณ์ดังกล่าวให้ลูก ทำให้ครอบครัวต้องมีภาระในค่าบริการการสื่อสารที่มีราคาค่อนข้างสูง อีกทั้งอาจเกิดการใช้ในทางที่ผิดในหมู่วัยรุ่น เช่น การแจกเบอร์เพจเจอร์ ให้เพื่อน ๆ ส่งข้อความเข้ามาตลอดทั้งวัน การส่งจดหมายลูกโซ่ทางเพจเจอร์ การหมกมุ่นอยู่กับการ รับ-ส่ง เพจเจอร์ของวัยรุ่น และการเพิ่มภาระค่าโทรศัพท์หรือค่าใช้จ่ายทางการสื่อสารของวัยรุ่น

จากอิทธิพลต่าง ๆ ของการนิยมวัตถุของครอบครัวในเมืองมีอิทธิพลต่อครอบครัวในชนบทเช่นเกิด การลอกเลียนแบบการดูหนังฟังเพลง การขายนาขายไร่ เพื่อแสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น บ้านแบบสมัยใหม่ รถยนต์ มอเตอร์ไซด์ โทรศัพท์ โทรทัศน์ วิทยุติดตามตัว ฯลฯ

บางครอบครัวอาจเกิดการอพยพเข้าเมืองเพื่อแสวงหาความเจริญทางวัตถุ ก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดในเมือง ปัญหาจราจร ปัญหาอาชญากรรมในเมือง บางครอบครัวหลงใหลในวัตถุมากเกินไปถึงขนาดยอมขายลูกสาวเพื่อแลกกับเงินเพื่อนำมาซื้อ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้

เหมือนกับคนอื่น ๆ จนเกิดความสัมพันธ์อันเลวร้ายระหว่างพ่อ แม่ ลูก ปัญหาการตกเขียว ปัญหา โสภณัมเด็ก ผู้หญิงและผู้ชาย ทั้งนี้เพราะต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จนละเลยกับสถานะที่แท้จริงของตนและครอบครัว มองข้ามความสุขตามที่พึงมี

ทำให้เราสรุปได้ว่าผู้คนที่ต่างสนใจและมีความต้องการความสุขทางวัตถุ(วัตถุนิยม)มากกว่าความสุขทางใจ(จิตนิยม)

2. วัตถุนิยมกับสถาบันทางเศรษฐกิจ

หัวข้อนี้จะเป็นจุดสำคัญของปัญหาวัตถุนิยมในสังคมไทยเลยทีเดียว ทั้งนี้เพราะวัตถุนิยมเกิดขึ้นเพราะอิทธิพลของเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ประเทศไทยเริ่มมีความเป็นวัตถุนิยมหลังจากที่ระบบเศรษฐกิจของเราเปลี่ยนมาเป็นแบบทุนนิยม จึงกล่าวได้ว่าทุนนิยมเข้ามาทำลายจิตนิยม (การให้ความสำคัญในเรื่องของจิตใจ) และแปรเปลี่ยนสังคมให้มีความยึดติดในวัตถุนิยมมากขึ้นทุกที ผู้คนเริ่มมองกันแต่เพียงภายนอก มองข้ามความดีภายใน ขอมรับและนับถือบุคคลที่มีความพรั่งพร้อมทางวัตถุและเงินตรา มากกว่าบุคคลที่มีความดี มีคุณธรรม

เมื่อประเทศไทยต้องการมีความเจริญเทียบเท่านานาอารยประเทศ จึงมุ่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ โดยรัฐให้อิสระในการลงทุนและดำเนินแก่เอกชนอย่างเต็มที่ รวมทั้งก็พยายามให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ อย่างเต็มที่ด้วยเช่นกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดการแข่งขัน การสะสมทุนเพื่อผลกำไร การแสวงหาผลประโยชน์ในหลายรูปแบบทั้งในด้านสินค้าและบริการ เราเรียกมันว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งระบบนี้ส่งเสริมการแข่งขันแก่งแย่งผลประโยชน์ต่าง ๆ และเครื่องมือที่สำคัญในการหากำไรของระบบเศรษฐกิจแบบนี้ก็คือ หลักการตลาด และการโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งประโยชน์ของเครื่องมือดังกล่าวตามคำบอกของนายทุนก็คือ มันสามารถช่วยหาความต้องการของผู้คน (Public need) และความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย (Specific need) ซึ่งทำให้ผู้ผลิตสามารถผลิตสินค้าและบริการออกมาตอบสนองความต้องการ และสร้างผลกำไรแก่องค์กรของตนเองได้ ส่วนการโฆษณาเป็นส่วนสร้างความต้องการส่วนเกินให้แก่ผู้คนหรือกลุ่มเป้าหมาย ที่นายทุนต้องการขายสินค้าได้สำเร็จ ซึ่งถ้าสามารถสร้างความต้องการได้มาก โอกาสที่จะขายสินค้าและบริการได้สำเร็จจะมีความเป็นไปได้สูง นอกจากนี้การโฆษณาสามารถสร้างภาพต่าง ๆ ตามที่นายทุนต้องการให้ประชาชนเชื่อ และเกิดความเป็นค่านิยมต่าง ๆ ในสังคมได้ เช่น การสร้างค่านิยมการใช้สินค้าต่างประเทศ หรือสินค้ามีชื่อ (Brand name) ซึ่งเป็นการแสดงถึงความมีฐานะและมีสถานภาพสูง

ฉะนั้นในระบบเศรษฐกิจแบบนี้ การตลาด การโฆษณาจึงเป็นที่แพร่หลาย และจะพบเห็นได้มากมายในชีวิตประจำวันในรูปแบบต่าง ๆ โดยผ่านสื่อมากมายเช่นกัน ทั้งนี้บรรดานายทุนมีความต้องการที่จะสร้างส่วนเกินของคนให้มากที่สุด ทำให้ผู้คนในสังคมไทยเกิดกิเลสอย่างไม่สิ้นสุด เกิดการบูชาในวัตถุสิ่งของ ละเลยคุณค่าทางจิตใจจนเกิดความวุ่นวาย ปั่นป่วนในสังคม ในการแข่งขันแย่งชิงดีชิงเด่น คึ้นร่นแสวงหาไม่มีที่สิ้นสุด โดยเมื่อเกิดผลร้ายเกิดขึ้นในสังคม นายทุน

เหล่านั้นก็ไม่ใช่ผู้ที่มีหน้าที่ในการแก้ปัญหา หรือไม่มีส่วนที่ต้องรับผิดชอบต่อปัญหาที่ตนเองก่อขึ้นมาเลย และก็ปล่อยปัญหาต่าง ๆ ให้เป็นหน้าที่ของผู้อื่นทำการแก้ไข เช่น รัฐบาล ผู้นำประเทศ สถาบันการศึกษา องค์การศาสนา เป็นต้น

การแก้ปัญหาดังกล่าวนี้จะมีความยุ่งยากซับซ้อนกว่าการสร้างปัญหามากมายหลายเท่าตัวนัก ในเมื่อสภาพการณ์เป็นแบบนี้ ทุกฝ่ายต่างมุ่งที่จะมีการส่งเสริม และให้ความสำคัญในการพัฒนาการขยายตัวทางเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีมากขึ้นทุกที จะก่อให้เกิดการถိบตัวของระยะห่างระหว่างโครงสร้างสังคมส่วนบนกับ โครงสร้างสังคมส่วนล่าง ผลที่ตามมาคือมีคนรวยจะรวยมากขึ้น ส่วนคนจนก็จะจนหนักขึ้น (The rich richer ,The poor poorer) ผู้คนที่ใช้ชีวิตหรูหราฟู่ฟ่า จะมีจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะการเกิดภาวะ “จนไม่ลง” ในหมู่มชนชั้นกลาง ส่วนชนชั้นล่างต้องต่อสู้ดิ้นรนเอาชีวิตรอดท่ามกลางกระแสเศรษฐกิจอันเข่นวกราก หรือเรียกว่ามีวิถีแบบ “ปากกัดตีนถีบ” มากกว่าที่เป็นมา และสำคัญที่สุด สิ่งที่ทุกคนจะมองข้ามก็คือเรื่องของ จิตใจ ความดี ความยุติธรรม ความเอื้อเฟื้อ ความจริงใจ ซึ่งนับวันสิ่งเหล่านี้จะความสำคัญลดลงไปจากใจผู้คนในสังคมไทย

เนื่องจากเรื่องของวัตถุนิยม คือการยึดถือค่าของวัตถุ ความพึงพอใจในการได้มาซึ่งวัตถุ (Objectivism) เป็นสิ่งที่ตรงข้ามหรือขัดแย้งกับ จิตนิยม (Subjectivism) ซึ่งยึดถือว่าวัตถุเป็นสิ่งจอมปลอม มีความไม่เที่ยง จิตใจเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะ ที่มนุษย์ต่างกับสัตว์ก็เพราะมนุษย์มีจิตใจ มีคุณธรรม มีจริยธรรม ฉะนั้นเมื่อกระแสวัตถุนิยมกำลังได้รับการส่งเสริมจากผู้คนส่วนมากในสังคม จิตใจของผู้คนจึงถูกวัตถุเข้าครอบงำ และกระแสจิตนิยมก็ถูกวัตถุนิยมเข้าครอบครองแทนที่ ไม่มีบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือองค์กรใด สถาบันใดสถาบันหนึ่งจะสามารถต่อต้านกระแสหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในค่านิยมทางวัตถุที่เกิดขึ้นได้ เพราะสิ่งนี้เป็นเรื่องของค่านิยมสังคมซึ่งเปลี่ยนแปลงได้ยากและต้องใช้เวลาในการเปลี่ยนแปลง แต่มิใช่ว่าจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือกระทำ การใด ๆ ได้เลย แต่ถ้าการเปลี่ยนแปลงต้องกระทำในรูปของขบวนการทางสังคม (Social movement) ซึ่งมีพลังพอที่จะผลักดันประเด็นให้เกิดจิตสำนึกแก่ผู้คนในสังคม โดยอาศัยความร่วมมือแบบเครือข่าย (Social Network) ขององค์กร และสถาบันทางสังคมรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะทางการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา สื่อมวลชน ซึ่งหลักสำคัญคือต้องมีความเข้มข้นพอรวมถึง ต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก

ในอัครคัมภีร์ พระไตรปิฎก ขันนิกาช ปาฎิกวรรค พระพุทธเจ้าได้ตรัสเล่าถึงปรัชญา
มูลฐานแห่งการกำเนิดของระบบสังคมมนุษย์ว่า ในภาวะดั้งเดิมของธรรมชาติ (Site of Nature)
มนุษย์อยู่กันอย่างสงบสันติ รมเย็น ท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ และความสมดุลของระบบนิเวศน์
ในธรรมชาติ ดังที่ทรงบรรยายให้เห็นภาพว่า

“ ... แล้วก็เกิดมีข้าวสาลีขึ้นเองในที่ที่ไม่ต้องไถ เป็นข้าวไม่มีรา ไม่มีแกลบ ขาวสะอาด
กลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร ตอนเย็นสัตว์เหล่านั้นนำเอาข้าวสาลีชนิดใดมาเพื่อบริโภคในเวลาเย็น
ตอนเช้าข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสุกกึ่งอกขึ้นมาแทนที่ ตอนเช้าเขาพากันไปนำเอาข้าวสาลีมาเพื่อ
บริโภคในเวลาเช้า ตอนเย็นข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสุกกึ่งอกขึ้นมาแทนที่ ไม่ปรากฏว่าบกพร่อง
ไปเลย “

แต่ต่อมาเมื่อกิเลสค้นหาอุปาทานเริ่มครอบงำจิตวิญญาณของมนุษย์ ส่งผลให้มนุษย์เริ่มมี
ความโลภและความเกียจคร้าน แบบวิถีการผลิตของมนุษย์ก็เปลี่ยนไป เริ่มมีการสะสมกักตุนผล
ผลิตส่วนเกินจำเป็น (Surplus) ไว้สำหรับบริโภค ดังที่ทรงบรรยายไว้ว่า

“ ... ครั้งนั้น สัตว์ผู้หนึ่งเกิดความเกียจคร้านขึ้น จึงมีความเห็นอย่างนี้ว่า อูกรท่านผู้เจริญ
เราช่างลำบากเสียนี้กระไร ที่ต้องไปเก็บข้าวสาลีมาทั้งในเวลาเย็นสำหรับทำอาหารเย็น ทั้งในเวลา
เช้าสำหรับอาหารเช้า อย่างกระนั้นเลย เราควร ไปเก็บเอาข้าวสาลี มาไว้เพื่อบริโภคทั้งเย็นทั้งเช้าคราว
เดียวเถิด”

เมื่อมีคนผู้หนึ่งเริ่มค้น คนอื่น ๆ ก็เลียนแบบ และขยายการสะสมผลิตผลส่วนเกินกักตุนไว้
กินมากขึ้น ๆ จากการสะสมไว้สำหรับกิน 1 วัน ก็ขยายปริมาณเพิ่มขึ้นเป็นไว้กินครั้งละ 2 วันบ้าง 4
วันบ้าง 8 วันบ้าง เพิ่มขึ้น ๆ เป็นทวีคูณ จนผลที่สุด ระบบนิเวศน์และความอุดมสมบูรณ์ของ
ธรรมชาติที่มีอยู่เดิม ก็เริ่มถูกทำลาย เพราะความโลภของมนุษย์ที่ขยายตัวเพิ่มขึ้น ๆ จนทรัพยากรที่
มีอยู่จำนวนจำกัด ไม่พอเพียงที่จะตอบสนองความต้องการส่วนเกินของมนุษย์ ดังที่ทรงบรรยายให้
เห็นภาพของระบบนิเวศน์ที่ถูกทำลายว่า

“ ... สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น พยายามเก็บข้าวสะสมไว้เพื่อบริโภคกันนั้น เมื่อนั้นแล ข้าวสาลี
นั้นจึงกลายเป็นข้าวมีราห่อเมล็ดบ้าง มีแกลบหุ้มเมล็ดบ้าง ค้นที่ถูกเกี่ยวแล้ว ก็ไม่กลับออกแทน
ปรากฏว่าขาดเป็นตอน ๆ จึงได้ข้าวสาลีเป็นกลุ่ม ๆ “

เมื่อผลผลิตที่จะตอบสนองความต้องการของมนุษย์ มีน้อยกว่าความต้องการ สิ่งที่เกิดต่อ
เนื่องตามมาก็คือ เริ่มมีการแบ่งแยกทรัพยากร และมีสถาบันกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเกิดขึ้น (เช่น
เดียวกับน้ำบริสุทธิ์ที่เคยมีมากพอให้ทุกคนได้บริโภค ก็จะไม่มีการยึดเป็นเจ้าของ แต่เมื่อน้ำบริสุทธิ์
เริ่มขาดแคลน ก็จะมีผู้นำน้ำบริสุทธิ์ใส่ขวดขายกัน เกิดสถาบันกรรมสิทธิ์ในน้ำบริสุทธิ์ขึ้นมาใน
สังคม เป็นต้น) ดังที่ทรงบรรยายว่าสัตว์เหล่านั้นได้ปรึกษากันแล้วก็ลงมติว่า

“ ... อย่างกระนั้นเลย พวกเราควรมาแบ่งข้าวสาลี และปักปันเขตแดนกันเถิด... ครั้นแล้ว
สัตว์ทั้งหลายจึงแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกัน”

เมื่อมีสถาบันกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเกิดขึ้นแล้ว สิ่งที่เกิดตามมาก็คือ เริ่มมีเหตุการณ์ของการละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าว เกิดการขโมย เกิดการทะเลาะวิวาทกัน เกิดการกล่าวขี้ขี้เมื่อถูกจับได้ และก็เกิดการทำร้ายถึงขั้นฆ่ากัน สุดท้ายก็ส่งผลให้เกิดความจำเป็นต้องมีสถาบันการปกครองขึ้น เพื่อช่วยควบคุมและจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคม ดังที่กล่าวไว้ในอัครกัณฐสูตรว่า

“... ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้วต่างก็ปรับทุกข์กันว่า พ่อเอ๊ย ก็ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การคิดขโมยจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏ ในเพราะบาปกรรมเหล่านี้ บาปกรรมเหล่านั้นเกิดปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นแล พวกเราจักสมมติสัตว์ผู้หนึ่ง ให้เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ที่ควรเตือนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้จับไล่ผู้ที่ควรจับไล่ได้โดยชอบ ส่วนพวกเราจักแบ่งส่วนข้าวสาธิตให้แก่ผู้นั้นดังนี้ ...”

ฐานคติของที่มาแห่งอำนาจรัฐตามทัศนะในพุทธศาสนา จึงไม่ใช่มาจากลัทธิเทวสิทธิ์ (Divine Right) ดังเช่นความเชื่อในศาสนาอื่น ๆ แต่ทว่ามีรากเหง้ามาจากบูรณาการและปฏิสัมพันธ์ของกิเลสตัณหา อุปาทานที่แฝงอยู่ในจิตวิญญาณของผู้คนในสังคม

สาระสำคัญของอัครกัณฐสูตร ได้สะท้อนภาพทางตรรก (logical picture) ของระบบสังคมมนุษย์ซึ่งสามารถสรุปเป็นแบบจำลองทางความคิดให้เห็นได้คือ

1.

ปฏิสัมพันธ์ในมิติทางด้านจิตวิญญาณของผู้คน ประกอบขึ้นเป็นโครงสร้างส่วนลึกของสังคม (Deep Structure) โครงสร้างส่วนลึกนี้จะมีอิทธิพลกำหนดปรากฏในโครงสร้างส่วนล่างของสังคม (Sub Structure) ซึ่งได้แก่ แบบวิถีการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต ตลอดจนแบบวิถีการบริโภคของมนุษย์ รวมทั้งมีอิทธิพลกำหนดปรากฏในโครงสร้างส่วนบนของสังคม (Super Structure) ซึ่งได้แก่แบบแผนค่านิยมต่าง ๆ ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ทั้งแบบแผนในด้านการปกครอง การจัดระบบเศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ฯลฯ

เมื่อผู้คนยังไม่มีกิเลสตัณหาอุปาทานอะไรมากรูปแบบวิถีการผลิตและการบริโภคของมนุษย์ก็จะยังเป็นแบบหนึ่ง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในโครงสร้างส่วนบนของสังคมเป็นไปในลักษณะหนึ่ง

แต่พอมนุษย์มีความโลภ มีความเกียจคร้าน ถูกครอบงำโดยกิเลสตัณหาอุปาทานมากขึ้น แบบวิถีการผลิต แบบวิถีบริโภค ตลอดจนความสัมพันธ์ทางการผลิตของมนุษย์ก็เริ่มเปลี่ยนแปลง

ไป ส่งผลให้สถาบันต่าง ๆ ในโครงสร้างส่วนบนของสังคมถูกกำหนดให้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย
ดังเนื้อหาที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าไว้ใน อัครกัณฐสูตร เป็นต้น

2. ความสัมพันธ์ทางตรรกของกฎเกณฑ์ที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้าง
ระดับต่าง ๆ ทางสังคมในข้อ 1 สามารถแสดงให้เห็นจากแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ง่าย ๆ คือ

$$\text{ปัญหา (P)} = \frac{\text{ความต้องการ (D)}}{\text{สิ่งตอบสนองความต้องการ (S)}}$$

เมื่อความต้องการส่วนเกินของมนุษย์ ในโครงสร้างส่วนลึกทางสังคมขยายตัวเพิ่มขึ้น
(Dเพิ่ม) ปัญหาของมนุษย์ก็จะขยายตัวเพิ่มขึ้นตาม (Pเพิ่มตาม) ความจำเป็นที่จะต้องควบคุมไม่ให้
เกิดปัญหาของสังคมขยายตัวเพิ่มขึ้นจนถึงจุดวิกฤติ (Critical point) ซึ่งผู้คนพากันแก่งแย่งทรัพยากรที่มี
จำนวนจำกัด จนชนฆ่ากันเองตายหมด จะเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดให้มนุษย์ต้องหาทางเปลี่ยน
แบบวิถีผลิตและจัดระบบความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เพื่อเพิ่มปริมาณ
ของผลผลิต และเพิ่มอรรถประโยชน์สูงสุด (Maximize utility) ของผลผลิตที่มีอยู่ อันจะทำให้สิ่ง
ตอบสนองความต้องการขยายตัวเพิ่มขึ้น (เพิ่มS) เพื่อจะได้ลดปริมาณปัญหา (ลดP)

3. จากข้อ 2 การแก้ปัญหาของสังคม หรือการพัฒนาสังคมไปสู่จุดหมายแห่งความสงบ
สันติร่มเย็น จึงกระทำได้ใน 2 ทิศทาง ได้แก่ การหาทางลดความต้องการส่วนเกินของมนุษย์ (ลดD)
ในทางหนึ่งและการหาทางเพิ่มสิ่งตอบสนองความต้องการของมนุษย์ให้มากขึ้น(เพิ่มS) ในอีกทาง
หนึ่ง

4. จากตัวแปรในข้อ 3 เราสามารถนำมาสร้างเป็นกรอบจำแนกประเภท (Typology) ของ
แบบวิถีการพัฒนาสังคมมนุษย์ได้เป็น 4 ประเภท คือ

สิ่งตอบสนองความต้องการ

		น้อย	มาก
<u>ความต้องการ</u>	มาก	ก.	ข.
	น้อย	ค.	ง.

ก.เป็นแบบวิถีการพัฒนาที่ทำให้ผู้คนในสังคมมีความต้องการส่วนเกินเพิ่มมากขึ้น ขณะที่ม
ีศักยภาพในการสร้างสิ่งตอบสนองความต้องการน้อยลง

ข.เป็นแบบวิถีการพัฒนาที่ทำให้ผู้คนในสังคมมีความต้องการส่วนเกินเพิ่มขึ้น ขณะที่ม
ีศักยภาพในการสร้างสรรค์สิ่งตอบสนองความต้องการเพิ่มขึ้นด้วย

ค.เป็นแบบวิถีการพัฒนาที่ทำให้ผู้คนในสังคมมีความต้องการส่วนเกินลดลง ขณะที่ทำ
ให้ศักยภาพในการสร้างสรรค์สิ่งตอบสนองความต้องการของผู้คนมีลดน้อยลง

ง. เป็นแบบวิถีการพัฒนาที่ทำให้ผู้คนในสังคมมีความต้องการส่วนเกินลดลง ขณะที่ทำให้
ศักยภาพในการสร้างสรรค์ สิ่งตอบสนองความต้องการของผู้คนพัฒนาเพิ่มมากขึ้น

ถ้าจัดลำดับประเภท (Taxonomy) ของแบบวิถีการพัฒนาสังคมมนุษย์ทั้ง 4 ประเภทนี้ จะ
เห็นว่าประเภทที่ 1 เป็นแบบวิถีการพัฒนาที่แย่ที่สุด และประเภทที่ 4 เป็นแบบวิถีการพัฒนาที่ดีที่สุด

สำหรับแบบวิถีการพัฒนาประเภทที่ 2 กับ 3 นั้น เนื่องจากความต้องการส่วนเกินของ
มนุษย์สามารถถูกปลุกเร้าให้ขยายตัวไปได้อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ขณะที่ศักยภาพในการสร้าง
สรรค์สิ่งตอบสนองความต้องการของมนุษย์มีขอบเขตจำกัด (อย่างน้อยก็ถูกจำกัดด้วยปริมาณ
ทรัพยากรของโลก) ฉะนั้นเมื่อเปรียบเทียบว่าแบบวิถีการพัฒนาแบบไหนจะสร้างปัญหา (P) มาก
กว่ากันแล้ว จะเห็นได้ว่าแบบพัฒนาประเภท ข. สามารถสร้างปัญหาได้มากกว่าประเภท ก. จึงจัด
เป็นประเภทที่ 2 และ 3 ตามลำดับ

5. ตัวอย่างของแบบวิถีการพัฒนาในระบบสังคมประเภท ก. เช่นสังคมของประเทศกำลัง
พัฒนาหลายประเทศ ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่รับเอาวัฒนธรรมในการบริโภคตามแบบของประเทศที่
พัฒนาแล้วเข้ามา แต่ระบบการศึกษาไม่ได้สร้างคนให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ความต้องการ
ในการบริโภคจึงถูกปลุกเร้าให้เพิ่มมากขึ้น ขณะที่ศักยภาพในการสร้างสิ่งตอบสนองความต้องการ
ไม่ได้ได้รับการพัฒนาให้เพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมในการบริโภคดีงกล่าว ผลก็คือ
ประเทศเหล่านี้จะมีฐานะยากจน เศรษฐกิจแย่ หนี้สินของประเทศมีมาก และเกิดช่องว่างทาง
เศรษฐกิจระหว่างกลุ่มคนร่ำรวยกับคนยากจนสูง โดยประชาชนส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน ขณะที่
คนรวยจะมีอยู่เป็นส่วนน้อยของประชากรในประเทศ แบบวิถีพัฒนาแนวทางการนี้ จะก่อให้เกิด
ปัญหาต่าง ๆ ทางสังคมมากมายตามมา อาทิ ปัญหาอาชญากรรม โสเภณี ยาเสพติด การใช้แรงงาน
เด็ก การละเมิดสิทธิมนุษยชน ฯลฯ สังคมไทยปัจจุบันก็จัดอยู่ในแบบวิถีการพัฒนาประเภทนี้

ส่วนตัวอย่างของแบบวิถีการพัฒนาในระบบสังคมประเภท ข. ได้แก่ประเทศอุตสาหกรรม
ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาหลายประเทศ เช่น สหรัฐ ญี่ปุ่น เยอรมัน เกาหลีใต้ ฯลฯ แบบวิถี
การพัฒนาตามแนวทางการนี้ ก็คือระบบทุนนิยม ที่ครอบงำโลกปัจจุบัน ซึ่งเป็นระบบที่อาศัยความโลภ
คือโลกาภิวัตน์ของมนุษย์มาเป็นกลไกของพลังขับเคลื่อนในการสร้างผลผลิต ส่งผลให้ผู้คนมีการ
พัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ผลผลิตต่าง ๆ เพิ่มขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ถูกปลุกเร้าให้เกิดความ
ต้องการส่วนเกินของชีวิตในการบริโภคผลผลิตเพิ่มมากขึ้นด้วย

สำหรับตัวอย่างของแบบวิถีการพัฒนาในระบบสังคมประเภท ค. ก็เช่นประเทศ ภูฏาน ใน
ปัจจุบันซึ่งปิดตัวเอง ไม่ยอมให้วัฒนธรรมแบบบริโภคนิยมจากโลกตะวันตกแพร่เข้ามาในประเทศ
ความเจริญทางวัตถุของ ภูฏาน จึงมีน้อย ศักยภาพในการสร้างสรรค์ผลผลิตของคนภูฏานมีน้อย แต่
ผู้คนก็อยู่กันอย่างสงบสุข เนื่องจากไม่ถูกปลุกเร้าให้มีความต้องการส่วนเกินอะไรในชีวิตมากมาย

ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมจึงมีไม่มาก และประชาชนก็มีโอกาสใช้ชีวิตอย่างยืนยาวในท่ามกลางสภาพแวดล้อมของธรรมชาติที่ยังไม่ถูกทำลาย และปราศจากมลพิษ

แบบวิถีการพัฒนาในระบบสังคมประเภท 3. นั้น ยังไม่มีตัวอย่างในระดับประเทศ ให้เห็นชัดเจนในโลกปัจจุบัน แต่ก็มีระบบสังคมเล็ก ๆ หลายแห่ง ที่แฝงอยู่ในหลายประเทศของโลก ซึ่งกำลังพัฒนาตัวเองตามแบบวิถีทางนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อิทธิพลของกระแสวัฒนธรรมตะวันตกต่อสภาพวัตุนิยม

สภาพการณ์ของวัตุนิยมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เกิดขึ้นจากปัจจัยหลายตัวแปร ทั้งปัจจัยภายในคือ ค่านิยมที่เปิดกว้างและมีความเป็นสภาวะสุขนิยมสูง คือนิยมสิ่งทีนำมาซึ่งความสุขให้แก่คน รวมถึงความไม่เชื่อมั่นในเอกลักษณ์ความเป็นไทย ส่วนปัจจัยภายนอกคือ อิทธิพลจากการกระทำของวัฒนธรรมจากต่างชาติที่เข้ามาระดมทุนและทรัพยากรภายในประเทศเข้าสู่ระบบการผลิตของวัตุนิยม สิ่งต่างๆเหล่านี้เข้ามาพร้อมกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่การผลิตแบบเกษตรกรรม ดังนั้นความเจริญทางวัตถุได้หลั่งไหลเข้ามาสู่สังคมไทย เข้ามาแทนที่วิถีชีวิตแบบเดิมซึ่งผูกพันกับธรรมชาติ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาทำลายความเชื่อทางศาสนาและน้ำใจไมตรีของผู้คนในสังคมไทย ให้ลดน้อยลงไปอย่างน่าใจหาย เทคโนโลยีอันล้ำสมัยต่างเรียงรายกันเข้ามามีบทบาทต่อชีวิตประจำวันของผู้คนมากขึ้นเรื่อยๆ

ในขณะที่ระบบเงินตรา เข้ามาควบคุมระบบเศรษฐกิจโดยสิ้นเชิง ก่อให้เกิดสภาวะการแลกเปลี่ยนที่ต่างไม่มีใครยอมเสียเปรียบใคร เมื่อเงินตรามาทำปฏิกริยากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมกับค่านิยมของคนไทย ที่เอื้อต่อการก่อตัวของสภาวะวัตุนิยมขึ้นในสังคมไทย ได้ส่งผลให้ศีลธรรมในสังคมหย่อนยาน ความต้องการส่วนเกินของมนุษย์ถูกกลไกการตลาดและโฆษณาเข้าควบคุมและบีบบังคับให้เป็นไปตามทิศทางที่นายทุนทั้งหลายต้องการ

การหลั่งไหลเข้ามาของกระแสวัฒนธรรมต่างชาติ เริ่มปรากฏเด่นชัดในสังคมไทย เมื่อเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดยมุ่งพัฒนาในด้านเศรษฐกิจตามแบบต่างประเทศ โดยการถอดแบบมาโดยไม่มีการพิจารณาความเหมาะสม เนื่องจากผู้บริหารประเทศต้องการจะเร่งความเจริญให้ทัดเทียมนานาชาติ ดังนั้น ความเหลื่อมล้ำทางสังคมมากมาย จึงตามมามากมาย รัฐมุ่งระดมทรัพยากรในประเทศเพื่อการส่งออกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นงบประมาณของรัฐจึงหันไปทางการพัฒนาเศรษฐกิจและความเป็นเมืองอย่างมาก ซึ่งเป็นการส่งเสริมการพัฒนาความทันสมัย (Modernization) อันนำมาซึ่งการบริโภคอย่างเกินความจำเป็นของประชาชน โดยเฉพาะประชาชนในเขตชุมชนเมือง อันเกิดจากการพัฒนาแบบก้าวกระโดด ทำให้เกิดการกลายเป็นเมือง (Urbanization) ซึ่งกลายเป็นเมืองในลักษณะเมืองโตเดี่ยว ซึ่งเมืองในลักษณะนี้จะเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม เป็นศูนย์รวมอำนาจทางการเมืองและมีวัฒนธรรมที่หลากหลายและเข้มข้น ตัวอย่างเช่น กรุงเทพมหานคร ซึ่งเมืองดังกล่าวจะมีอิทธิพลในการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เป็นศูนย์รวมทางการคมนาคมขนส่ง ซึ่งจะนำพากระแสทางเศรษฐกิจ และ

นโยบายจากรัฐไปสู่ภูมิภาคและเมืองรอบนอก และอิทธิพลค่อนข้างรุนแรง เนื่องจากเป็นเมืองที่ได้รับการยอมรับจากเมืองอื่นๆหรือในส่วนภูมิภาค เพราะมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง จึงต้องพึ่งพาเมืองหลักตลอด ในส่วนของเมืองหลวงหรือเมืองโตเดี่ยวทั้งหลายในประเทศไทย ส่วนใหญ่มักจะได้รับอิทธิพลจากกระแสตะวันตกอย่างเข้มข้น เนื่องจากเป็นศูนย์กลางในการสื่อสาร เทคโนโลยี เศรษฐกิจและการค้า ซึ่งรับมาอย่างเต็มที่และไม่มี การกลั่นกรองให้เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยและเมืองเหล่านี้ก็ทำหน้าที่เป็นตัวเผยแพร่สู่ภูมิภาคและเมืองอื่นต่อไป

กระแสทุนนิยมที่เข้ามาพร้อมกับนำพาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในสังคมไทยโดยอาศัยเมืองใหญ่ๆเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการแผ่ขยายอิทธิพลสู่ทุกพื้นที่ในสังคมไทย ทั้งนี้ในเศรษฐกิจแบบทุนนิยมกลไกการตลาดแบบเชิงรุกเป็นเครื่องมือสำคัญในการขยายฐานทางเศรษฐกิจในการผลิตและการกระจายสินค้า ดังนั้นมันจึงเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความเป็นทุนนิยมและวัตถุนิยมไปในตัว ซึ่งสภาวะการณ์ของวัตถุนิยมนี้ได้เข้าไปมีผลกระทบต่อโครงสร้างสังคมส่วนต่างๆทั้งทางเศรษฐกิจ สถาบันทางศาสนา ความเชื่อ ประเพณีดั้งเดิม สถาบันการเมือง ฯลฯ ในส่วนของสถาบันการศึกษา กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ได้รับอิทธิพลจากวัตถุนิยมมาก โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นซึ่งเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อ และยังเป็นวัยที่รับนวัตกรรมใหม่ๆแปลกๆได้ง่ายกว่าวัยอื่น (ลิจิต ทีวีเวคิน, สังคมและการเปลี่ยนแปลง) ดังนั้นในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของบ้านเมืองที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจโดยรับหลักการจากทุนนิยม โดยไม่พัฒนาสังคมควบคู่ไปด้วย อีกทั้งสังคมไทยเป็นสังคมที่ขาดการยึดถือในเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นสังคมเปิดที่ยอมรับวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาเต็มที่ จากสภาพดังกล่าวจึงน่าเป็นห่วงของผู้คนในสังคมไทยโดยเฉพาะวัยรุ่น จากการศึกษาวัฒนธรรมวัยรุ่นยุคโลกาภิวัตน์ พบว่าวัยรุ่นไทยในปัจจุบันรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกอย่างมาก โดยผ่านสื่อต่างๆเช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ฯลฯ โดยออกมาในรูปของการโฆษณา ละคร ภาพยนตร์ต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมในหมู่วัยรุ่น เช่น การบริโภคสินค้าอุปโภค บริโภคที่ราคาแพง เกิดความต้องการอันจำเป็นและต้องเป็นสินค้าที่มียี่ห้อจากต่างประเทศ ซึ่งปรากฏในรูปของการนิยมใช้วิทยุติดตามตัว โทรศัพท์มือถือ กระเป๋าถือชื่อดัง Louis Viton, Christian Dior และ Channel นานาฬิกา Tag Heuer และ Rolex เสื้อผ้ายี่ห้อ D&G และ DKNY ร้านอาหารที่วัยรุ่นนิยมมักเป็นพวกร้าน Fast food จากต่างประเทศอันได้แก่ Mc Donald, KFC, Wendy, Black Canyon และมากกว่านั้นคือค่านิยมที่จะต้องมียี่ห้อ โดยจะต้องพิจารณากันถึงยี่ห้อที่มีระดับจากประเทศตะวันตก อาทิ BMW, Mercedes และ Land Rover

นอกจากนี้ยังมีค่านิยมการเดินทางไปต่างประเทศบ่อยๆ ทำให้เงินตราไหลออกนอกนอกประเทศ

ที่กล่าวมาถือว่าวิถีชีวิตของวัยรุ่นถูกกำหนดทิศทางความเป็นไปจากกระแสนิยม อันนำมาซึ่งค่านิยมวัตถุนิยม ถ้าสภาพการณ์เป็นเช่นนี้ต่อไป อนาคตของสังคมไทย อาจถึงจุดวิกฤต เนื่องจากอนาคตของชาติต่างดิ้นรนแสวงหาความมั่นคงทางวัตถุ โดยกระทำสิ่งต่างๆ ให้ได้มาตามความต้องการ ซึ่งอาจผิดศีลธรรมกฎหมายและนำมาซึ่งปัญหาสังคมมากมาย อาทิเช่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาโสเภณี โสเภณีเด็ก โสเภณีนักศึกษา โสเภณีชายมากมายสุดจะกล่าวมาถึงปัจจุบันคงไม่มีใครปฏิเสธว่าทุนนิยมไม่ได้ว่าทุนนิยมไม่ได้ทำให้เกิดสภาพวัตถุนิยมขึ้นในสังคม แต่มีสิ่งหนึ่งที่ทุกคนปฏิเสธโดยเฉพาะบรรดานายทุนในระบบเศรษฐกิจการตลาดที่ปฏิเสธอย่างแข็งขันนั่นคือ ใครจะเป็นผู้รับผิดชอบหรือเข้าแก้ไขสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมด

บทสรุปทั้งหลายมีมติอย่างเอกฉันท์ว่าภาครัฐควรเป็นผู้รับผิดชอบของตน เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ผู้คนในสังคมยังไม่ยอมรับความรับผิดชอบของตนและร่วมมือในการแก้ปัญหา นั่นคือสิ่งที่แสดงถึงสภาวะวิกฤตที่กำลังมาเยือนสังคมไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการปฏิบัติในสภาพที่วัตถุนิยมมีอิทธิพลครอบงำคนในสังคม

วัตถุนิยมส่วนหนึ่งเกิดจากการรับกระแสการพัฒนาแบบตะวันตก ทำให้เกิดวัฒนธรรมแห่งการแข่งขันดิ้นรนเพื่อให้ได้สิ่งที่คิดว่า เหนือกว่า เกิดการเอาใจเอาเปรียบ คนในสังคมเกิดความพอใจอยู่กับวัตถุสิ่งของ และความสะดวกสบาย ดังนั้นหากสังคมใดยังไม่มี การเปิดรับกระแสการพัฒนาแบบตะวันตกหรือยังรับเข้าไปไม่มากนัก แนวทางที่อาจจะช่วยป้องกันวัตถุนิยมได้ทางหนึ่งก็คือ การไม่ยอมรับกระแสการพัฒนาแบบตะวันตกเข้ามา สำหรับสังคมไทยนั้น จากการคาดการณ์เกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจไทยในอนาคตของนักวิชาการหลายท่านชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยคงจะไม่สามารถปิดตัวเองจากการรับกระแสการพัฒนาจากโลกตะวันตกได้ ตัวอย่างเช่น ม.ล. พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์, สิทธิรัฐ ประพุทธนิติสาร และ โรเบิร์ต บี เท็กซ์เตอร์ (2527 : 129) คาดว่าประเทศไทยจะรับ ประชุกต์ และนำเอาเทคโนโลยีมาใช้มากขึ้น ทั้งในแง่ของปริมาณ ชนิด และรูปแบบ จะมีการเพิ่มขึ้นของสินค้าสำเร็จรูปที่ผลิตภายในประเทศ ตลอดจนสินค้าและบริการ เพื่อส่งเสริมความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต ซึ่งสภาพการณ์ในปัจจุบันก็มีได้แตกต่างไปจากการคาดการณ์ดังกล่าวสักเท่าใด อีกทั้งยังมีแนวโน้มว่ากระแสพัฒนาดังกล่าวจะรุนแรงยิ่งขึ้น เสียด้วยซ้ำ ดังนั้นการที่จะแก้ไขปัญหาวฏุนิยมที่เกิดจากการรับกระแสการพัฒนาแบบตะวันตก โดยการปิดตัวเองไม่ยอมรับกระแสวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยมจากโลกตะวันตกจึงเป็นเรื่องที่ยากลำบากสำหรับประเทศไทย ถึงแม้ว่าจะมีตัวอย่างประเทศที่ปิดตัวเองไม่ยอมให้วัฒนธรรมแบบบริโภคนิยมจากโลกตะวันตกแพร่เข้ามาในประเทศ นั่นคือ ประเทศภูฏานในปัจจุบัน (สุนัย เศรษฐบุญสร้าง 2540 : 4) ซึ่งผลจากการปิดตัวเองของภูฏานทำให้ความเจริญทางวัตถุมีน้อย ศักยภาพในการสร้างสรรค์ผลผลิตของคนภูฏานก็มีน้อย แต่ผู้คนก็อยู่กันอย่างสงบสุข เนื่องจากไม่ถูกปลุกเร้าให้มีความต้องการส่วนเกินอะไรในชีวิตมาก ดังนั้นวัตถุนิยมจึงมีอิทธิพลต่อคนภูฏานน้อย แต่สำหรับประเทศไทยการที่จะมีนโยบายปิดตัวเองเช่นภูฏานนั้นเป็นไปได้น้อยมาก เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนาซึ่งผู้คนส่วนใหญ่รับเอาวัฒนธรรมแบบประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา ประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาใช้แบบวิถีการพัฒนาแบบทุนนิยมซึ่งเป็นแบบวิถีการพัฒนาที่ทำให้คนในสังคมมีความต้องการส่วนเกินเพิ่มขึ้น ขณะที่ศักยภาพในการสร้างสรรค์สิ่งตอบสนองความต้องการเพิ่มขึ้นด้วย ในขณะที่ประเทศไทยเป็นตัวอย่างของสังคมประเทศกำลังพัฒนาซึ่งมีแบบวิถีการพัฒนาที่ทำให้คนในสังคมมีความต้องการส่วนเกินเพิ่มขึ้น ขณะที่ศักยภาพในการสร้างสรรค์สิ่งตอบสนองความต้องการน้อยลง (สุนัย เศรษฐบุญสร้าง 2540 : 4) ในเมื่อคนในสังคมไทยมีศักยภาพในการสร้างสิ่งตอบสนองความต้องการน้อย ดังนั้นการรับกระแสการพัฒนาของสังคมที่คนมีศักยภาพในการสร้างสรรค์สิ่งตอบสนองความต้องการมากจึงทำให้สังคมไทยเกิดปัญหาต่างๆมากมาย เช่นเกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มคนร่ำรวยกับคนยากจนสูง

ปัญหาวัตถุนิยมมีอิทธิพลต่อคนในสังคมก็เป็นหนึ่งในปัญหาที่เกิดจากการรับกระแสการพัฒนาแบบที่อาจจะไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยนักเข้ามา

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าเราคงจะไม่สามารถปิดกั้นตัวเองจากการรับกระแสการพัฒนาแบบตะวันตกเข้ามาได้ ดังนั้นเราจึงสมควรที่จะคิดหาแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมในสภาพสังคมที่วัตถุนิยมเข้ามามีอิทธิพลครอบงำวิถีการดำเนินชีวิตของคน

แนวทางการปฏิบัติในระดับบุคคลและครอบครัว

วัตถุนิยมเป็นค่านิยมอย่างหนึ่ง ซึ่งจากค่านิยมความหมายของค่านิยมที่มีผู้นิยามเอาไว้ต่างๆ กัน พอจะสรุปได้ว่า ค่านิยมเป็นแนวปฏิบัติที่บุคคลในสังคมยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในสังคม ค่านิยมเกิดขึ้นจากการที่บุคคลได้เรียนรู้จากการถ่ายทอดจากบุคคลอื่น เป็นกระบวนการถ่ายทอดที่กินเวลายาวนาน (เพ็ญแข ประจันปัจฉิม และอ้อมเดือน สดมณี 2529 : 17) จากค่านิยมข้างต้นจะเห็นได้ว่าค่านิยมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลและครอบครัว สภาพสังคมจะเป็นอย่างไรส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับคนในสังคม และคนในสังคมจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับครอบครัวรวมทั้งสภาพแวดล้อมรอบตัวด้วย ดังนั้นการปฏิบัติตนในระดับบุคคลและครอบครัวจึงมีความสำคัญมาก

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าเด็กจะยอมรับการถ่ายทอดค่านิยมหลายๆอย่างจากผู้ที่มีอิทธิพลที่อยู่ในแวดล้อมตัวเขา บิดามารดาหรือผู้ปกครอง ครูอาจารย์ เป็นผู้ที่ใกล้ชิดและมีอิทธิพลต่อเด็กมาก โดยเฉพาะบิดามารดาหรือผู้ปกครองจะมีบทบาทมากในการถ่ายทอดความคิดและค่านิยมให้แก่เด็ก ถ้าหากเด็กเริ่มต้นชีวิตในสภาพแวดล้อมที่ต้องคอยพึ่งพาความคิดและการตัดสินใจจากผู้อื่นตลอดก็มีแนวโน้มว่าต่อไปภายหน้าเด็กคนนั้นจะยอมรับค่านิยมต่างๆ (วัชร ฐวธรรม 2525 : 3) โดยมีได้พิจารณาเลือกด้วยตนเอง ไม่สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองว่าสิ่งใดดีสิ่งใดไม่ดี แต่ยอมรับเพราะเห็นว่าคนที่เคารพนับถือหรือรักใคร่ยอมรับหรือคนในกลุ่มหรือในสังคมยอมรับ หากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมเด็กคนนั้นก็จะมีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนแปลงค่านิยมตามไปด้วย

การอบรมเลี้ยงดูเด็กโดยให้เด็กรู้จักคิดและเข้าใจ รู้จักเลือก รู้จักพิจารณาอย่างมีเหตุผลให้มีความสามารถในการตัดสินใจ และมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนเลือกแล้วว่าดีว่าเหมาะสมจึงเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ดีอย่างหนึ่งสำหรับบิดามารดาและครูอาจารย์ ส่วนการอบรมสั่งสอนโดยการบอกว่าจะไรดี อะไรไม่ดี อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ โดยไม่มีการอธิบายเหตุผลหรือให้เด็กคิดเองนั้นจะทำให้เด็กขาดความสามารถในการตัดสินใจ และขาดความเชื่อมั่นในการยึดถือหรือยอมรับความคิดหรือค่านิยมเดิมที่มีอยู่ เมื่อคนในกลุ่มหรือในสังคมเปลี่ยนแปลงค่านิยมไป หากตนไม่เปลี่ยนตามก็อาจจะไม่เป็นที่ยอมรับ เนื่องจากค่านิยมที่ตนมีอยู่เดิมนั้นผู้ถ่ายทอดให้เป็นคนใกล้ชิดและถือเป็นคนในกลุ่มยอมรับ และคนในกลุ่มเดียวกันสำหรับเด็กก็ยังมีไม่มากนักดังนั้นเด็กจึงยังไม่เกิดความสับสนในการยอมรับและยึดถือค่านิยม แต่เมื่อเด็กเติบโตขึ้นกลุ่มหรือสังคมก็

กว้างขึ้น หากคนผู้นั้นขาดความเชื่อมั่นก็มีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนค่านิยมตามกลุ่มหรือสังคมเพื่อให้เป็นที่ยอมรับ

อย่างไรก็ตามการอบรมเลี้ยงดูเด็กโดยใช้วิธีการใดก็ตาม สิ่งสำคัญคือผู้อบรมเลี้ยงดูเองต้องเป็นผู้ที่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้วย เนื่องจากสภาพแวดล้อมยังมีความสำคัญมากสำหรับเด็ก ผู้ซึ่งยังมีประสบการณ์ในชีวิตน้อย ในกรณีการอบรมเลี้ยงดูเรื่องค่านิยมทางวัตถุ ผู้อบรมเลี้ยงดูไม่ควรที่จะเป็นผู้ที่ยึดถือค่านิยมทางวัตถุมากเกินไป และไม่ควรมองข้ามการเลี้ยงดูในลักษณะที่จะปลูกฝังค่านิยมทางวัตถุให้เด็กโดยไม่รู้ตัว เช่นการให้วัตถุเงินทองมากเกินไปจนสมควร โดยคิดว่าเพื่อเป็นการทดแทนเวลาที่ตนไม่มีให้ ซึ่งเป็นการละเลยคุณค่าทางด้านจิตใจไป

สภาพแวดล้อมก็นับว่ามีความสำคัญมากต่อการมีค่านิยมทางวัตถุ จากผลการวิจัยของ ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523 : 75) ปรากฏว่าเยาวชนแสดงท่าทีการเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างค่านิยมทางด้านจิตใจและทางด้านวัตถุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนกลุ่มกรุงเทพฯ ซึ่งให้ค่านิยมและความคาดหวังสูงในทั้งสองด้าน จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมในสังคมไทยซึ่งมีการแข่งขันต่อสู้กันมากเพื่อโอกาสที่ดีกว่านั้นมีผลต่อความคิดค่านิยมของเยาวชน คือในขณะที่ให้ความสำคัญกับค่านิยมด้านคุณธรรมและศาสนา แต่ก็ทะเยอทะยานถึงความสุขทางวัตถุด้วย ทำให้เกิดความขัดแย้งในการปรับตัว ซึ่งแนวทางที่ดีก็คือ การรู้จักควบคุมจิตใจและการรู้จักพิจารณาตัดสินใจที่ถูกต้อง นอกจากนี้แนวทางการปฏิบัติที่อาจนำไปใช้ได้อีกแนวทางหนึ่งก็คือ การนำหลักศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ในการเลือกรับวัฒนธรรมใดเข้ามานั้นควรมีการพิจารณาในหลายๆแง่มุมเสียก่อนเพื่อมิให้เกิดปัญหาตามมาในภายหลัง การที่สังคมไทยรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาแล้วมีส่วนทำให้เกิดค่านิยมแบบวัตถุนิยมนั้น มิได้หมายความว่าวัฒนธรรมตะวันตกไม่ดี แต่เนื่องจากสภาพสังคมไทยต่างจากสภาพสังคมตะวันตก ดังนั้นคนในสังคมจึงสมควรที่จะตระหนักถึงประเด็นนี้ให้มาก ในการพิจารณาเลือกรับวัฒนธรรมใด พระราชวรมุนี (ประยูร) (2527 : 8) กล่าวไว้ว่า "

- 1) ตามแต่เปลือก ไม่ตามเนื้อแท้ของเขา
- 2) ตามแต่ทำล้าหน้า เลยที่ฝรั่งทำไป
- 3) ตามแต่ไม่ครบถ้วนกระบวนการที่ฝรั่งทำ
- 4) ตามเขาเรื่อยไปแม้แต่ในเรื่องที่ฝรั่งเองก็ผิดอยู่แล้ว "

จากการวิเคราะห์ของพระราชวรมุนีแสดงให้เห็นว่าคนไทยเลียนแบบตะวันตกโดยที่ไม่ได้พิจารณาถึงเนื้อแท้ของสิ่งที่ตนเห็นว่าดีแล้วเลียนแบบ โดยเฉพาะการเลียนแบบทางด้านวัตถุ

คนไทยบางคนให้คุณค่ากับวัตถุที่เป็นของตะวันตกมาก เช่น ถ้าเห็นว่าสินค้าใดเป็นของตะวันตก มียี่ห้อของต่างประเทศก็เลือกใช้โดยมิได้มองถึงคุณประโยชน์หรือคุณภาพภายในของสินค้า รวมถึงสภาพเศรษฐกิจของตน ถ้าใครมีเครื่องใช้ยี่ห้อต่างประเทศก็ชื่นชมยกย่อง มีความ

ต้องการที่จะมีอย่างเขาบ้าง ดังนั้นหากต้องอยู่ในสภาพสังคมเช่นนั้น แนวทางการปฏิบัติที่อาจจะนำมาใช้ได้ก็คือการพิจารณาถึงคุณประโยชน์หรือคุณภาพของสินค้าที่จะเลือกใช้มากกว่ายี่ห้อของสินค้า นั่นคือการมองในแง่ของคุณประโยชน์ ซึ่งการมองแบบนี้มิใช่การปิดกั้นไม่ยอมรับเสียทีเดียว แต่เป็นการยอมรับโดยมีเงื่อนไขประกอบ เช่น การเลือกใช้สินค้าไทยเพราะมีคุณภาพทัดเทียมกับสินค้าต่างประเทศ ในขณะที่คนอื่นนิยมสินค้าชนิดเดียวกันนี้แต่เป็นของต่างประเทศ ในราคาที่แพงกว่าหรืออาจจะไม่แตกต่างกันมากแต่คุณภาพสินค้าทัดเทียมกัน หากคำนึงถึงการเลือกใช้สินค้าไทยจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติได้และหากสินค้ามีราคาถูกกว่าแต่คุณภาพเท่าเทียมกันก็จะเป็นช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายด้วย อันเป็นการคำนึงถึงทั้งประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมและประโยชน์ต่อเศรษฐกิจในครอบครัวด้วย

โดยสรุปก็คือแนวทางการปฏิบัติในระดับบุคคลและครอบครัวนั้นควรเน้นการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เกิดความมั่นใจว่าค่านิยมที่ตนเลือกนั้นเป็นค่านิยมที่ถูกต้อง โดยมีการพิจารณาความเหมาะสมจนแน่ใจและมีความสุขและภูมิใจในสิ่งที่เลือกมิใช่ว่าพอเข้าไปอยู่ในสังคมใดที่มีค่านิยมที่ต่างไปเช่นมีค่านิยมด้านวัตถุนำหน้าค่านิยมด้านคุณธรรมและศาสนาที่เกิดความลึกลับสับสน และในขณะที่อบรมสั่งสอนให้รู้จักเลือกนั้นก็ต้องแนะนำแนวทาง โดยเน้นคุณค่าด้านจิตใจเป็นสำคัญหรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งก็คือ ความมีสติไตร่ตรอง การรู้จักควบคุมจิตใจของตนเอง และการเห็นคุณค่าด้านจิตใจเป็นแนวทางการปฏิบัติทางเลือกหนึ่งในสภาพสังคมที่วัตถุนิยมมีอิทธิพลต่อคนค่อนข้างมาก

แนวทางการปฏิบัติในระดับชุมชน

ในระดับชุมชนนั้นการที่จะหาแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมในสภาพที่วัตถุนิยมมีอิทธิพลนั้นยากลำบากมาก เนื่องจากในชุมชนหนึ่งๆก็มีคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความหลากหลายกันทั้งทางด้านความคิด ค่านิยม รวมไปถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน การที่จะลดหรือกำจัดค่านิยมทางวัตถุโดยการจัดสภาพสังคมให้คนในสังคมมีความต้องการส่วนเกินลดลงขณะที่ทำให้ศักยภาพในการสร้างสรรค์สิ่งตอบสนองความต้องการของคนพัฒนาเพิ่มมากขึ้น เช่นชุมชนปฐมอโศก ซึ่งเป็นวิธีการพัฒนาสังคมมนุษย์ประเภทหนึ่งตามการจัดประเภทของ สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2540 : 4) ก็ย่อมยากลำบาก ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนนี้เกิดขึ้นจากการที่คนที่มีแนวคิดเหมือนกันมาอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันโดยมีระเบียบชุมชนร่วมกัน แต่ในสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันนั้นถึงแม้จะมีระเบียบชุมชนเช่นกัน แต่ก็ไม่จำเป็นต้องมีแนวคิดและแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเหมือนกัน เพราะแม้แต่คนในครอบครัวเดียวกันก็อาจจะมีแนวคิดที่แตกต่างกันได้ การที่จะไป บังคับให้คนทุกคนในชุมชนมีแนวปฏิบัติในทางที่ตรงกันข้ามกับวัตถุนิยมจึงเป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตาม ชุมชนปฐมอโศกก็เป็นแบบอย่างที่ดีแบบหนึ่งในการจัดสภาพสังคมที่ทำให้คนในชุมชนมีความต้องการทางวัตถุลดน้อยลง

สำหรับแนวทางที่ชุมชนอาจจะสามารถนำไปปฏิบัติในสภาพที่วัตถุนิยมมีอิทธิพลครอบงำคนในสังคมนั้นก็คือ การที่คนในชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยความจริง

ใจ มิใช่หวังสิ่งตอบแทนในรูปของวัตถุเงินทอง การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันแม้จะไม่สามารถแก้ไขหรือบรรเทาหรือป้องกันวัตถุนิยมได้ แต่ก็เป็นการให้คุณค่าทางจิตใจได้ เมื่อคุณค่าทางจิตใจสูงขึ้น คุณค่าทางวัตถุก็มีแนวโน้มที่จะลดลงได้บ้าง

แนวทางการปฏิบัติในระดับชาติ

ในระดับชาตินั้นรัฐบาลหรือผู้บริหารประเทศไม่ควรมองข้ามการพัฒนาทางด้านจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะในแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคมอย่างจริงจัง ส่วนในแง่ของเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ก็น่าจะมีความสำคัญมากทีเดียว ทั้งนี้จากผลการวิจัยของเพ็ญแข ประจันปัจฉินีก และอ้อมเดือน สดมณี (2529) พบว่าความกดดันจากความขาดแคลนของชาวชนบทไทยมีผลต่อการมีค่านิยมทางวัตถุ จากผลการวิจัยนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่าความยากลำบากจากการขาดแคลนหรือความยากจน เงินทองเป็นของหายาก ต้องเหนื่อยยากกว่าจะได้เงินมา เมื่อได้มาก็ไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว ทำให้เงินกลายเป็นสิ่งที่ต้องการมากเพื่อนำเงินนั้นมาแลกกับข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ในระดับต้นก็อาจต้องการเพียงแค่ทำที่จำ-เป็นในการประทังชีวิต แต่เนื่องจากความที่ไม่เคยมีหรือมีไม่พอ ดังนั้นจึงมีความปรารถนาที่มากขึ้น เห็นคุณค่าของเงินทอง และวัตถุมากขึ้น ซึ่งการมีค่านิยมทางวัตถุของผู้ที่ขาดแคลนเช่นนี้ย่อมนำมาซึ่งผลเสียหายทางด้านอื่นๆด้วย โดยเฉพาะที่เห็นได้ชัด ก็คือการซื้อสิทธิ์ขายเสียงซึ่งผู้ที่ยขายเสียงอาจจะมิได้คิดที่จะทำเช่นนั้นเลย แต่ในเมื่อเขาไม่มีปัจจัยการดำรงชีวิต ใครให้อะไรมาก็จำเป็นต้องรับเอาไว้ก่อน

อย่างไรก็ตามจากรายงานผลทางวิจัยของประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523:75) พบว่ากลุ่มภูมิลำเนากรุงเทพฯค่านิยมเชิงวัตถุมากและกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีน้อยกว่าภาคอื่นๆ ซึ่งอาจอธิบายได้ว่า ชาวกรุงเทพฯมีชีวิตอยู่ท่ามกลางความเจริญทางวัตถุ และความฟุ้งเฟ้อหรูหราต่างๆ มากกว่าคนในภาคอื่น จึงได้รับอิทธิพลจากแสงสีและวัตถุมาก ผลการวิจัยนี้ค่อนข้างขัดแย้งกับผลงานการวิจัยของเพ็ญแข ประจันปัจฉินีก และอ้อมเดือน สดมณี แต่ทั้งนี้ก็แสดงให้เห็นว่าถ้าสภาพแวดล้อมขาดแคลนจนเกินไป ค่านิยมเชิงวัตถุก็มีแนวโน้มสูงขึ้นได้ หรือถ้าสภาพแวดล้อมฟุ้งเฟ้อเกินไป ค่านิยมเชิงวัตถุก็มีแนวโน้มสูงขึ้นได้เช่นกัน ดังนั้นแนวทางที่ดีที่สุดก็คือการกระจายรายได้ให้เท่าเทียมกันหรือไม่แตกต่างกันจนเกินไป

ในด้านธุรกิจการค้านั้น เมื่อมีการผลิตสินค้าหรือบริการจำนวนมาก ก็ย่อมต้องมีการแข่งขันกันมาก เพื่อให้สามารถขายได้มากๆ การปลุกเร้าหรือการโฆษณาด้วยสื่อต่างๆในทุกรูปแบบทุกวิถีทางเพื่อให้เห็นความต้องการบริโภคสินค้าหรือบริการจึงเกิดขึ้น รัฐบาลหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรให้ความสำคัญกับการควบคุมการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้มาก โดยเฉพาะการโฆษณาในลักษณะที่ชักนำให้เห็นคุณค่าของความหรูหรา ความฟุ้งเฟ้อ หรือการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของสินค้าจากต่างประเทศ เช่นเน้นว่าเหมาะสำหรับผู้มีรสนิยมเท่านั้น เป็นต้น

นอกจากแนวปฏิบัติในด้านการควบคุมการโฆษณาประชาสัมพันธ์แล้ว รัฐบาลหรือผู้เกี่ยวข้องรวมทั้งหน่วยงานเอกชนต่างๆอาจจะโฆษณาประชาสัมพันธ์สิ่งที่เป็นประโยชน์ที่จะช่วยส่งเสริมหรือยกระดับจิตใจของคนในสังคมเสียเองก็ได้ เช่น การโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย ไม่ว่าจะเป็นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญู ฯลฯ ซึ่งเป็นการปลูกฝังค่านิยมทางด้านคุณธรรมให้แก่ประชาชน

ปัญหาเกี่ยวกับค่านิยมเชิงวัตถุในสังคมไทยนั้นมิได้มีผู้ศึกษาค้นคว้าวิจัย และนำมาอภิปรายกันมากมาย ทั้งในแง่ของผลกระทบต่อสังคมไทย รวมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหา ซึ่งผลการค้นคว้าวิจัยและข้อเสนอแนะต่างๆในการแก้ไขปัญหารวมทั้งแนวทางการปฏิบัติที่เสนอในบทความนี้อาจเรียกได้ว่าเป็น ทฤษฎี คือ ความรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งที่เราต้องการจะทำให้กลายเป็นจริง ซึ่งจะเห็นได้ว่าทฤษฎีนั้นมีอยู่มากมาย แต่ทฤษฎีใดๆก็ตามจะไม่เป็นประโยชน์ใดๆเลยหากไม่มีการนำไปปฏิบัติให้กลายเป็นจริงขึ้นมา

แนวทางการปฏิบัติที่เสนอในบทความนี้เป็นเพียงแนวทางส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ผู้จัดทำพยายามเสนอเพื่อให้เป็นทางเลือกทางหนึ่งสำหรับสังคมไทยในสภาวะที่ค่านิยมทางวัตถุมีอิทธิพลค่อนข้างมาก ดังนั้นจึงยังคงมีแนวทางอื่นๆอีกมากมายที่เป็นไปได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นแนวทางการปฏิบัติในระดับบุคคลถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาค่านิยมเชิงวัตถุ ในระดับปัจเจกบุคคลจึงควรเริ่มที่จะมีความตระหนักและเกิดความตื่นตัวในการแก้ไขปัญหาก่อน แล้วจึงขยายตัวไปสู่การแก้ไขระดับสังคมชุมชนถึงระดับชาติต่อไป หรืออาจจะกลับกันคือจากระดับชาติมีนโยบายการแก้ไขแล้วส่งต่อไปยังระดับชุมชนต่อไป แต่อย่างไรก็ตามการแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาใดนั้นย่อมต้องอาศัยความร่วมมือของทุกคนในสังคม ในกรณีปัญหาค่านิยมทางวัตถุนักคิดต้องเกิดความตระหนักและมีความจริงใจและพอใจในการแก้ไขปัญหาค่านิยมเป็นสำคัญก่อนที่จะปัญหาจะบานปลายไปจนเกินกว่าที่จะแก้ไขได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

- กระทรวงการต่างประเทศ. แผนปฏิบัติการ 21 เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2537.
- งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2538.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2526.
- ทอฟเลอร์, อัลวิน. คลื่นลูกที่ 3. แปลโดย รจิตลักษณ์ แสงอุไร และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โกลเบอร์ เบรน พับลิเคชั่น, 2536.
- บุญเลิศ ช่างใหญ่. ชองขาวหนังสือพิมพ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2539.
- ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา. รายงานผลการวิจัย ค่านิยมและความคาดหวังของเยาวชนไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. วิวัฒนาการสังคมไทย : วิถีใหม่แห่งการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2 เพิ่มเติม. กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชนไทย, 2537.
- พระราชารมณี (ประยูทธ). "พระพุทธศาสนาช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างไร" วัฒนธรรมไทย 23, 1 (มกราคม 2527) : 8.
- พันธุสุราษฎร์ ลดาวัลย์, ม.ล.; สิทธิจักร ประพุทธนิตินิสาร; และ โรเบิร์ต บี เท็กซ์เตอร์. ทางเลือกในอนาคตของสังคมไทย : ในทัศนะของนักวิชาการ. [เชียงใหม่] : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ร่วมกับมูลนิธิอาเซีย, 2527.
- เพ็ญแข ประจวบจันทน์ และ อ้อมเดือน สกมณี. ค่านิยมของชาวชนบทไทย : ค่านิยมทางวัตถุกับค่านิยมทางระเบียบประเพณี. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2529.
- วงศ์กร สรรพมิตร. "จุดกำเนิดมนุษย์เผ่าพันธุ์ใหม่ในโลกเทคโนโลยี" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ฉบับครบรอบ 41 ปี (พฤศจิกายน 2537).

วัชรีย์ วาธรรม. พุทธวิธีในการพิจารณาสร้างเสริมค่านิยม. กรุงเทพฯ : บุญส่งการพิมพ์,
2525.

วิทย์ วิศทเวทย์. จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาทางจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 8.
กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2538 .

วิทย์ วิศทเวทย์. ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 12.
กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2537.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา : การสร้าง การประเมินค่า และการใช้ประโยชน์.
[กรุงเทพฯ] : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย, 2534.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่
ที่ 5 แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

สุนีย์ เศรษฐบุญสร้าง. ชุมชนปฐมอโศก. เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาการศึกษาทั่วไป
สำหรับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่มาดูงาน ณ ชุมชนปฐมอโศก วันเสาร์ที่
4 มกราคม 2540 .

สุพิศรา สุภาพ. ปัญหาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2539.

สุพิศรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2533.

Meuselot, E, editor in chief. Webster's New World Dictionary. 3rd. College ed.
New York: Simon & Schuster, Inc., 1988.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย